

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 11 снежня 1987 г. № 50 (3408) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ВЯЛІКІ КРОК У БУДУЧЫНЮ

Увага ўсяго чалавечтва была прыкавана на гэтым тыдні да сустрэчы на вышэйшым узроўні ў Вашынгтоне паміж Генеральным сакратаром ЦК КПСС М. С. Гарбачовым і Прэзідэнтам ЗША Р. Рэйганам.

8 снежня ля Белага дома адбылася цырымонія афіцыйнай сустрэчы М. С. Гарбачова, Задорга да яе пачатку на Пенсільванія-авеню — галоўнай вуліцы амерыканскай сталіцы, якая звязвае Капітальскі ўзгорак, дзе размешчаны кангрэс ЗША, і рэзідэнцыю прэзідэнта, пачалі збірацца амерыканцы. Былі тут жыхары не толькі Вашынгтона, але і іншых гарадоў краіны. Савецкія і амерыканскія сцяжкі ў іх руках як бы адзначылі пункцірам лініі, што звязалі надзеі мільёнаў людзей з сустрэчай у Вашынгтоне.

У 10 гадзін па мясцовым часе М. С. Гарбачова і яго жонку цёпла віталі Прэзідэнт ЗША Р. Рэйган з жонкай.

Разам з М. С. Гарбачовым знаходзіліся член Палітбюро ЦК КПСС, міністр замежных спраў СССР Э. А. Шэварднадзе, член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, сакратар ЦК КПСС А. Ф. Дабрынін, намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР У. М. Каменцаў, першы намеснік міністра абароны СССР С. Ф. Ахrameeў, памочнік Генеральнага сакратара ЦК КПСС А. С. Чарняеў, пасол СССР у ЗША Ю. У. Дубінін, іншыя савецкія афіцыйныя асобы.

У час падпісання Дагавора.

Тэлефота ТАСС—БЕЛТА.

Р. Рэйган прадставіў М. С. Гарбачову віцэ-прэзідэнта ЗША Дж. Буша, дзяржаўнага сакратара ЗША Дж. Шульца, старшыню камітэта начальнікаў штабоў узброеных сіл ЗША адмірала У. Кроу, пасла ЗША ў

СССР Дж. Мэтлака, іншых афіцыйных асоб.

У цырыманіяльнай цішыні велічна прагучалі дзяржаўныя гімны Савецкага Саюза і Злучаных Штатаў. Прагучаў артылерыйскі са-

лот. Перад трыбунай урачыстым маршам прайшоў аркестр ганаровай варты.

З прывітальным словам да М. С. Гарбачова звярнуўся Р. Рэйган. Са словам у адказ выступіў М. С. Гарбачоў. Ён, у

прыватнасці, сказаў: «Наш візіт пачынаецца ў дні ўступлення Злучаных Штатаў 46 гадоў назад у другую сусветную вайну. І ў тыя ж дні 1941 года пачаўся разгром фашысцкіх войскаў пад Масквой. Гэта сімвалічна. З гэтых дзён пачаўся наш агульны шлях да перамогі над сіламі зла ў вайне, у якой мы былі саюзнікамі.

Гісторыя, такім чынам, напамінае і аб нашых магчымасцях і аб нашай адказнасці.

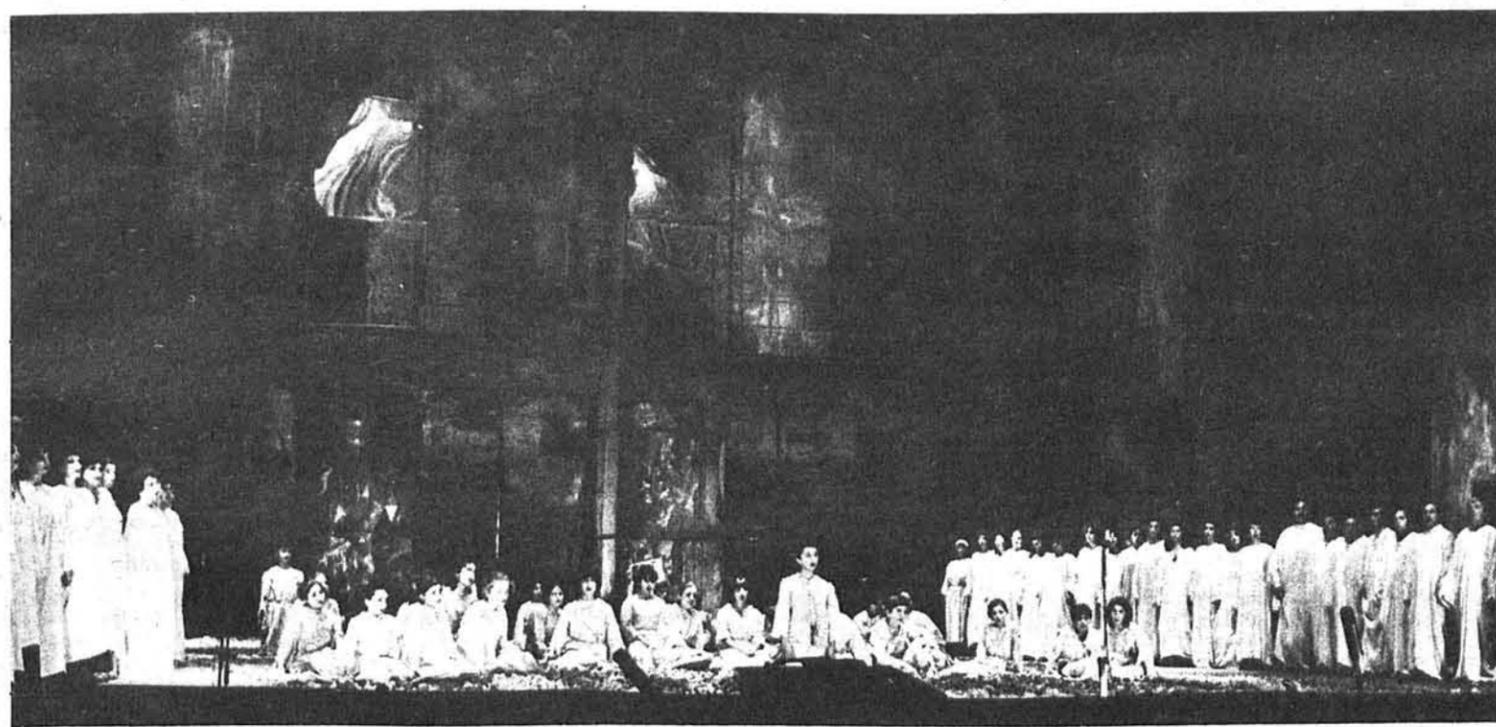
Ды і сам факт маючага адбыцца падпісання сёння Дагавора аб ліквідацыі савецкіх і амерыканскіх ядзерных ракет сярэдняй і меншай дальнасці, якія пойдучы на злом, з'яўляецца выражэннем здольнасці нашых дзяржаў браць на сябе высокую адказнасць на пераломных этапах гісторыі...

Сучасная знешняя палітыка СССР самым цесным чынам звязана з унутранай перабудовай савецкага грамадства. Савецкі народ смела пайшоў па шляху кардынальных пераўтварэнняў і развіцця ва ўсіх сферах — эканамічнай, сацыяльнай, палітычнай і духоўнай.

Намячаючы такія маштабныя планы, савецкія людзі кроўна зацікаўлены ў захаванні і ўмацаванні міру на ўсёй Зямлі...

Ад імя савецкага народа заяўляю, што мы гатовы прайсці да канца сваю частку шляху са шчырасцю і адказнасцю, як гэта і належыць рабіць вялікай міралюбівай дзяржаве».

(Заканчэнне на стар. 2).

Сцэна са спектакля «Музыка для жывых» (Тбіліскі тэатр оперы і балета).

У Мінску завяршаецца I Усесаюзны фестываль музычных тэатраў. Наш расказ пра фестываль — у сённяшнім нумары [стар. 8—9].

ВЯЛІКІ КРОК У БУДУЧЫНЮ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1).

Выступленні Р. Рэйгана і М. С. Гарбачова былі выслуханы з увагай і сустрэты апладысментамі. Затым у Белым доме пачаліся перагаворы паміж Генеральным сакратаром ЦК КПСС і Прэзідэнтам ЗША. У 13 гадзін 30 мінут надыходзіць кульмінацыйны момант. Пачынаецца ўрачыстая цырымонія падпісання савецка-амерыканскага дагавора аб ліквідацыі ракет сярэдняй і меншай дальнасці.

Перад падпісаннем Дагавора Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў і Прэзідэнт ЗША Р. Рэйган абмяняліся кароткімі выступленнямі. Выступленні былі сустрэты апладысментамі.

Кіраўнікі дзвюх краін накіроўваюцца да стала, побач з якім устаноўлены дзяржаўныя сцягі Савецкага Саюза і Злучаных Штатаў. Яны змацоўваюць подпісамі Дагавор аб ліквідацыі ракет сярэдняй і меншай дальнасці — дакумент, які ўяўляе сабой акт добрай волі, новага палітычнага мыслення, памножаннага на сустрэчныя крокі. Ён аднолькава важны як для СССР і ЗША, так і для аздаўлення міжнароднага клімату на ўсёй планеце.

Пасля падпісання Дагавора ў Авальнай зале Белага дома адбылася гутарка М. С. Гарбачова і Р. Рэйгана.

Прэзідэнт ЗША Р. Рэйган і Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў выступілі са зваротамі да савецкага і амерыканскага народаў.

Сёння я ад імя Злучаных Штатаў і Генеральнага сакратара ад імя Савецкага Саюза ўпершыню ў гісторыі падпісалі пагадненне аб ліквідацыі цэлага класа амерыканскіх і савецкіх ядзерных узбраенняў. Мы зрабілі гістарычны крок, сказаў Прэзідэнт.

Я звяртаюся да маіх суайчыннікаў — грамадзян Савецкага Саюза, я звяртаюся да амерыканскага народа, сказаў М. С. Гарбачоў.

Толькі што Прэзідэнт Рэйган і я падпісалі Дагавор, згодна з якім упершыню ў гісторыі будучы знішчаны — пад найстражэйшым кантролем — цэлыя два класы ядзерных узбраенняў.

Дагавор аб поўнай ліквідацыі савецкіх і амерыканскіх ракет сярэдняй і меншай дальнасці — я перакананы — стане гістарычнай датай у летапісе спрадвечнага імкнення людзей да свету без войнаў.

Сёння, на жаль, рызыка ядзернай катастрофы застаецца. Яна яшчэ вялікая. Але мы верым у здольнасць чалавецтва збавіцца ад пагрозы самазнішчэння.

Нас абнадзейвае — у свеце ўсё больш разумеюць сутнасць

існуючай небяспекі, якая паставіла перад чалавецтвам пытанне аб самім яго выжыванні.

Свяшчэннае права чалавека на жыццё набыло цяпер новы, глабальны змест. І аб гэтым пастаянна павінны памятаць перш за ўсё палітычныя дзеячы, дзяржаўныя кіраўнікі, надзеленыя ўладай воляй сваіх народаў.

Дасягнутае — толькі пачатак, адзначыў М. С. Гарбачоў. Гэта яшчэ толькі старт ядзернага раззбраення, хоць, як вядома, нават самае вялікае падарожжа пачынаецца з першага кроку.

Рух ад гэтага старту запатрабуе далейшай напружанай работы думкі і сумленнага намаганняў, адыходу ад некаторых уяўленняў аб бяспецы, якія здаюцца сёння бяспрэчнымі, ад усяго таго, што сілкуе гонку ўзбраенняў.

Галоўнае, каб як мага хутчэй сталі рэальнасцю пагадненні аб радыкальным скарачэнні стратэгічных наступальных узбраенняў пачынаючы з Дагавора па ПРА, аб ліквідацыі хімічнай зброі, аб скарачэнні звычайных узбраенняў.

Па кожнай з гэтых праблем Савецкі Саюз унёс канкрэтныя прапановы. Мы лічым, што дагаворанасць па іх знаходзіцца ў зоне дасягальнасці.

Мы разлічваем на тое, працягваючы савецкі кіраўнік, што ў час візіту ў адказ Прэзідэнта ЗША ў СССР у надыходзячым годзе мы выйдзем на дагавор па ліквідацыі практычна палавіны наяўнай стратэгічнай ядзернай зброі.

Есць магчымасць дагаварыцца і аб значным скарачэнні звычайных войск і ўзбраенняў у Еўропе, нарошчванне і ўдасканаленне якіх выклікаюць апраўданую трывогу.

Калі ўсё гэта адбудзецца, мы зможам упеўнена сказаць: рух да бяспечнага свету набыў незваротны характар.

Ліквідацыя зброі масавага знішчэння, раззбраенне для развіцця — галоўны і, уласна, адзіны эфектыўны шлях да вырашэння іншых праблем, з якімі чалавецтва рэальна сутыкнулася на зыходзе XX стагоддзя, — праблем экалогіі, вынікаў новай тэхналагічнай рэвалюцыі, энергетыкі, масавай беднасці, голаду і хвароб, страшэннай запалычнасці, парушэння балансу разнастайных інтарэсаў і патрэбнасцей дзесяткаў народаў і дзяржаў.

Для гэтага перш за ўсё патрэбны новыя падыходы да праблем нацыянальнай і ўсеагульнай бяспекі.

Ведаю, наконт падпісання Дагавора аб РСД—РМД некаторыя палітыкі і журналісты ўжо прыкідваюць — хто перамог? Я адхіляю такую пастаўку пытання. Гэта — анахра-

нізм старога мыслення.

Перамог разважны сэнс. Перамог розум. Няхай пакуль што гэта не самая вялікая перамога. Але ў палітычным і псіхалагічным плане яна вельмі важная. Яна адпавядае спадзяванням і інтарэсам сапраўдных мільянаў людзей ва ўсіх частках свету.

Людзі хочуць жыць у свеце, дзе іх не прыгнатуць бы страх перад ядзернай катастрофай. Людзі хочуць жыць у свеце, у якім амерыканскія і савецкія касмічныя караблі сустракаліся б для стыковак і сумесных падарожжаў, а не ў «зорных войнах».

Людзі хочуць жыць у свеце, дзе ім не прыходзілася б штодзённа траціць мільёны долараў на зброю, якую яны могуць выкарыстаць толькі супраць саміх сябе.

Людзі хочуць жыць у свеце, дзе ўсім забяспечаны правы на жыццё, свабоду і шчасце і, вядома, іншыя правы чалавека, без рэальнага забеспячэння якіх не можа нармальна жыць ні адно развітое грамадства.

У свеце, дзе дабрабыт многіх не дасягаецца за кошт галечы і пакут іншых. Яны хочуць мець не толькі ваенную, але і эканамічную бяспеку.

Людзі хочуць жыць у свеце дэмакратычным і свабодным, дзе ўсе роўныя, дзе кожны народ мае права на свой сацыяльны выбар, без умяшання звонку.

Людзі хочуць ведаць праўду адзін аб адным, і адчуць, нарэшце, вялікую агульначалавечую роднасць нацыяў, этнічных груп, моў і культур.

Ці можна пабудоваць такі свет? Мы ў Савецкім Саюзе перакананы: так, можна. Але для гэтага патрэбна таксама самая радыкальная перабудова міжнародных адносін.

Каб ісці да такога свету, неабходны творчая смеласць, новае мысленне, правільная ацэнка і ўлік не толькі сваіх эканамічных магчымасцей і інтарэсаў, але і інтарэсаў іншых краін. Неабходны палітычная воля і высокая адказнасць.

Ад імя савецкага кіраўніцтва і ад імя ўсяго нашага народа я заяўляю: мы выйдзем і будзем весці міжнародныя справы адказна і сур'ёзна, ведаем свае інтарэсы, але імкнёмся спалучаць іх з інтарэсамі іншых, гатовы ісці насустрач адзін аднаму ва ўмовах раўнапраўя.

Выступленні Р. Рэйгана і М. С. Гарбачова трансліраваліся вядучымі тэлекампаніямі свету.

У той жа дзень, 8 снежня, у савецкім пасольстве адбылася сустрэча М. С. Гарбачова з прадстаўнікамі амерыканскай грамадскасці.

Нядаўна са Злучаных Штатаў Амерыкі вярнулася дэлегацыя Беларускай ССР, якая прымала ўдзел у рабоце 42-й сесіі Генеральнай асамблеі ААН. У склад яе ўваходзіла і сакратар праўлення Саюза мастакоў рэспублікі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі скульптар Святлана Гарбунова. Наш карэспандэнт напісаў яе падзяліцца сваімі думкамі аб падзеі, якую мы так доўга чакалі, аб візіце Міхаіла Сяргеявіча Гарбачова ў ЗША і падпісанні Дагавора аб ліквідацыі ракет сярэдняй і меншай дальнасці.

йоркскай Акадэміі мастацтваў плануецца стварэнне унікальнай фрэскі пад назвай «Залаты век свету», якая ўвасобіць вобразы выдатных дзеячаў эпохі Адраджэння, эпохі, адметнай сваім гуманізмам і рэалізмам у мастацтве. Выказана пажаданне, каб у стварэнні гэтай фрэскі прынялі ўдзел і савецкія мастакі.

Памятаю, які станоўчы водгук атрымалі работы беларускіх плакатыстаў на міжнароднай выстаўцы плаката ў ААН, прысвечанай Году міру. Нашы мінскія мастакі У. Цеслер, С. Войчанка і А. Шаліята ўзнагаро-

ДЫХНУЛА ВЯСНОВЫМ ВЕТРАМ...

— Як і ўсе, я ў гэтыя дні не адыходзіла ад тэлевізара, з хваляваннем і вялікай цікавасцю сочыла за ўсімі момантамі знаходжання Міхаіла Сяргеявіча Гарбачова ў Вашынгтоне, яго сустрэчамі з дзяржаўнымі і грамадскімі дзеячамі, з прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі ЗША.

У маёй памяці ўсплывалі дні работы 42-й сесіі Генеральнай асамблеі ААН, у якой мне давялося прымаць удзел у якасці члена Беларускай дэлегацыі. Павінна сказаць, што сёлётыя сесія праходзіла пад знакам вялікай цікавасці да міжнародных ініцыятыў Савецкай дзяржавы. У прыватнасці, мне давялося быць сведкай многіх дыскусій вакол артыкула Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова «Рэальнасць і гарантыі бяспечнага свету», апублікаванага ў «Правде» 17 верасня якраз з нагоды адкрыцця сесіі Генеральнай асамблеі ААН. Думка дэлегатаў многіх краін зводзілася да таго, што час канфрантацыі паміж Захадам і Усходам паступова адыходзіць у мінулае, што трэба шукаць захады да збліжэння краін з розным грамадска-палітычным падмам.

Мяне прыемна ўразіла цікавасць мастацкай грамадскасці Злучаных Штатаў да нашай беларускай савецкай культуры. Прыемна было таксама адзначыць факт скіраванасці часткі амерыканскіх мастакоў, мастацтвазнаўцаў да рэалістычных традыцый у мастацтве. Гэта тым больш нечакана, што тут усё ж дамінуюць мадэрнізм, авангардызм, абстракцыянізм і іншыя «ізмы». Цяпер у Нью-

джані спецыяльным прызам Генеральнага сакратара ААН Перэса дэ Куэльера. Або вострашчэ такі прыклад. Шрыфтовае карпарацыя ў Нью-Йорку наладжвала міжнародны конкурс шрыфтовага плаката пад дэвізам «Чаму голад, чаму галечка», у якім прынялі ўдзел і студэнты Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Работа іх атрымала першы прыз. Запомнілася і сустрэча ў прыватнай мастацкай галерэі «Тэрні», дзе я расказала прысутным пра беларускае мастацтва і паказала слайды твораў беларускіх мастакоў. Работы гэтыя вельмі спадабаліся, і была выказана прапанова арганізаваць у галерэі выстаўку карцін майстроў беларускага жывапісу.

Інтэлігенцыя і барацьба за мір, інтэлігенцыя і супрацоўніцтва. Маю асабліваю ўвагу звярнула на сябе тое месца ў выступленні Міхаіла Сяргеявіча Гарбачова на сустрэчы з прадстаўнікамі амерыканскай грамадскасці ў савецкім пасольстве, дзе ён гаворыць аб ролі інтэлігенцыі ў змаганні за мір і прагрэс.

У зімовы дзень 8 снежня нібы дыхнула вясновым ветрам пасля доўгіх халадоў недаверу і падазронасці. Упершыню ў ядзерную эпоху адкрылася рэальная магчымасць адвесці ад чалавецтва пагрозу атамнай вайны. Не разбураць, а ствараць — вось што павінна быць нашым дэвізам. Гавару гэта не толькі як грамадзянін, але і як мастак. Бо мастацтва — гэта стварэнне. Стварэнне цудоўнага, скіраванае на духоўную і маральную дасканаласць чалавека.

НАПЯРЭДАДНІ ПДЗЕІ

СЛОВАМ МАСТАЦКІМ, УЗНЁСЛЫМ

З мэтай далейшай папулярнасці нашай літаратуры 15—16 снежня ў мінскім магазіне «Светац» пройдзе Рэспубліканская выстаўка-продаж беларускай кнігі. На ёй будуць шырока прадстаўлены творы як прызнаных майстроў мастацкага слова, так і маладых аўтараў. У дні выстаўкі адбудзецца прэс-канферэнцыя з прадстаўнікамі выдавецтваў «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва», пісьменнікамі, работнікамі кнігандлю і чытачамі. Мяркуюцца правесці прэм'еры сёлётыя кнігі. Будзе арганізаваны прым'ем папярэдніх заказаў і афарм-

ленне падпіскі на творы беларускіх аўтараў. Паралельна з выстаўкай-продажам пройдзе Рэспубліканскі конкурс маладых прадаўцоў Беларускай літаратуры, заключная частка якога адбудзецца 17 снежня ў актавай зале Дома кнігі.

Значнае месца на паліцах магазіна «Светац» зойме прадукцыя выдавецтва «Мастацкая літаратура», у плане якога на наступны год значацца шматлікія творы на сучасную тэму, — творы, што даследуюць духоўны свет чалавека, сцвярджаюць сённяшняе маральнае каштоўнасці, ускрываюць негатыў-

ныя з'явы, якія перааказваюць нам жыццё і працаваць.

Прыязна сустрэты чытачом кнігі, што выходзяць у серыі «Рэспубліка, Час, Людзі». Сёлёта пабачылі свет зборнікі нарысаў «Хлеб і мужнасць» Л. Левановіча, «Вясковы дыспут» В. Якавенкі, «Сучаснік-87». У наступным годзе выйдзе «Сярод блізкіх людзей» М. Вайцашонак, «Азбука душы» В. Віці, «Годнасць, сумленне, праўда» Н. Гілевіча, «Лісты на Радзіму» М. Зяньковіча, «Наш Нёман», «Сучаснік-88».

Будзе прадоўжана выданне збораў твораў класікаў беларускай літаратуры, выбраных твораў. Убачаць свет новыя кнігі народных пісьменнікаў Беларусі В. Быкава і Я. Брыля.

Заўсёды прыязна ставілася выдавецтва да творчасці маладых аўтараў. Напедвальнікі выстаўкі-продажу змогуць пераканацца ў гэтым на свае вочы,

пазнаёміўшыся з іх кнігамі ў магазіне.

У планах работы выдавецтва прапаганда і распаўсюджванні беларускай кнігі — сустрэчы творчых работнікаў, пісьменнікаў на прадпрыемствах, у гаспадарках, воінскіх часцях, кніжных магазінах, бібліятэках, вышэйшых навучальных установах, школах, удзел у рэспубліканскіх святых паэзіі ў Вязынцы і Мікалаеўшчыне, Усеаюзным тыдні маладзёжнай кнігі, прысвечаным 70-годдзю ВЛКСМ, Рэспубліканскім месячніку, прысвечаным 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампарты Беларусі, канферэнцыі чытачоў, літаратурныя пятніцы ў Саюзе пісьменнікаў БССР, прэм'еры новых кніг.

Будуць праведзены традыцыйная выстаўка кніг выдавецтва выпуску 1987 года ў Доме літаратуры, тэматычныя выстаўкі ў Дзяржбібліятэцы БССР імя У. І. Леніна, мінскіх бібліятэ-

ках імя Янкі Купалы і «Юнацтва», гарадскія святыя кнігі ў Мінску, Брэсце, Пінску, Гродне, Полацку. Паранейшаму будучы выходзіць у эфір перадачы «Навінкі кнігарні», а таксама перадачы Беларускага тэлебачання пра кнігі маладых паэтаў і празаікаў. Тэлеэкран раскажа чытачам пра штогоднікі «Дзень паэзіі», «Далягляды», «Братэрства», «Сучаснік».

Шмат увагі будзе нададзена выпуску рэкламных праспектаў, буклетаў, у прыватнасці такіх: «3 сучаснай беларускай прозы», «3 сучаснай беларускай паэзіі», «Маладыя галасы Беларусі».

Запрашаем усіх на Рэспубліканскую выстаўку-продаж беларускай кнігі.

В. ШЫХАНЦОУ,
намеснік галоўнага рэдактара па рэкламе і прапагандзе выдавецтва «Мастацкая літаратура».

«ЛІМ» ВЫСТУПІУ. ЯКІ ВЫНІК?

Пад такім загалоўкам у № 36 («ЛіМ» за 4 верасня 1987 г.) быў надрукаваны ліст мастака Міколы Купавы, у якім ставілася пытанне аб стварэнні ў будынку былой загараднай сядзібы мастака В. Ваньковіча ў Сляпянцы музея нацыянальна-

вось што нас турбуе. На працягу ўсяго курса гісторыі мастацтва беларускаму мастацтву адведзена толькі 10 гадзін лекцыйнага часу. Дык на якіх узорах нам яго вывучаць далей, як займацца самаадукацыяй? Экспазіцыя Дзяржаўнага ма-

эстэтычным выхаванні людзей. А то што атрымаецца? У Дзяржаўным мастацкім музеі, напрыклад, творы І. Хруцкага, І. Аляшкевіча, А. Гараўскага, Ф. Рушчыца, В. Бялыніцкага-Бірулі, С. Жукоўскага раскіданы паміж палотнамі іншых майстроў і не маюць подпісаў па-беларуску, а прозвішча скульптара Хадаровіча пададзена нават праз тры «о», хоць сам мастак так не падпісваўся. Непадрыхтаванаму глядачу тут цяжка разабрацца, ці існавала наогул беларускае выяўленчае мастацтва ў XIX стагоддзі? Вось чаму нацыянальны мастацкі музей неабходны!».

Праблема стварэння нацыянальнага музея выяўленчага мастацтва сапраўды наспела. Каб высветліць, у якім стане знаходзіцца помнік архітэктуры пачатку XIX стагоддзя і ці падыходзіць сляпянская сядзіба Ваньковіча пад музейную ўстанову, карэспандэнт «ЛіМа» разам з зацікаўленымі асобамі — старшынёй праўлення Саюза мастакоў БССР У. Стальшонак і старшынёй праўлення Мастацкага фонду рэспублікі Г. Жарыным — паехалі туды. Як адзначыў У. Стальшонак, пасля адпаведных рэстаўрацыйных работ гэты будынак, карысная плошча якога складае больш за тры тысячы квадратных метраў, можна будзе прыстасаваць пад музейнае памяшканне. Што далей? Лёсам былой сядзібы В. Ваньковіча зацікавіліся дырэктыўныя органы. Як наведміў нам першы намеснік міністра культуры БССР У. А. Гілеп, па хадайніцтву Саюза мастакоў і Міністэрства культуры рэспублікі ў 1988 годзе будзе распрацавана праектная дакументацыя на рэстаўрацыю, а Мінскі гарвыканком знайшоў магчымым прадаставіць Цэнтральнаму наладчанаму ўпраўленню «Прамузвязьэнерганаладкі» іншае памяшканне. Гэта дазволіць правесці рэстаўрацыю і прыстасаваць помнік пад культурныя патрэбы сталіцы рэспублікі.

НА ТЭМУ ДНЯ

Што такое ліст чытача, адрабаваны рэдакцыяй? Гэта своеасабліва народная публіцыстыка, народжаная праблемамі часу, гэта надзённы радкі, што ўзніклі з гучыні жыцця. У час галоснасці, перабудовы газета не можа існаваць без чытацкіх пісьмаў, без чытацкай падтрымкі.

«Велізарны рэзерв прэсы — пісьмы працоўных, — падкрэсліў член Палітбюро ЦК КПСС,

міністэрстваў і ведамстваў так рэагуюць на крытычныя заўвагі, якія прагучалі ў чытацкіх пісьмах. Нярэдка прыходзяць у рэдакцыю штампаваныя адпіскі, якія ўжо сёння выклікаюць толькі абурэнне. Людзі зноў і зноў пішуць у газету, не мірацца з раўнадушнасцю, не даюць бюракратам спакойна жыць. Сапраўды, лісты чытачоў, як заўважыў на згаданай нарадзе сакратар ЦК КПСС

«ЁСЦЬ МЕСЦА ДЛЯ МУЗЕЯ»

нага мастацтва. Публікацыя выклікала зацікаўленія чытацкія водгукі.

«Сапраўды, чаму ў сталіцы Беларусі няма музея нацыянальнага мастацтва? — пытаюцца ў калектыўным лісце гісторык Т. Маліноўская, філолаг В. Тарасевіч і мастак А. Ступень з Гродна. — Гэта не спрыяе выхаванню ў маладым пакаленні патрыятычных пачуццяў, без якіх немагчыма і выхаванне сапраўднага інтэрнацыяналізму, не гаворачы ўжо аб палітычных справах прафесійнай падрыхтоўкі кадры мастакоў і мастацтвазнаўцаў». «Праз год мы будзем выкладаць выяўленчае мастацтва ў школе, — паведамілі нам навучэнцы Мінскага мастацкага вучылішча імя А. К. Глебава Т. Голуб і Я. Лямбовіч. — Але

стацкага музея БССР адлюстроўвае шматвяковае мастацтва Беларусі недастаткова. Дык няхай у былой сядзібе мастака Ваньковіча паселіцца музей нацыянальнага мастацтва, бо перадача яго канторы або вытворчым майстэрням азначае, будзем шчырымі, знішчэнне помніка!». Пра тое, што наспей час сталіцы мець філіял Дзяржаўнага мастацкага музея, адзначаюць у сваім лісце студэнты Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага М. Стома, Л. Сімакова, М. Калешка, У. Карызна і іншыя (ўсяго 13 подпісаў): «Калі ў самым цэнтры Мінска ўсё ж такі ёсць культурныя ўстановы, дык ускраіны сталіцы застаюцца па-за культурай. Сядзіба Ваньковіча магла б выконваць важную функцыю ў

ПРА НАШАГА ГАЛОЎНАГА КАРЭСПАНДЭНТА

сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў на нарадзе кіраўнікоў цэнтральных і рэспубліканскіх сродкаў масавай інфармацыі, работнікаў навукі і культуры, прысвечанай пытанням іх работы на новым этапе перабудовы ва ўмовах развіцця працэсу дэмакратызацыі і кардынальнай эканамічнай рэформы. — Прыкметна ўзрасла доля пісьмаў-аналізаў, пісьмаў-роздуму, пісьмаў-пастановак праблем, пытанняў для абмеркавання. Гэта велізарны інтэлектуальны патэнцыял, які павінен быць пастаўлены на службу перабудове, народу!.. Адкрываючы свежыя нумары газет і часопісаў, мы перш за ўсё звяртаемся да артыкулаў і пісьмаў аб перабудове — аб колькіх разумных, шырока мыслячых людзях даведлася краіна, якое абвостранае пачуццё адказнасці за мінулае і цяперашняе, якія дзельныя прапановы, які высокі ўзровень сацыяльнай адказнасці».

А. М. Якаўлеў, эфектыўны сродак супраць сацыяльнай дэмагогіі.

Не заўсёды, на жаль, аказваюцца дзейнымі і лімаўскія публікацыі. На некаторыя з іх мы наогул не атрымаем адказу. Згадаю ліст «Каб спявалі людзі», які быў надрукаваны 13 сакавіка гэтага года на першай паласе «Літаратуры і мастацтва». Яго напісаў у рэдакцыю старшыня калгаса «50 гадоў Кастрычніка» Рэчыцкага раёна Гомельскай вобласці Р. Шпакаў. «Няма ў нашым Доме культуры добрага гаспадары, — пісаў старшыня. — Хацелася, каб быў гэта чалавек неабякавы, каб ведаў ён народныя песні і танцы. Катары ўжо год мы без такога кіраўніка». Гэта быў ліст-заклік, ліст-зварот да тых, хто адказвае сёння за справу перабудовы на сяле, за захаванне і развіццё культурных традыцый вёскі. Руплівы старшыня замойнай гаспадаркі прасіў дапамогі, спадзючыся, што яго пачуюць. Мы таксама спадзяваліся, што гэты ліст не будзе абдыдзены ўвагай. Але прайшоў час, афіцыйнага адказу мы так і не атрымалі. Вырашылі пазваніць у калгас, даведацца, ці азваўся хто з культурасветработнікаў на старшынюскую просьбу, ці паклапаціліся пра гэтую пачуццёвую і Гомельскім абласным упраўленні культуры, ва ўпраўленні па кадрах Міністэрства культуры рэспублікі! Рыгор Купрыянавіч Шпакаў паведаміў: спроб дапамагчы ім не было, калгасны Дом культуры па-ранейшаму без кіраўніка...

Калі гаварыць пра чытача «Літаратуры і мастацтва», дык менавіта ён дапамог нам у свой час павесці даворку пад рубрыкай «Закон і вакол закона». А колькі падстаў для роздуму, для выступленняў газеты далі чытацкія лісты, у якіх узнімаліся пытанні аховы помнікаў гісторыі і культуры — прыгадаем тут хоць бы наступныя нашы публікацыі: «Дазвольце сказаць мне...», «Помнік павінен жыць!», «Каб энтузіязм не быў прыватным», «Хроніка аднаго выратавання» і інш. Нашы чытачы далі нам «запеўку» для правядзення на старонках газеты дыскусіі аб сённяшніх пошуках народных тэатраў, аб праблемах беларускай эстрады і надзённых пытаннях прапаганды літаратуры, дзейнасці літаратурнай і мастацкай крытыкі...

Хто ж ён, чытач «ЛіМа»? У подпісах пад лістамі ў рэдакцыю пазначаны самыя розныя прафесіі нашых карэспандэнтаў — рабочы і мастак, настаўнік і археолаг, літаратар і гісторык, актёр і работнік культуры, і што значна важна: да нас усё часцей сталі звяртацца жыхары «глыбінікі». Прыемна, што і там ёсць чытачы, якія бачаць наспелую грамадскую праблему і не могуць не выказаць сваё дачыненне да яе, падзяліцца сваімі думкамі, прапановамі. Радуе, што ў «ЛіМа» спрабуюць наладзіць кантакты людзі, якія раней не чыталі наша выданне, а цяпер звяртаюцца да нас за парадамі, падпісваюцца: «зусім новы чытач...» Думкі нашых галоўных карэспандэнтаў становяцца на старонках газеты не толькі знакам галоснасці, але, як патрабуе час перабудовы, — падставай для канкрэтнага рэзюмэ з боку адказных устаноў, афіцыйных асоб.

Адказваць справай! Сёння гэта патрабаванне дня. На жаль, яшчэ не часта кіруючыя асобы з устаноў і арганізацый,

Заканчаецца сёлетні год. У новым, 1988 годзе да нас далучацца, трэба думаць, новыя чытачы, якія таксама стануць нашымі дарадцамі, памочнікамі, крытыкамі. Хочацца спадзявацца, што іх не напаткаюць тыя праблемы, пра якія гаварыла нядаўна ў сваім лісце калгасніца Гляфіра Дзмітрыеўна Шупіла з Міёршчыны («ЛіМ», 4.XII.1987). Рэдакцыйная пошта раз-пораз прыносіць пісьмы чытачоў «ЛіМа» з крыўдай на тое, што ў кіёсках «Саюздруку» нашу газету набудзеш не заўсёды. Пра гэта, у прыватнасці, напісалі нам заслужаны работнік культуры БССР А. Белавоз, настаўнік з вёскі Гудзевічы Мастоўскага раёна, жыхар вёскі Рацічы, што ў Гродзенскім раёне, У. Кісялевіч, іншыя чытачы. Такія факты нас і засмучаюць [прыкрас, што між чытачом і газетай паўстаюць нейкія незразумелыя бар'еры], але... і радуецца. Калі газету шукаюць, калі яе пытаюць, значыць цікавасць да яе расце. Хочацца, каб гэтае ўзаемапазразуменне з нашым самым галоўным карэспандэнтам — чытачом — працягвалася, каб служба зваротнай сувязі пашыралася і мацавалася.

Людміла КРУШЫНСКАЯ,
загадчык аддзела пісьмаў «ЛіМа».

Былая сядзіба мастака В. Ваньковіча ў Сляпянцы, у якой нашы чытачы прапануюць стварыць музей нацыянальнага мастацтва.

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

НА ЧЫМ БАКУ ПРАЎДА?

Нядаўна я прачытаў у адным артыкуле, які надрукаваны ў газеце «Советская культура», што многія саветскія вучоныя пратэстуюць супраць «навукова-атэістычных налётаў», асуджаюць факты грубага, незаконнага націску на веруючых. Газета называе, у прыватнасці, прозвішча сацыёлага, прафесара В. Шардакова, спасылкаюцца на яго выступленне ў часопісе «Сацыялагічны даследаванні», дзе даецца

ацэнка і сумна вядомаму, змечанаму ў свой час на старонках «Комсомольской правды» артыкулу І. А. Крывялёва «Кокетничая с боженькой». «Магу засведчыць, — прыводзіць газета словы В. Шардакова, — што большасць спецыялістаў у галіне рэлігіязнаўства адмяжоўваецца ад пазіцыі Крывялёва самым рашучым чынам».

Прачытаўшы ўсё гэта ў такой аўтарытэтай газеце, як

«Советская культура», я задумаўся і ўспомніў, што, калі не памыляюся, менавіта ў вашай газеце адзін вучоны ўступіў у спрэчку з І. А. Крывялёвым, не пагадзіўся з яго надуманымі абвінавачваннямі ў адрас В. Быкава і іншых вядомых пісьменнікаў (маўляў, займаюцца «богашукальніцтвам») і што, калі нічога не блытаю, вам і гэтану вашаму аўтару потым вельмі дасталася ад «Комсомольской правды». Хацелася б ведаць, хто ж усё-такі мае рацыю ў гэтай дыскусіі? Як разумець, чаму так вольна дзімаць супрацьлеглыя размыслы думкі вучоных і газет? Хто тут памыляецца, а хто мае рацыю?

А. ЯЦКЕВІЧ,
інжынер НВА «Гранат».
г. Мінск.

АД РЕДАКЦЫІ. Удакладняем, перш за ўсё, што наш чытач, інжынер навукова-вытворчага аб'яднання «Гранат» А. В. Яцкевіч не памыляецца і нічога не блытаў. Сапраўды, газета ў нумары за 5.09.86 года пад рубрыкай «Думка чытача» змясціла выступленне дацэнта БДУ, кандыдата філасофскіх навук Я. Пылілы, які, палемізуючы з І. Крывялёвым, зазначыў: «І. Крывялёў у сваім артыкуле крыху паступіўся праўдай навуковага атэізму, прыпісаў яму па сутнасці неўласцівыя трактоўкі пэўных пытанняў і праблем, якія, застаючыся актуальнымі, з'яўляюцца ў той жа час далікатнымі, патрабуюць вялікага такту і ўдумлівых адносін...» Наш аўтар выказаў меркаванне, якое потым падзяляць самыя розныя аўтары самых розных выданняў — ад газеты «Знамя юности» да часопіса «Новый мир». Нагадаем і вывад, які рабіў Я. Пыліла ў заключэнне артыкула: «У адказны час вялікай перабудовы ў нашай краіне становіцца нецярпімым анахронізмам усялякі шаблон у ідэалагічнай рабоце, спрашчэнне, адсутнасць гнуткасці і аргументацыі... Тое, што было прыдатна для 20—30-ых гадоў і больш позняга часу, сёння нельга прыняць, яно павінна быць адкінута ў імя сапраўднай атэістычнай праўды». Цяжка, пагадзіцца, не прыняць такую вольную, такую пазіцыйную аўтара. Асабліва калі мець на ўвазе той гра-

мадска-палітычны вопыт, які мы набылі за якія-небудзь апошнія паўтара гады (Пленум ЦК КПСС, даклад М. С. Гарбачова «Кастрычнік і перабудова: рэвалюцыя працягваецца» і г. д.). Але на той, год таму назад, момант маладзёжная газета не захацела (не гатова была) паважліва выслушаць іншую думку, меркаванне яшчэ аднаго чытача — хай сабе і рэспубліканскага выдання. Горш таго, яна, як помнім, накінула на беларускага вучонага з наспех згатаванай рэплікай, наколькі бойкай, настолькі ж маладоказнай, дэмагагічнай па сутнасці і абразлівай па тоне [аб чым гаварыла ўжо і сама назва-рэпліка: «Атест, ей-богу!». Штотыднёвіку разам з яго аўтарам прыйшлося перажыць непрыемны момант. Што ж, працэс перабудовы, дэмакратызацыі, відаць, не можа не вымагаць такіх момантаў, пэўных выпрабаванняў і ахвяр; вучыцца жыць ва ўмовах галоснасці, адкрытага, дыскусійнага абмену думкамі — школа для ўсіх нас нялёгка: тут вучыцца ды вучыцца.

Ну вось, здаецца, мы ў асноўным і адказалі свайму чытачу, інжынеру А. Яцкевічу. Што ж датычыцца непасрэдна яго апошняга пытання, то адказ — у яго ж уласным пісьме, у прыведзеных ім словах прафесара В. Шардакова.

НАДЗЕННЯ РАДКІ

Браніслаў СПРЫНЧАН

Пагроза

«У паветра выкідаецца ў малых дозах і сінільная кіслата»... З газеты «Літаратура і мастацтва» за 27.XI.87 г.

Як індустрыя вырасла!
І з трубы заводскай
Серны выкід як выстралам
Узляцеў над зямлёй.

Пройдзе дождж.

Так здарэецца,
Хоць не час для жыва, —
Лісце з дрэў асыпаецца,
І жаўцее трава.

Я гляджу ў Наваполацку,
Як наплывам густым
У неба сінія поласці
Наліваецца дым.

То індустрыя — сіла ў ёй!
Яе ж выдых — дымы
З кіслатою сінільнаю
Не ўдыхаем і мы!

Камбінацы — магутныя.
Ды крывіцы жывой
Пагражаюць атрутным
Яды — чорнай смугой!

Ілжэгероі

У некаторых гаспадарках —
клубні з павышаным утрыман-
нем нітрытаў.

З газет.

Аграномы ўраджаю рады,
Для сяўбы зрабілі глебу
пульхайнэй..

Ды бяда: заўважаны нітраты
Ва ўрадлівай, смачна-сопкай
бульбе.

Ад пасадкі клубняў і да копкі
Тэхналогія была няхітраю:
Не шкада было палям

падкормкі,
Соллю насычалі іх —
нітрытнаю.

Ды не зразумелі паскарэння
З жаднай думкай аб высокай
прыбылі,

Звыш усякай меры
Сяялі, распырсквалі і сыпалі...
угнаенні

Радасныя, бо ўраджай
патроілі, —
Дасягненні, сапраўды,
не частыя. —

У арэоле велічных герояў

«Пераможцы» нашыя сучасныя.

Бульбіны, здаецца, як

гранаты,
Хай без выбуховае начынікі,
Ды і канцэнтрацыя нітрату
Можа стаць трагедыя

прычынаю!
Пераклад з рускай
Ю. СВІРКІ.

Мікола ЯНЧАНКА

Трывога

Памфлет

Вайною жахаюць.
Ківаюць на атам.

А нас даканаюць
Нітрыты,
Нітраты.

Мацуем мы межы.
А іх не стрымаюць:
Яны разам з ежай
У нас пранікаюць.

Пранікнуць,
Прарвуцца,
Нібыта бандыты.

А ў нас застаюцца
Рак,
Язвы,
Гастрыты.

І не дапаможа нам

Моц і адважнасць.
Іх сіла памножана
На безадказнасць.
Народ знясіляюць
Нітрыты,
Нітраты.

А хто вінаваты?
А хто вінаваты?
Віноўныя побач,
Яны паміж намі,
Блішчаць ардэнамі,
Звіняць медалямі.

Славуцты звенні
Або аграномы,
Якія ўгнаенні
Уносяць без нормы.

Яшчэ вінаваты!
І нашы чынушы —
Казённыя душы,
Злачынныя душы.

Якіх не крапаюць
Ні энкі,
Ні стогны.

Былі б толькі тоны,
Былі б толькі тоны.
Была б ім прычына
Сябе ўзнагародзіць.

А людзі загінуць,
Дык новых народзяць.
Ім вырацца б толькі
За межы раёнаў

На спецрацыёны,
На спецрацыёны.

Дзе ядаў,
Нітрату
Ніхто не баіцца...
Спахопімся раптам —
Народ у бальніцах!
Не бомбай забіты,
А язвай распяты.
Трывога —
Нітрыты!
Трывога —
Нітрыты!

Мой кодэкс

Бываюць такія гадзіны,
Што трэба даць большасці бой.
Не бойся застацца адзіным,
Калі твая Праўда з табой.

Не бойся працяглай асады,
Кумірам паклонаў не бі.
Не бойся расстацца з пасадай.
Сумленна свайго не згубі.

Не здраджвай ні Веры,
ні Мары,
Прыванно аддана службы.
Жыццё прынясі у ахвяру,
А Гонар — яго зберажы.

Свайё лічы долю народа.
Што робіш, рабі на вякі.
Не прагі ўзнагароды,
А добрую памяць пакінь.

НА ЖЫЦЦЕВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

НІКОЛІ не даводзілася глядзець на свае родныя мясціны з вышыні. Разумею касманаўтаў, якім пашчаслівіла пабачыць сваю маленькую рачулку і свой родны бор праз шыбінку ілюмінатара. Пэўна ж, гэта было ня звычайна, але шчымліва-радаснае адчуванне, — глядзець і бачыць з найдалёкай далечыні дарогія і блізкія табе краявіды.

Не ведаю, як з вышыні, але і збліжы твая маленькая кропка сусвету бачыцца кожны раз па-іншаму. Ці мо таму, што кожны раз глядзім мы на яе ўжо з другога адрэзку часу, ці, можа, мяняецца штосьці ў ёй самой і нават у нас? Хто ведае, але такое заўважылася даўно і, думаю, не толькі мной адным.

«Дзе гэта ты нарадзіўся?» — пытаецца ў мяне мой новы знаёмы. Сказаць, што на Стаўбцоўшчыне, будзе правільна, але недакладна, можа, нават несправядліва. Кажу, у Налібоцкіне. І сам сябе тут жа папраўляю. Бо, мабыць жа, надта шырока сказана. Налібоцкіна для мяне гучыць заўсёды маштабна, нават планетна. Назваць вёску — Малыя Навікі? Дык я нават на карце-шматвэрстычкі няма. Што, чалавеку незнаёмаму, скажа яе назва? Даводзіцца спасылацца яшчэ на Рубяжэвічы, Івянец, Дзераўное... У кожнай маленькай радзімы ёсць свае вялікія складаемыя. І без іх цяжка на адлегласці ўявіць родную вёсачку.

Ужо і сама назва вёскі падказвае здагадку. Заснавалі яе перасяленцы. Купілі зямлю, выкарчавалі ляды, пачалі абжывацца. Адсюль і Навікі. Новая вёска.

Былі яны гаспадарамі, мае продкі-землякі. Ледзь не кожны мог каваць, бандарыць, калодзі і абчэсваць каменні, мулярнічаць. Ніякае сялянскае рамяство не было для іх чужое. А сяць, араць і касіць, жаць і малаціць было іх жыццёвай сутнасцю.

Пра мінулае заўсёды гаварыць прасцей. Відаць, таму, што яно заўсёды ад нас на адлегласці. Куды складаней адчуваеш сябе ў дні бегучым. «Ці ўсё я так раблю?», «Ці зразумелі б мяне продкі?», «Ці зразумеюць мяне нашчадкі?», «Мабыць, прыходзіць у жыцці пара, калі чалавек павінен абавязкова задаць сабе такія пытанні. А адказваць на іх ён мусіць усім сваім астатнім жыццём. Можа, і абышоў бы я іх, ходзячы па чэртвым гарадскім асфальце, а тут, ступішы сучасным чаравікам на вільготную пасля нядаўняга дажджу зямлю, спыняюся і доўга думаю, нават дакараю

сябе ў нейкай даўняй віне перад ёю, роднаю зямліцаю.

...Лес пачынаецца адразу ж, ад самых вясковых гарадоў. Хоць тут яшчэ толькі парожак Налібоцкай пушчы, а шумяць тутэйшыя дрэвы гулка і басавіта. Сасна, елка, бяроза, ды густыя і частыя пірамідкі ядлоўцы, гэтага застнушага духу тутэйшых вандлярняў. Сямтам глухі бесплодны арашнік. А дуб сустрэнеш рэдка. Не прыжыўся, не прысватаўся да тутэйшых бяроз ды сосен. Хоць сямтам апошнім часам пападаліся на вочы маленькія кволяны сцяблінкі з двама-трыма лісточкамі, пасяненія хутчэй за ўсё птушкамі.

Дамоў вядуць некалькі дарог. Але самая найблізкая гэта —

вацца, але і верыць.

Гадоў колькі назад калгас імя Гастэлы ўзбуўнілі. Дабавілася людзей, дабавілася зямлі і тэхнікі таксама. Калі аб'ядноўваюцца дзве гаспадаркі — багатая і бедная, — першай заўсёды не выгадна. Другой заўсёды веселі. Але калі аб'ядноўваюцца два, далёка не самыя першыя калгасы ў раёне, як было ў даным выпадку, у абодвух бакоў ёсць спадаванне на лепшае. Новую ў сваёй аснове гаспадарку ўзнавалі адпаведна і новы старшыня. Не бяруся і злічыць,

што дзесьці ў горадзе ёсць другі твар гэтай вёскі, яе моладзь, сыны і дочки, якія адчуваюць сябе як быццам паміж двума агнямі. Суботнімі днямі яны прыступам бяруць электрычкі і мясцовыя аўтобусы, каб трапіць дамоў да старых бацькоў, дапамагчы па гаспадарцы, сабраць грыб ці ягаду ў бары свайго дзяцінства. Прасцей тым, у каго ў руках аўтамабіль. Паназірайце ў такія дні, асабліва часам летнім, ад любой шашой, што бяжыць ад сталіцы. На іх — сучэльныя аўтамабілы. Рух і рух, і рух.

Казімір КАМЕЙША

РОДНЫЯ КАРАНІ

праз Дзяржынск, Рубяжэвічы, уціснутая ў семдзесят кіламетраў «жыгульскага» спідометра, знаёмая табе да южнай выбойны. Дарога праз тры раёны Міншчыны, праз мноства гаспадарак. Трэба падняцца і апусціцца з трох гораў, каб нарэшце апынуцца перад грудаватым шчытом з надпісам «Калгас імя Гастэлы». Першая вёска на ўжо сваім, калгасным шляху — Ціханова Слабада. Заломіцца дарога каленам каля вясковых могілак, і тут, на гэтым невялікім адрэзку да самых Навікаў Вялікіх, можна прыгадаць адрозніцкі незалежнага. Ну, хаця б свайго земляка і амаль равесніка Фелікса Шалькевіча. Яшчэ задоўга да электрычнага святла, якое надта ж марудна рухалася ў нашы мясціны, ён, будучы тады вучнем, змайстраваў сваю электрастанцыю. Незамысловаты вятрак, добры сваёй далёкага млына, даволі-такі надзейна круціў генератар, а хату аж асялялі, сіліяючы да анон вечаровых матылькоў, яркія лямпачкі. Святло сілікала не толькі матылькоў, на святло ішлі падзівацца старэйшыя і малодшыя землякі. Уга, калі гэта было. Недзе ў пачатку шасцідзсятых.

Ну, як вы там, гасцэлаўцы? Як і чым жывёце, землякі? У родныя мясціны прыязджаеш толькі з гэтымі пытаннямі-думкамі. І адразу ж хапаешся за свежы нумар раёнкі, родны «Прамень», з пасведчаннем якога дваццаць пяць гадоў назад блукаў і сам ажно па двух раёнах. Праглядаеш зводкі: па вывазцы ўгнаенняў, па нарыхтоўцы сена, надоях, адкорму жывёлы ды і ўраджайнасці. Дзе ж вы там, мае гасцэлаўцы? Не ўнізе, але і не высока. Аднак і радуешся недзе, бо куды было горш. Значыць, можна спадзявацца, што будзе яшчэ лепш. А хочацца не толькі спадзя-

ваць іх, старшынь, памянлася на маёй памяці. Хто толькі не браўся за гаспадарчы гуж, а воз як стаяў, так і заставаўся стаяць на месцы. На кожнага новага глядзелі з недаверам. На гэты раз воз з месца як быццам скранулі. Новаму старшыні Аляксандру Пятровічу Угольніку дзесьці ўдалося ўхапіць патрэбны канец гаспадарчай ніці. Цяпер важна трымаць яго і не ўпусціць.

Што мяне заўсёды трывожыла ў нашым краі, дык гэта нашы дарогі. Узлеч хоць бы недалёкі час — гады два назад. У людзей — як у людзей. А тут прайшоў спорны летні дождж — і дарога зверху ператваралася ў гразевую кашу. На леваніку і не думай праехаць. А ў джуджлівую вясень і напярэдні — проста жах нейкі. Зямля аж стогне тады пад шынамі і гусеніцамі трантароў, аўтамашын, натужна равуць, ледзь не лапоціць па швах матары. Гараць колы, гарыць паліва. Дарогу рэжуць па самых ранах.

Пачешны і даволі сумны выпадак наконіт гэтага пачуў я ад землякоў. Неяк у суседняй вёсцы загарэлася хата. Тут жа па тэлефоне выклікалі пакарнікаў. Тыя выехалі неадкладна ж, не марудзячы. Але пакарным машынам так і не ўдалося дабрацца да месца вынілку. Яны надзейна-такі заселі, не даехаўшы да вёскі, у расквашанай лагчыне. Ні сюды — ні туды. Пабухсавалі-пабухсавалі ды і прыціхлі пакарніка. А хата гарэла...

Не конь вязе, а вязе дарога, — кажа народная мудрасць. Гэта ўрэшце зразумеў і новы старшыня. А спачатку проста не было яе, дарогі. Была бездарожка. І яна строга карала тутэйшых гаспадароў.

Ледзь не кожная вёска сёння мае яшчэ і свой малады вярэй. Што гэта значыць? А тое,

Слаборніцтва ў хуткасцях.

Госці на «Жыгулях» і «Масквічах» не давалі спакою і гасцэлаўскаму старшыні. Не дазваляла дарога — яны з'езджалі на поле і ехалі па канюшынішчы. Якія толькі шлагбаумы і барыкады не ставіліся па дарожным з'ездах, а яны не дапамагалі. Колы ўпарта рэзалі канюшынішчы, нішчыліся такія неабходныя гаспадарцы тарыя. Мне добра зразумелы гнеў старшыні. Але варта зразумець і гэтых, каго ў наш век называюць аўтаўладальнікамі. Калі ты праехаў каля сотні вёрст і да роднай хаты застаецца нейкая вярста ці паўтары, не вяртацца ж назад. І не паедзеш, вядома ж, па небе. Адзін, каго затрымалі на канюшынішчы, так і скажаў: «Дык зрабіце дарогу». Лёгка сказаць такія словы. А вось паспрабуй зрабі яе. Нялёгка гэта і надта ж дарагая справа. І вось у канцы мінулай зімы дарога з'явілася. І быццам лягчэй уздыхнулася прастора, здалося, больш прыбавілася ў ёй святла. Што і кажаць, а калгасу якая ад гэтага выгода! Некалькі кіламетраў гравійкі — і ты на гладкім асфальтавым палатне дарогі Стоўбцы — Налібокі, а з другога боку — шлях на Дзяржынск, а далей Брэст-Маскоўска шаша. Хапіла і года, каб зразумеў кожны, што яна значыць, дарога.

У РОДНЫМ куточку на кожнай сцяжыне можна спатыкнуцца аб успаміны, які прывядзе цябе ў далёкае (не будзем баяцца гэтага слова) маленства. Пэртаў часта папракаюць у тым, што ў вер-

шах іх шмат дзяцінства. Есць у гэтым, здаецца мне, пэўная доля несправядлівасці. Бо пэзія, мяркую я, пачынаецца і сьвярджаецца ў дзяцінстве.

Стая на высокім беразе Нёмана і слухаю, як падаюць жалуды. Адрывіста шастаюць у скалдочнай траве і гаснуць, паідаючы адно чаканне. Упаў адзін, чакнаеш наступнага. Гэта ўжо няспынна, як бег хвілін. Гасне адна, цягне за сабою другую.

Свінцова і халаднавата адсвечвае нёманская хваля. Задумлівае дрымотнасць немалых дубоў з падлечанымі цэнтам дупламі на ствалах. За нейкае дзесьцігоддзе ім давялося столькі пабачыць, чаго не ўбачыш і за век. Думаю пра іх карэнне. Здаецца, бачу, як цягнуцца яны, пералітаюцца і вузляюцца з карэннем елак і соснаў.

Так, у прыродзе пераплецеца ўсё адно з адным, кожнае — і пачатак чысьці і працяг адначасова. Парвеш адно звязно ў гэтай сувязі, і не сёння, дык некалі зразумееш, што звязць парванае ўжо немагчыма. Я гляджу на вялікую раку майго краю і думаю пра рэкі маленькія, якіх ужо ніколі не будзе на геаграфічнай карце. Была і ў мяне свая рака дзяцінства — Лубянка. Не бог ведае якая вялікая, але чыстая і бруістая. З зарослымі алейнікам і парэччамі берагамі. Былі ў яе і свае невялікія віры. Адзін з іх называўся Тарайковічаў. Гэта тут мы найчасцей за ўсё купаліся. Хоць і невялікая была рака, але вірліва і рыбная. Жыў ў дзяцінстве з добрым жаданнем прайсці разам з ракою яе шлях ад вытоку і да вусця. І не раз з дзубакамі мы адпраўляліся ў гэты шлях. Быў ён не такі ўжо і вялікі. Берагам, па кустоў і страшнаватым высакатраўі, мы даходзілі да вёскі Аколава, якая, яшчэ да нядаўняга часу славілася сваім млыном. Тут і заканчваўся шлях ракі. І ніколі не думалася тады, што знікне яна калісьці наогул, не пакінуўшы нават следу. Знікла пасля таго, як аднойчы спрамілі яе шлях.

За вёскаю, у мясціне, якую называюць Калатоўкай, гадоў сем назад зрабілі застаўку і ўтварылі невялікае азёрка, якое жывіла крынічнай вада. Потым запусцілі малькоў карпа. Аж пасвятлеў прыгожы лясысты бераг, глядзячыся ў яснае блакітнае люстэрка вады. На ім з'явілася рыбаловы з хлудзёстымі арэхавымі вузільнямі. Ну чым не адпачынак на беразе з вудай. Знайшліся аднак асобы, якія захачелі адным махам знішчыць гэта ўсё рукатворнае. І знішчылі. І ні вады, ні рыбы не засталася. Толькі сумна чарнае ўскапычанае жывёлае дно.

Абьякаваць я стаўлю побач з нікэмнасцю. Варта адно (Заканчэнне на стар. 13).

ГІЛЕВІЧ

Н. ГІЛЕВІЧ. Выбранае. Вершы і паэмы. Пераклад з беларускай м. «Художественная литература», 1987.

Кожны пісьменнік лічыць за гонар быць прадстаўленым у такім аўтарытэтным выдавецтве, якім з'яўляецца «Художественная литература». У апошні час у ім выходзілі і кнігі беларускіх пісьменнікаў. Цяпер пабачыў свет аднатомнік «Выбранае» Ніла Гілевіча, на старонках якога — лепшыя творы, напісаныя аўтарам з 1947 па 1986 год. Сярод іх шматлікія вершы, урывак з паэмы-хронікі «Сто вузлоў памяці», а таксама паэмы «А дзе ж тая крынічанька?», «Гарыць, гарыць мая Лагойшчына» і іншыя.

Публіцыстычнасць твораў Н. Гілевіча, іх багатую сацыяльную змястоўнасць і змяццальную напоўненасць, напружанасць думкі і свежасць пачуцця данеслі да ўсесаюзнага чытача прызнаныя майстры перакладу — А. Пракоф'еў, Я. Хелемскі, М. Браўн, М. Камісарова, Д. Кавалёў, Н. Кіслік, В. Тарас, Б. Спрычан і іншыя.

«Энергія сумлення» — так называюць сваю прадмову да кнігі вядомага ўкраінскага паэта, шчырага беларускага зямлі Д. Паўлючына, які дае высокую ацэнку творчасці Н. Гілевіча, адзначае яе як адну з самых яркіх старонак у сучаснай беларускай літаратуры, падкрэслівае значэнне паэзіі Н. Гілевіча і для ўсёй савецкай літаратуры.

А. ДУДАРАЎ. Дыялог. П'есы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

Даўно разышліся па сценах тэатраў краіны п'есы вядомага беларускага драматурга, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР Аляксея Дударэва. І вось яго сабраны пад адной вокладкай. У кнігу ўвайшлі п'есы «Радавыя», «Вечар», «Парог», «Узлёт», «Выбар», Адметнай асаблівасцю названых твораў з'яўляецца ўвага да духоўнага свету чалавека, смелая распрацоўка характараў, наляртычнасць і дакладнасць мовы.

А. ГУРСКАЯ. Адназначнасць перад часам. Нарысы творчасці Кастуся Кірзенкі. Мінск, «Навука і тэхніка», 1986.

Алена Гурская, аналізуючы творчасць Кастуся Кірзенкі, акцэнтаваў увагу на шматграннасці таленту пісьменніка, гаворачы пра яго не толькі як пра цікавага, самабытнага паэта. Не абдымаў увагай даследчыцы і празаічныя кнігі К. Кірзенкі, яго творы для дзяцей, публіцыстыка. Напісанае К. Кірзенкам разглядаецца ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры.

СПРЭЧКІ
ПАЛЕМІКА

АКАДЭМІК Д. С. Ліхачоў, разважаючы пра тое, што для адrozenня сапраўднага мастацтва ад зманлівых падрабак пад яго «неабходна напружанне эстэтычнай думкі, эстэтычнага ўспрымання», пісаў так: «Вялікае мастацтва патрабуе вялікіх чытачоў, вялікіх слухачоў, вялікіх гледачоў... Вялікія чытачы, слухачы, гледачы — ёсць. Гэта крытыкі — літаратуразнаўцы, музыказнаўцы, мастацтвазнаўцы».

Вядома, ён меў на ўвазе далака не ўсіх, а толькі таленаві-

савецкага чалавека, яго вернасць Радзіме... На вайне маральны фактар быў вельмі важным, таму што ў канчатковым выніку зыход вайны і наша перамога вызначаліся нашай высокай маральнасцю, нашай высокай ідэйнай перакананасцю».

Пра гэтую ж шматграннасць праблемы выбару гаварыў пісьменнік і паэзія, у гуарцы з Л. Лазаравым. Не раз згадаў ён і тое, наколькі важная праблема выбару для яго ўласнай творчасці. Крытыка таксама даўно і плённа займаецца даследаваннем таго, як у былых і сённяшніх паводзіць сябе чалавек, калі яго сустракае «час выбару» (выраз крытыка І. Залатускага), як у вырашальных

недахопах, якія перашкаджаюць яму зрабіць усё для перамогі. Гэта ж з-за яго ўнутранай неасцярожнасці ён сам і Рыбак трапляюць у бяду».

Вядома, Каваленка робіць і агаворкі, у прыватнасці ўпамінае трагічны збег абставін. Але і тут размова занадта агульная, што віна таксама ўладваецца на Сотнікава. «Трагічна безвыходны абставіны ў значнай ступені прадвызначыліся тым, што Сотнікаў не паспеў выхаваць у сабе ўсе неабходныя якасці сапраўднага партызана. Таму ёсць нейкая частка яго ўласнай віны за гэтыя абставіны і за трагедыю, якая адбылася. Значыць, ён нясе нейкую адказнасць і за сваю смерць, за смерць Дзёмчыхі і старасты і,

А ШТО У ДЗМІТРЫЙ БУГАЕУ

САМОГА АУТАРА?

ВАКОЛ АДНАГО
БЫКАЎСКАГА
ГЕРОЯ

тых, сапраўды праніклівых крытыкаў, якія, як і ўсякі значны талент, нараджаюцца не так і часта. Але добрую пранікліваць можа выяўляць і звычайны чытач (той, хто сябе прафесійным крытыкам не лічыць і крытыкай не займаецца), зразумела, калі ён мае эстэтычны густ, давярае сабе, свайму разуменню чалавека і свету, свайму жыццёваму вопыту. І чым больш выдатная з'ява літаратуры або мастацтва, чым глыбейшыя жыццёвыя пласты яна ўзнімае, тым большае кола людзей здольна захапіцца такой з'явай, адчуць яе сапраўдную значнасць. Інакш кажучы, вялікае мастацтва не толькі патрабуе вялікіх чытачоў, слухачоў і гледачоў, але і само спрыяе іх паяўленню, нараджае іх. І няма сумнення, што нязменная ўвага вельмі шырокіх і разнастайных чытацкіх колаў да творчасці Васіля Быкава з'яўляецца адным з самых характэрных паказчыкаў яе выдатнай ролі ў духоўным жыцці нашых сучаснікаў, бо да быкаўскіх твораў звычайна звяртаюцца не проста з надзеяй на займальнае чытанне, а ў пошуках адказаў на карэнныя праблемы жыцця, у імкненні глыбей зразумець магчымасці чалавека ў бурлівай гісторыі XX стагоддзя.

Магчымасць выхаду на гэтыя праблемы прываблівае і самых розных даследчыкаў, якія пішуць пра Быкава не толькі многа, але часам і вельмі талкова, цікава, змястоўна. Аднак жа праўда і тое, што пішачка пра яго і багата спрэчнага, таго, што ні талковым, ні змястоўным назваць нельга. Менавіта пра спрэчнае ў вытлумачэнні быкаўскіх твораў і пойдзе гаворка ў гэтых палемічных нататках.

Адной з самых значных ва ўсёй быкаўскай творчасці з'яўляецца праблема маральна-этычнага выбару, якая вельмі востра ставіцца ў многіх творах пісьменніка, набываючы розныя канкрэтныя праламленні. А па сваёй ўнутранай напоўненасці гэтая праблема ўбірае ў сябе найбольш істотныя пытанні духоўнага жыцця сучасніка, даследаванне якіх і складае галоўную сутнасць, стратэгічную задачу пісьменніка ва ўсёй яго творчасці. Нездарма ж Васіль Быкаў яшчэ ў 1974 годзе падкрэсліваў, што, звяртаючыся да падзей вайны, ён пастаянна імкнецца даследаваць маральна-этычныя асновы духоўнага свету савецкіх людзей, зразумець вельмі шырока: «Сюды ўваходзяць, відавочна, усе бакі нашай маралі, нашай духоўнасці: ідэйнасць

сітуацыя пераймаецца яго духоўны свет, умацоўваецца або разбураецца яго гуманістычная прырода, сама чалавечая існасць».

Ці вінаваты Сотнікаў у здрадзе Рыбака і ці была сама тая здрада? Перш чым адказаць на гэтыя пытанні, паразважам пра тое, ці з'яўляецца Сотнікаў ва ўсіх адносінах бездакорным героем. Вядома, не. Уласцівае яму абвостранае пачуццё незалежнасці часам праяўляецца залішне прасталінейна. І тады ён становіцца нягнуткім, упарта незгаворлівым не толькі ў дачыненні да прынцыповых рэчаў (тут яго галоўная сіла), але і ў побытавых дробязях, што вартасцю назваць ужо нельга. Прыкметная ў Сотнікава і недаверлівасць, нават пэўная жорсткасць да людзей, выкліканая тым, што ў час уцекаў з нямецкага палону яго ледзь не загубіла нейкая падлая жанчына, якая спрабавала навесці паліцаю. І толькі к канцу твора Сотнікаў пераадоўвае ў сабе прасталінейнасць, становіцца больш чалавечым, больш спагадлівым да іншых, глыбей пачынае разумець іх.

Такім чынам, свае слабасці ў Сотнікава ёсць. Але гэта яшчэ не дае падставы разважаць ні пра ніжчырасць Сотнікава, якой у яго ніколі не было, ні пра тое, нібыта ён праявіў багавольнасць, калі хворы, з прастудай пайшоў на заданне, або сцвярджаць, што галоўным чынам з-за яго гіне Рыбак. А менавіта так і разважае В. Каваленка ў сваёй кнізе «Агульнасць лёсаў і сэрцаў» (Мн., 1985), у якой беларуская ваенная проза разглядаецца на шырокім фоне, у супастаўленні з вопытам мастацкага адлюстравання вайны ў рускай і іншых, у тым ліку зарубежных, літаратурах. Напісана праца змястоўна і цікава. Але і спрэчных момантаў у ёй няма.

А што да Сотнікава, дык пра яго Каваленка піша: «Не пайдзі ён, хворы і з кашлем, на заданне, — усё напэўна ж павярнулася б інакш... чулая сумленнасць і высокая маральнасць Сотнікава ўяўляюцца ў нейкай ступені «амаральнымі», бо іменна яны з'яўляюцца непасрэднай прычынай таго, што былі скоплены і пакараны людзі, а жыццё Рыбака пайшоў па трагічнаму рэчышчу... Сотнікаў спалохаўся, што нехта можа западозрыць яго ў багавольнасці, — і гэта прывяло да страшнейшай трагедыі. Выходзіць, ён збавіў дзеля таго, каб пра яго не падумалі, што ён трус... Унутрана Сотнікаў яшчэ не спяціў спецыфічнасці партызанскага жыцця і барацьбы, што магчыма, і прывяло да гібелі яго, Рыбака, якіх вельмі жыхароў... і пісьменнік дае гэта адчуць... У светаадчуванні Сотнікава, які нядаўна ў партызанах і яшчэ не паспеў ужыцца ўнутрана ў атмасферу партызанскага жыцця, прыкметны

вядома, за трагедыю Рыбака таксама».

Бясспрэчна, трагедыя, што здарылася, у многім прадвызначана нешчаслівым для герояў апавесці збегам абставін. Але не ва ўсім. Іменна таму, што Сотнікаў недастаткова адчувальны практычна да асаблівасцей партызанскага жыцця, ён трапляе з Рыбаком у крытычную сітуацыю».

Ці не залішне тут дастаецца беднаму Сотнікаву? У трагедыі Дзёмчыхі і Пётры ён вінаваты не больш за Рыбака. А потым галоўнае ўсё ж заключалася, мабыць, якраз у абставінах. А што датычыць той прастуды, на якую так націскае Каваленка, дык і сам Рыбак спачатку думае пра яе памяркова, разважыўшы, што з-за яе «турбавацца няма прычыны — чалавек на нагах, ці варта звяртаць увагу на яго кашаль — ад прастуды на вайне не канаюць. Дойдуць, урэшце, да жылля, абгарэюцца, пядуць гарачае бульбачкі, і ўся хвароба адстане. Найлепшае лякарства для салдата — пад'есці». Відць жа, не большае значэнне надаваў сваёй прастудзе і Сотнікаў. Сапраўднае няшчасце было ў карніках, якія «абклалі так, што нідзе не праткнуцца». І пачаліся непрыемнасці са спаленага хутара, на якім партызаны думалі разжыцца харчам. А затым была выпадковая сустрэча з паліцамі, якая паказвае, што не такі ўжо бездапаможны Сотнікаў як партызан. Ужо і зусім хворы, паліцай падстрэліў іменна ён. Але і сам быў паранены. Дык хто на вайне ад гэтага гарантаваны? Якая вопытнасць тут можа надаць засцерагчы? Раненне і дабіла Сотнікава фізічна, зрабіла яго зусім нямоглым. Вядома, сказала нарэшце сваё слова і хвароба. А сотнікаўскі кашаль прыцягнуў увагу да гарышча, дзе хаваліся партызаны. І калі сам Сотнікаў вінаваціць сябе за тое, што міжвольна «падвёў Рыбака ды і Дзёмчыху», дык гэта гаворыць пра абвостранасць яго сумлення, якое схільна ў такіх выпадках і да перабольшанняў. Сам Сотнікаў на гэта мае права. І чым мацней ён тут перабольшвае, тым выразней выяўляецца яго высакродны маральны патэнцыял. А калі мы пачынаем настойліва вінаваціць чалавека за яго хваробу і за тое, што ён, не надаўшы ёй асаблівага значэння, пайшоў на заданне, якое нікому не ўяўлялася вельмі складаным, дык гэта ўжо ўспрымаецца іначай, выглядае не зусім і справядліва. А галоўнае, што выпадковай акалічнасці ў такім разе надаецца непамерная роля. Урэшце, адназначна сказаць, што нічога б і не здарылася,

што ўсё, як лічыць Каваленка, «напэўна ж павярнулася б інакш», каб Сотнікаў не быў хворы, падстаў асаблівых і няма. Бо і партызаны, якія выходзілі на заданне зусім здаровымі і дужымі, таксама траплялі ў трагічнае становішча. Аповесць Быкава пісалася не пра тое, як небяспечна хварэць у партызанах або хворымі хадзіць на заданне, а пра тое, да чаго вядзе няўстойлівасць у перакананнях і як узвышае чалавека непахіснасць вернасць сваім ідэалам. Хвароба ж Сотнікава патрэбна была пісьменніку не для таго, каб асуджаць яго за «недастатковую прыстасаванасць да складаных умоў барацьбы», як зноў жа піша Каваленка, а для таго найбольш, каб паказаць, што фізічна слабы, зусім нядужы чалавек, калі ён мае цвёрды перакананні, здольны вытрымаць там, дзе пасуе чалавек куды больш дужы ў фізічным сэнсе, але пазбаўлены такіх перакананняў».

Пасуе, вядома, Рыбак. Але ці можна яго лічыць здраднікам? Тое, што Рыбак, і сам не жадаючы таго, дайшоў да здрадніцтва, пісьменнік пераканальна паказаў у сваім творы. І гэта галоўнае. Хаця нельга не лічыцца і з тым, што Васіль Быкаў не раз выказваўся пра Рыбака і ў артыкулах, прычым выказваўся зусім пэўна, падкрэсліваючы, што гэты персанаж выпрабавання пагрозы смерці не вытрымаў і да здрадніцтва дакаціўся. «Рыбак таксама не нягоднік па натуре: склаўся абставіны інакш, магчыма, праявіў б зусім іншы бок ягонага характара і ён прадстаў бы перад людзьмі ў іншым святле. Але няўмоўная сіла ваенных абставін вымусіла кожнага зрабіць самы рашучы ў чалавечым жыцці выбар — годна памерці або застацца жыць подла. І кожны выбраў сваё». Гэта быкаўскія разважанні з артыкула «Як была напісана апавесць «Сотнікаў». У інтэрв'ю з Л. Лазаравым праявіў працягваў: «Мне думалася, што прычына падзення Рыбака — у яго душэўнай усяднасці... Ён не вораг па перакананнях і не нягоднік па сутнасці, але ён хоча жыць насперак магчымасцям, у трудную хвіліну ігнаруючы інтарсы бліжняга, клапоцічыся толькі аб сабе. Духоўная глухата не дазваляе яму зразумець глыбіню яго падзення. Толькі ў канцы ён з непараўным спазненнем бачыць, што ў некаторых выпадках выжыць не лепш, чым памерці. Але каб спасцігнуць гэта, яму давялося прайсці праз цэлы шэраг малых і вялікіх здрад, згодна з логікай падзення і жорсткасці фашызму, які, па словах пісьменніка, «ухапіўшы сваю ахвяру за мезенец, не спыніцца да той пары, пакуль не праглыне яе цалкам».

Шлях да гэтай пагібелі прасочаны ў апавесці вельмі грунтоўна, сапраўды крок за крокам, паказаны з выразным падкрэсліваннем няўмоўнай логікі падзення і жорсткасці фашызму, які, па словах пісьменніка, «ухапіўшы сваю ахвяру за мезенец, не спыніцца да той пары, пакуль не праглыне яе цалкам».

А цяпер — слова крытыкам. У. Піскуноў, артыкул «Выпрабаванне сумлення»: «Рыбаку В. Быкаў не проста выносіць прысуд, а крок за крокам, звяно за звяном даследуе ўсю гісторыю падзення чалавека, шукае прычыны разбурэння асобы».

Л. Плоткін, артыкул «Старонкі гераічнага летапісу»: «Стварыў вобраз Рыбака, В. Быкаў нічога не спрашчаў. Вельмі моцна і псіхалагічна пераканальна прасочаны працэс ператварэння партызана, які добра ваяваў, у здрадніка. Пісьменнік прымячае тыя часта непрыкметныя і знешне бяскрыўныя правы чалавечай душы, якія пры пэўных акалічнасцях прыводзяць чалавека да маральнай гібелі».

В. Озераў, кніга «Намуніст нашых дзён у жыцці і літаратуры»: «Мала хто з пісьменнікаў з такой псіхалагічнай дакладнасцю даследаваў чалавеча».

(Заканчэнне на стар. 6—7).

Зборніку Міхася Башлакова «Начны паром» (Мн., «Мастацкая літаратура», 1987) уласцівы ў нечым тыповыя вартасці і недахопы першай паэтычнай кнігі. Аўтар, як піша В. Ярац, «імянецца гаварыць шчыра і з любоўю пра шчодрыя». Але пісаць шчыра і з любоўю — яшчэ не значыць пісаць на высокім мастацкім узроўні. Невыпадкова Э. Акуліну кінула ў вочы тое, чаго не заўважыў В. Ярац, а менавіта — другаснасць і эклектыка ў многіх вершах маладога паэта. Думаецца, гэтыя дзве думкі — крытыка і чытача — добра дапаўняюць адна другую.

Песня пра Палессе

Некалькі гадоў назад Міхась Башлакоў дэбютанаў з вялікай падборкай вершаў у калектыўным выданні «Нашчадкі». У лірычным зборніку паэта, які сёлета убачыў свет, змешчаны паэма «Цар-дуб» і вершы, напісаныя ў асноўным пад уражаннем вандровак па родным Палессі. Рэальнае жыццё — выток натхнення і задум аўтара, які імкнецца гаварыць шчыра і з любоўю пра сцежкі і краявіды палескай глыбінкі, пра людзей працавітых, сумленных і шчодрых. Своеасаблівым запрашэннем у падарожжа па родным краі з'яўляецца верш «Дарогі Палессе», якім адкрываецца зборнік. Проста, без гучных дэкларацый, аўтар прызнаецца ў сваёй закаханасці, у сваім здзіўленні перад звычайным і такім любым сэрцу светам: **Дарогі Палессе мяне зачаруюць — Спыніюся ля вёскі над ціхай ракой.**

Завечарую, завечарую,
Як стомлены човен за асакой.
Схілюся над чыстай, празрыстай крыніцай...
Кувает зялёны бясконца гады.
І пахнуць суніцы, і пахнуць суніцы,
І хмельца мядовым настоем сады.
Свет палескіх гарадоў і вёсак, дуброў і сенажаці з іх непаўторным водарам,
з іх шматфарбнай вясківай святочна і роздзума паўстае ў радках вершаў «Бусліныя берагі», «Ліпляны», «Палессе», «Лельчыцы...» Зачараванасць абшарамі

гойных лясоў, гукамі і колерамі зямлі, вады і неба нараджае выказванні, сагрэтыя сардэчнай удзячнасцю і захапленнем, радасцю жыцця і верай у яго вечнае красаванне. Вось як шырока ўрачыста гучаць радкі аднаго з «палескіх» вершаў: **Захліпнецца душа салаўінаю песняй Пад высокую поўняй над ціхай ракой. І павее з лугоў цёплым ветрыкам веснім, І прыемна запахне травой маладой.**

Лепшыя творы рупліва сабранай кніжкі — са святлом захаплення ўсім прыгожым у чалавеку, з выразнай адзнакай успрымання прыроды як не толькі матэрыяльнай, але і духоўнай асновы людскога быцця. Адчуваецца: творы напісаны ў той час, калі сумныя падзеі нядаўняга мінулага яшчэ не закралі Палессе, калі сама прырода яшчэ з'яўляецца аптымістычным гімнам і сінонімам жыцця. Але побач з узнёсла-жыццёсцвярдзальным ладам гаворкі нельга не заўважыць і нотак трывогі за лёс запаветнага краю, дзе ўжо «шапочуць спудліва чароты ў пойме мелкаводнае ракі», дзе каля Убарці «па берагах зялёных жывым дубам высуваюць душу...»

Непакоем за лёс і характаво зямлі продкаў прасякнуты радкі паэмы «Цар-дуб», дзе матыў памяці гістарычнай сітуацыі з усведамленнем асабістай адказ-

насці сучасніка за ўсё, што дзеецца сёння на свеце — і далёка, і поруч з намі. Невыпадкова вобраз цар-дуба выступае сімвалам і нязломнасці людскога духу, і неўміручасці самой Радзімы.

У свядомым імкненні — пісаць як ма-га канкрэтней, пазбягаючы абстрактнай і надуманых сітуацый — аўтар стварае партрэты людзей, якіх традыцыйна завуць простымі. Але колькі ў гэтай някідкай прастве адметнасці, жыццёвай мудрасці-развагі, сапраўднай вернасці зусім не экзатычнай, не прэстыжнай (як любяць казаць многія) справе! У вершах «Пераплываў раку з даяркамі...», «Паромшчык», «У Ліплянах зайдзі да знаёмага дзеда...», «Светлая восень...», «Вяртаюцца калгаснікі з палёў...» — жыццё неспрыманнае, з ягонымі клопатамі і ўцехамі, журбой і прасветленасцю. Тут лёс чалавека — аснова зацікаўленасці аўтара, які задумваецца над коштам слова і справы, над коштам рытарычна-прапісных фраз і ўважаных гадамі азнака чалавека-працаўніка, які робіць сваю справу не дзеля падзяк і ўзнагарод, як, напрыклад, конюх, які «жыццё і пратупаў ля коней», як паромшчык, які на пытанне «Даўно паромшчыкам?» — без лішніх слоў адказаў суб'ядніку: «Ад вайны».

Менавіта лаканізм вызначаюцца, прывабліваюць і вобразы людзей, створаныя ў кніжцы, і самі вершы — нерасцягнутыя, дынамічныя, з добрай мовай і вобразным светаўспрыманням. У большасці сваёй вершам «Начнога парома», як сцвярджаецца ў выдавецкай анатацыі, сапраўды «ўласцівыя тонкі лірызм, музычнасць, шчырае інтанацыя». Гэта датычыць як вершаў пра сучаснасць, так і пра мінулае — часам трагічнае, абялючае («Азарышкі лагер смерці», «Асвенцім»). Падзеямі Вялікай Айчыннай выкліканы да жыцця і вершы «Суніцы» і «Партызанскія вогнішчы» — як працяг паэтычнага летапісу гераічнага змагання савецкіх людзей з фашызмам, летапісу, які і сёння ўзбагачаецца новымі старонкамі — у тым ліку і аўтарамі, нараджанымі ў пасляваенныя гады.

Цікавай спробай з'яўляецца і працытанне старонак далёкай мінуўшчыны,

пра што сведчаць вершы «Сафійскі сабор» і «Чалабітная любешкаму князю», які можна разглядаць як міні-паэму. Апошні твор па зместу і глыбінні псіхалагічнага пранікнення ў свет сёвай даўніны, паводле самога вырашэння задумкі, можна лічыць несумненнай аўтарскай удачай, хоць ёсць у ім і радкі з элементамі літаратурнай даніны і словамі, якія вымагаюць сваёй замены (напрыклад, навошта ўжываць русізм «касары», калі ёсць беларускае слова «касцы»). У актыве аўтарскіх удач — таксама вершы «Чмель», «З лістападамі, з лістападамі...»

Што ж, аднак, паслабляе цэласнасць і мастацкую сілу зборніка? Безумоўна, уключэнне так званых прахадных, неабавязковых вершаў. Да ліку іх, на маю думку, адносяцца: «Жураўліны крык», «Журба», «Жнівень», «На лясным хутары...», «Тры чаўны...» Так, у вершы «Жураўліны крык» задума вырашана занадта агульнымі радкамі:

І хлопцы на плытах пра дом успаміналі,
І кожнаму, відаць, хацелася дамоў.
І мірнае жыццё згадалася магчыма...
Эх, песню б зацягнуць...

Але, на жаль, вайна...
Калі для «Жураўлінага крыку» ўласцівы налет сухаватай інфармацыйнасці, то на вершы «Тры чаўны...» — прыкметны адбітак стылізацыі пад народнае, дзе індывідуальныя мастацкія сродкі затуманены вядомымі лексіка-вобразнымі вырашэннямі. Уласны пульс слабаата праслухоўваецца і ў вершах «Журба», «На лясным хутары», «Жнівень» і па той прычыне, што тут ёсць як запэчычаны (напрыклад, параўнанне дзювоўчых грудзей з яблыкамі), так і звычайнай інертна-апісальнасць, канстатацыя, якая не ўздымаецца да ўзроўню сур'ёзнага мастацкага асэнсавання, сустракаюцца штампы і «прыгоствы» тыпу «чароўнае Палессе» і інш. На асобных творах, асабліва ў іх фінале, адчуваецца пэўны ўплыў не заўсёды апраўданага газетнай рэпартажнасці, тэзіснай справаздачнасці («Пчолы гудуць на радзіме маёй...», «Плёў аўтобус у сучасках восені...»).

Віктар ЯРАЦ.

Г. Гомель.

А што ў самога аўтара?

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

падзенне, як гэта зрабіў Быкаў на гісторыі здрадніцтва Рыбака, які маральна загінуў раней за сваю фізічную гібель».

Г. Ламідзе, кніга «Маральныя вытокі падвігу»: «Сетка, у якую ён (Рыбак) трапіў, ужо не пакідае ніякіх надзей на выратаванне. Нешта галоўнае, карэнае зламалася ў ім».

Цытаты падобнага плана можна прыводзіць вельмі доўга. Але ў гэтым няма патрэбы, бо наша крытыка і беларуская, і ўсесаюзная, калі спрачалася з пісьменнікам аб здрадніцтве Рыбака, дык толькі накіонт прычын, якія да гэтага здрадніцтва прывялі. І дарэмна В. Каваленка ў артыкуле «Пафас і логіка перамен» («Полымя», 1987, № 7) заяўляе, нібыта ў Беларусі крытыка па адносінах да Рыбака падзялілася на нейкія групы («Адна частка крытыкаў схілялася да думкі...»; «Іншыя крытыкі сцвярджалі...»).

Справа выглядае трохі іначай. Не толькі ў Беларусі, але і ў ва ўсёй савецкай крытыцы, вядома, калі меркаваць па тым, што друкавалася, ёсць, здаецца, толькі адзін чалавек, які ўпарта шукае апраўдвання Рыбаку, настойліва даказвае, што той яшчэ не здрадзіў канчаткова, што ён яшчэ можа стаць чалавекам, вярнуцца да змагання з фашызмам. Чалавек гэты — сам Каваленка. І менавіта сабе ён мае на ўвазе там, дзе піша: «Іншыя крытыкі сцвярджаюць...» Толькі навошта гэтая гульня ў хованкі? Не хочацца заставацца ў адзіноце? Але ж ісціна не залежыць ад таго,

колькі людзей яе абараняюць. Дык не будзем зважаць на дробныя палемічныя пераборы, а паспрабуем шукаць ісціну.

Першую спробу сказаць, што Рыбак яшчэ можа застацца чалавекам, Каваленка зрабіў у цікавым у многіх адносінах артыкуле «Новая тэма ці новыя рубяжы?» («Нёман», 1973, № 1). Пра Рыбака, які ўжо стаў паліцэйскім, даследчык тады напісаў: «Цяпер толькі ад яго самага будзе залежыць — застаецца ён барацьбітом, верным той справе, за якую да гэтага добрасумленна змагаўся, ці змірыцца са здрадай». «Ёсць падставы верыць у моцныя бакі яго душы, у яго мужнасць. Поўная упэўненасці, што Рыбак застаецца барацьбітом, няма, але яго мінулае жыццё пакідае надзею, што ён паспрабуе вярнуць сабе годнасць чалавека і барацьбіта», — працягвае крытык, а потым яшчэ дадае: «Застаецца адкрытым пытанне, выплыве ці не выплыве Рыбак з патоку абставін, што захапілі яго, хоць і застаецца надзея, што ён зможа гэта зрабіць».

Пры перадруку гэтага артыкула ў кнізе «Прага духоўнасці» (Мн., 1975) Каваленка, мабыць, адчуўшы хісткасць сваёй трактоўкі Рыбака, імкнуўся часткова ўдакладніць яе. Пра канчатковы Рыбакоў лёс тут ужо гаворыцца крыху іначай: «Хутчэй за ўсё Рыбак і далей пакоціцца пад націскам неспрыяльных абставін па шляху здрады. Але гэтыя пакуты рэшткаў сумлення сведчаць, што ён яшчэ спадзяецца не

толькі выжыць, але і абхітрыць немцаў. Аднак ці даць яму такую магчымасць вайна?»

Пытанне, як бачым, пакідаецца больш адкрытым. Але і ў кнізе «Прага духоўнасці» даследчык яшчэ паўтарае, што Рыбак «толькі робіць выгляд, што плаціць за падараванае жыццё... Ён сапраўды на нейкі час падмануў ворагаў». Так здаецца Каваленку. Аднак у самім быкаўскім творы такая думка не знаходзіць падмацавання.

У выдадзенай у 1979 годзе кнізе «Жывое аблічча дзён» (артыкул «Малалодзь і мудрасць — сёстры») крытык ужо без лішніх агаворак прызнаў, што Рыбак «не вытрымаў выпрабавання смерцю», «здаўся спачатку маральна, а пасля і як грамадзянін». Гэты, вядома, слухны вывад можна было б разглядаць як адмаўленне даследчыка ад ранейшай пазіцыі і не вяртацца да яе, тым больш, што яна ўжо часткова аспрэчвалася ў крытыцы Л. Лазаравым. Але там жа, у «Жывым абліччы дзён», далей сцвярджаецца і нешта іншае: «Нават у Рыбака, які з такой гатоўнасцю ўчапіўся за магчымасць выжыць і стаў на шлях здрады, відаць, яшчэ будзе нямаля раздарожжаў».

Якія раздарожжы маюцца на ўвазе, крытык, на жаль, не ўдакладняе. А для поўнай яснасці гэта зрабіць было б вельмі трэба, проста неабходна.

Пра пэўную неканчатковасць Рыбаковай здрады разважае Каваленка і ў артыкуле «Бой, кожны раз новы» («Нёман», 1980, № 1), дзе адзначаецца: «У адносінах да Рыбака яшчэ дарэчы ў нейкай ступені пытанне пра пошукі апраўдальнага прабачэння, хаця б часовага, умоўнага, накуль Рыбак не зрабіў наступнага, рашучага, ужо беспаваротнага кроку».

Выходзіць, што падзенне Рыбака яшчэ «небеспаваротнае»? Новыя аргументы ў нарысцы неканчатковасці Рыбаковага падзення прыводзіць Каваленка ў кнізе «Агульныя лёсы і сэрца». Тут крытык зноў настойвае: «Рыбак таксама яшчэ

знаходзіцца на тым рубяжы, ад якога яму вяртанне не закана. Ён яшчэ не здрадзіў». «Рыбак яшчэ не зрабіў свайго канчатковага выбару. Ён на раздарожжы».

Даследчык цяпер спасылаецца на тры рэальныя выпадкі, засведчаныя дакументальнай літаратурай, калі савецкім людзям пад цяжарам выключна складаных абставін прытворна згадваліся службы ворагу, а потым пераходзілі на бок партызан і сумленна ці нават гераічна змагалі супраць фашыстаў. Прыклады перананаўчыл. Больш таго. Да партызан часам далучаліся і тыя, хто ў той ці іншай меры заплывіў сабе не прытворным, а сапраўдным супрацоўніцтвам з акупантамі, а потым, убачыўшы, куды хіліцца перамога, зразумевшы свае памылкі і шчыра асудзіўшы сабе за іх, імкнуліся, не шкадуючы ўжо і жыцця, мукай барацьбой з ворагам выкупіць сваю віну перад народам. Беларуская мастацкая проза таксама гэта засведчыла з усёй праўдзівасцю (вобраз Лубана з ваеннай трылогіі Івана Науменкі). Але ва ўсіх, хто толькі прыкідваўся, рабіў выгляд, што аддана служыць ворагу, а на самой справе шукаў сродкаў барацьбы з ім, была адна вельмі важная якасць, дакладна адзначаная Каваленкам. Гэтыя людзі ў крытычных сітуацыях думалі не пра асабісты лёс, як бы трагічна ён ні складваўся, а пра тую небяспеку, што пагражала народу і Радзіме».

У Рыбака якраз гэтай вырашальнай якасці няма. І не відаць, каб яна магла ў яго павяліцца. Апавесць на такі хоць і колькі-небудзь аптымістычны лад у адносінах да Рыбака не настройвае. Празайкі, па яго словах, у «Сотнікаве» пра тое і пісаў, «наколькі небяспечныя кампанісы з уласным сумленнем». Ён надзвычай паслядоўна паказваў, як малыя, на першы погляд, і нязначныя ўступкі ворагу вядуць да вялікіх памылак, заканчваюцца здрадай».

Словам, калі яшчэ і можа куды рухацца Рыбак, дык толькі па шляху далейшага падзення, бо ўсё ягонае хітраванне, абумоўленае жаданнем абавязкова захаваць сваё жыццё, скончылася самым жахлівым для яго чынам. І цяпер, каб, як піша Каваленка, «вярнуць сабе годнасць чалавека і барацьбіта», яму трэба цалкам пераардаціцца, перастаць быць Рыбаком і зрабіцца чалавекам сотнікаўскага складу. Прымітыўны прагматык (так называў Ры-

бака Васіль Быкаў) на такое наўрад ці здольны ўвогуле. Рыбак жа не можа гэта зрабіць яшчэ і таму, што ён ужо сапраўды здаўся. Здаўся канчаткова, беспаваротна і безнадзейна. «Мусіць, ужо нічога не зробіш — такі яго лёс, які гэтак яго ашукаў», — вось апошнія ў апавесці думкі Рыбака. З такімі думкамі падняцца ніяк немагчыма, бо яны разбурваюць чалавека, паралізуюць яго волю, поўнасцю аддаюць ва ўладу абставін. А яны ў дадзеным выпадку не такія, каб абяцаць хоць нешта добрае для Рыбака.

І тут, вядома, ж, не мае значэння, што людзі іншага складу і ў падобных абставінах шукалі шляхоў да змагання. Яны ў такім разе гатовы былі на ўсё дзеля барацьбы з ворагам. Рыбак жа да гэтай гатоўнасці ўзняцца ніяк не можа. І таму дарогі назад, у лагер барацьбы з фашызмам, у яго няма. Рыбак к канцу твора, пасля таго, як яго прымусілі прыняць удзел у пакаранні Сотнікава, пачынае разумець гэта і сам. Вось ягоныя думкі на гэты конт, перададзеныя пісьменнікам, які і ў папярэднім выпадку, няўласна-простай мовай: «Яго нібы абухом па галаве аглушыла нечаканае разуменне, што ўцякаць яму няма куды. Пасля гэтае ліквідацыі — няма куды. З гэтага строю дарогі да ўцякаць няма... з уцякаць скончана... гэтаго ліквідацыя яго скруцілі лепш, чым учора супоняў. І хоць пакінулі жывога, але нейкім чынам таксама ліквідавалі».

Так, звароту назад, да ранейшага, цяпер, мабыць, ужо не было — ён гінуў усур'ез, назусім, і самым неспадзяваным чынам. Цяпер ён скрозь вораг. Усім. І, пэўна, самоу сабе таксама».

Але тое, што разумее Рыбак, не хоча зразумець Каваленка. У згаданым палемічным артыкуле «Пафас і логіка перамен» ён зноў паўтарае: «Рыбак не хоча быць здраднікам і не ўсведамляе сабе здраднікам, усё час думае пра магчымасць уцякаць. Прыняўшы прапанову перад самай смерцю даць згоду

Песня яшчэ наперадзе

Першая самастойная кніга Міхаса Башлакова чакалася мной з цікавасцю — цалкам апраўданай зямляцкай пывязю, агульнай радзімай Гомельшчынай.

Дарогі Палесся мяне зачаруюць —
Спынюся ля вёскі над ціхай раной.

Завечарую, завечарую,
Як стомлены човен за асакой...

На гэтай зямлі нараджаюцца песні.

Спытайце — адкажуць: «А што іх складаць?»

Дарогі Палесся, дарогі Палесся,

Як птушкі у вырай, удалеч ляцяць...

Так пачынае свой зборнік паэт. І трэба адзначыць — пачатак неблагі. Есць у гэтым вершы імпульс руху, імпульс таксама непадрабнісць настрою. Шчырасць, свежасць думкі ўласцівы вершам «Бусліныя берагі» і «Ліпляны». На жаль, пералік прыходзіцца перапыніць, бо ўжо верш «Гарманіст», які працягвае кнігу, напісаны на значна ніжэйшым мастацкім узроўні:

А ГАРМОНЬ,
дзе яе адкапаў?..
У музеі не знайдзеш ніколі.
Нібы дзеўка, ён моцна сціснаў...
Выдыхала ГАРМОНЯ з болам.

Цікава на задуме верш «Пераплываў раку з даяркамі». Ён распавядае аб выпадковай сустрэчы паэта з вясковымі жанчынамі. Яны просяць напісаць верш аб іх цяжкай, клепатлівай працы.

Я прагна слухаў іх і думаў:
Што ж, мая песня, ты маўчыш?
Далей я прывяду верш, надзвычай
характэрны для кнігі «Начны паром»:
Вечарэе. Палессе.
І туманяцца рэкі.
На прымружаных тонах паромы
рыпяць.

І дзявочыя песні далятаюць адненуль.
І агеньчыкі ў стоеных далях гараць.
На зялёных лугах

хадзяць вольныя коні.

Галасы перапёлкаў —
у жытняй расе.

На бярвеннях ля хат уздыхаюць

гармоні.

Цішыню маладзік над зямлёю

пасе.

Гэты, хай не крыўдуе аўтар, «паэтычны канцэнтрат» уябраў у сябе тыповыя заганы ўсёй сучаснай маладой паэзіі, а не толькі аднаго М. Башлакова. Агульшчына, інфармацыйны пералік падзей, «заштампаванасць вобразнай сістэмы» — вось асноўны «мастацкі» арсенал верша.

Пералічаныя «генетычныя прыкметы» робяць гэты верш канвеевым вырабам паэтычнага цеха, а яго блізнят-братоў можна знайсці ў многіх паэтаў (ці — рамеснікаў?).

Гудуць ад ветру стропы
Няўпэўненасці першай,
Ці, можа, шэпчуць строфы
Нявынашаных вершаў?..

чытаем у новай кнізе Уладзіміра Мазаго «Вершаліна». А, можа, тут і сапраўды нявынашаныя вершы? Але ж з дня першага выхаду М. Башлакова да чытача (у кнізе «Нашчадкі») прайшло цэлых 8 гадоў. Было багата часу нешта дадумаць, перарабіць, перагледзець. Зразуме-ла, калі хочаш хібы заўважаць...

Няздольнасць змагацца з недахопамі, якія сталі тыповымі, нараджае своеасаблівы «паэтычны снід» — страту мастацкага густу.

Так, свядома ці падсвядома М. Башлакоў збіваецца на перапевы чужых матываў і вобразаў. Хіба не пазнаём мы вядомую песню «Верасоў» на словы Г. Бураўкіна ў наступных радках: «Чорны дым... Чорны снег... Чорны дзень...» (трыпціх «Асвенцім»).

«Белы снег... Белы храм... Дзіўны звон...» — чытаем мы ў вершы «Сафійскі сабор». Наогул, у структурна-кампазіцыйных адносінах зборніку М. Башлакова не пашанцавала. Аднастайнасць рытму і інтанацыі прыводзіць да невыразнасці, размытасці мастацкага аблічча кнігі.

А вось яшчэ адна паралель.

І глядзяць на золку сарамліва
Спелыя два яблыкі твае...

знаходзім у вершы М. Башлакова «Жнівень». А вось радкі вядомага рускага паэта Васілія Фёдарова:

Мы любім по зямным законам,
І сабланыш ты мяня
Не яблочком адным зеленым,
А сразу спелымі
Дзямля.

Насцярожае тэндэнцыя многіх маладых, у тым ліку і М. Башлакова, не ўключаць у свае творчыя набыткі вершы сацыяльнага гучання, дзе б закраліся сапраўды набалелыя, вострыя пытанні рэчаіснасці. Нейкая абсалютная супакоенасць, саладжавае буркатанне, душэўная ідыль і «прымружаны» светапогляд — так успрымаецца кніга «Начны паром». І гэты зборнік, які выйшаў у адначас з палымянай кнігай Пімена Панчанкі «І вера, і вернасць, і вечнасць»!

Можа, ад занядання пытанняў сацыяльных і нараджаюцца ў М. Башлакова вершы тыпу: «У Ліплянах зайду да знаёмага дзеда»:

У Ліплянах зайду да знаёмага дзеда,
Пра жыццё запытаю ў яго.

Дзед дастане кісет, згорне дзед

цыгарэту,

Прамаўчыць... І ўздыхне: «Нічога».

Мы пагугарым з ім, пасядзем каля

хаты,

Паглядзім на шыроні разліў...

І ўздыхне дзед Фядос, быццам ён

вінаваты:

«Дождж навокал усё затапіў...»

Вось і ўвесь верш. Дзед, сапраўды, знаёмы нам, гэтакі ўвесь «этнаграфічны», але вось навошта аўтару спатрэбілася пісаць пра яго — незразумела. На жаль, такія творы пра ўсё адразу і ў выніку ні аб чым — запаланілі старонкі паэтычных зборнікаў, перыядыкі.

Не здолеў засцерагчыся М. Башлакоў і ад самой звычайнай безгустоўшчыны:

Працокае павольна на кані,
На возе седзячы, вясковая мадонна...

Як гэта можна «працокаць» на возе седзячы, ды і «вясковая мадонна» ў нашай паэзіі — далёка не адкрыццё.

Або верш «Чмель».

А ён (чмель. — Э. А.) злеваў, напэўна,
чартыхаўся,

Дзятельна аглядаючы матор.

Старанна да палёту рыхтаваўся:

Яго чанаў асветлены прастор.

Яго чаналі травы лугавыя,
Чаналі кветкі колераў любых.

А перш за ўсё

чмялікі маладыя

Жадалі стрэч... Я разумю іх...

Але ці зразумее чытач М. Башлакова? Цяжка даўмецца, да чаго імкнуўся аўтар, спалучаючы «лірыку» і «фізіку», але вынік атрымаўся незаўздорны — самапародыя.

Асобнай гаворкі патрабуе твор «Чалавічкая любекма князю». Пакінем на сумленні паэта яго жанравую прыналежнасць, а вось эклектызм, што праявіўся ў несумяшчэнні часавых рэалій, у гэтым вершы пераўзыходзіць усе магчымыя межы.

Завяршае кнігу М. Башлакова паэма «Шар-дуб». Па задуме твор сур'ёзна, шматпланавы. У ім апяваецца характэрна роднага Палесся, ёсць спроба паказаць пераемнасць паміж пакаленнямі, вечнасць і веліч беларускага народа.

Напачатку чытач ідзе за паэтам, зайтрыгаваны сюжэтам твора — пошукам славуэтага палескага волата цар-дуба. Але вось у самым цікавым месцы, калі дуб нарэшце адшуканы, нечакана наступае развязка. Асноўная думка твора толькі пазначана некалькімі штырхамі, квола, непераканальна. Ствараецца ўражанне, што паэт сам у разгубленасці, не ведае, пра што гаварыць далей. Так паэма закончылася ў самым пачатку.

У адным з вершаў М. Башлакоў сарамліва прызнаецца: «Я не склаў сваю лепшую песню...» Што ж, будзем спадзявацца, што яна — наперадзе.

Эдуард АКУЛІН.

Гомельская вобласць,
в. Дуброва.

служыць у паліцыі. Рыбак фармальна стаў здраднікам, але вельмі шмат што ў змесце аповесці паказвае на тое, што гэты яго выбар не канчатковы».

Лагічна было б чакаць, што крытыкі, якія столькі сіл патрацілі на абарону Рыбака, вось тут і падмацуе свае вывады канкрэтным матэрыялам твора. Дык жа не, нічога канкрэтнага Каваленка зноў не дае, абмяжоўваючыся агульнай фразай: «вельмі шмат што ў змесце аповесці...» А дзе тую канкрэтыку возьмеш, калі ў быкаўскім творы Рыбакоў фіналізуюць іншы, чым той, што бачыцца Каваленку. Ды вынаходзіцца крытыка і гэты мала бачыць. Не дае яму аповесць «Сотнікаў» дастатковых аргументаў, дык ён спашлецца на іншыя творы пісьменніка, у прыватнасці на раман «Кар'ер».

Праўда, у гэтым рамане (яго Каваленка называе аповесцю) Рыбака ўжо няма. Але творчасць Быкава недарэмна разглядаецца як цэласная эстэтычная сістэма. У пісьменніка сапраўды не раз было так, што ў наступных творах дагаворвалася тое, што ўжо закралася раней.

Калі мець на ўвазе Рыбака, дык ідэя, закладзеная ў яго вобразе, даводзіцца да безумоўнага лагічнага завяршэння ў аповесці «Пайсці і не вярнуцца» праз вобраз Галубіна. Галубін тыпалагічна, па стаўленню да жыцця блізка да Рыбака. Як і Рыбак, ён да пары да часу быў нядарэнным партызанам. Здраднікам ён таксама становіцца не з нейкіх прычынавых меркаванняў, а таму, што ў здрадзе ўбачыў свой шанс на выжыванне. А сваё жыццё ён, як і Рыбак, гатовы берагчы любой цаной.

Вядома, Галубін разам з тым не паўтарэнне Рыбака (такое ў Быкава не бывае), не яго двайнік, а хутчэй яго працяг. Бо ў Галубіне ўжо да канца ажыццявіліся тыя патэнцыі на шляху здрады, якія праглядаліся і праз Рыбака.

Гэтую ўзаемасувязь вобразаў двух здраднікаў Каваленка, вядома, не заўважае. А што ён шукае ў «Кар'еры»? Там яго прывабіў Агеёў, маўляў, той «не толькі згадзіўся фармальна служыць акупантам, але і падпісаў умову быць

іх тайным агентам. Тым не менш Агеёў застаўся сапраўдным салдатам, хоць і дапусціў нямаля трагічных памылак».

Тут усё слушна, за выключэннем таго, што трагічная памылка ў Агеева была адна — тая, што загубіла Марыю. І гэтая памылка міжвольная, хоць яна і аказалася неапраўданай, за што Агеёў, дарэчы, усё жыццё карае сябе. Але калі б Агеёў, як у «Круглянінскім мосце» Брытвін, свядома прыкрыўся Марыяй, а не дазволіў ёй пайсці на заданне таму, што лічыў яе шансы на поспех большымі за свае, дык у такім выпадку ніхто і не меў бы права лічыць яго ні сумленным чалавекам, ні сапраўдным салдатам.

Ды Агеёў цікавіць Каваленку не сам па сабе, а як аргумент у спрэчцы пра Рыбака. Крытыку здаецца, што становіцца ў канчатковым выніку ацэнка гэтага персанажа павінна рэабілітаваць і Рыбака. А мне ўяўляецца, што тут ёсць вялікая розніца. І пра гэта я ўжо выказаўся ў друку, у артыкуле пра «Кар'ер», змешчаным у 1986 годзе на старонках газеты «Літаратура і мастацтва». Той артыкул з'едліва крытыкуе Каваленку ў «Полымі» (1987, № 7). Закідаў у мой адрас робіцца многа, але ўсе яны грунтоўна на незадаволенасці наступным выказваннем: «Дык што, перад намі яшчэ адна разнавіднасць Рыбака з аповесці «Сотнікаў», яшчэ адзін вобраз чалавека, які, не хочучы быць здраднікам, усё ж становіцца ім? Не, Агеёў і пры ягонай падпісцы здраднікам не становіцца, фармальна згадзіўшыся на супрацоўніцтва, ён фактычна не зломлены, не паддаецца Драздзенку ўнутрана, духоўна і шукае дзейных спосадаў для працягу падпольнай барацьбы». Працітаваўшы гэтыя радкі, крытык з дакорам пытае: «А хіба Рыбак зламаўся, калі ён увесь час думае пра ўцёкі, калі нават робіць спробу самагубства? І чаму ж так неаднолькава ацэньваюцца

ўчынкі герояў? Адзін стаў у ланцуг паліцэйскіх падпагоздаў блізкай смерці, а другі лёгка падпісаў дакумент на службу ворагу, калі яму яшчэ нічога асабліва небяспечнага не пагражала. Прычым першы з іх чалавек просты, недастаткова адукаваны і выхаваны, а другі — інтэлігент, камандзір. І першы з іх, выходзіць, здраднік, а другі — герой. Ці не таму толькі, што пра далейшы лёс Агеева ўсё вядома, а Рыбак застаецца пакуль на раздарожжы? І гэты называецца лагікай!»

Што ж, пагаворым пра лагіку. Калі ў Каваленкі яна тут і ёсць, дык толькі фармальная. А фармальная лагіка пры ўсіх яе вартасцях не багата значыць там, дзе абмянаецца ці загушоўваецца сутнасць рэчаў. У тым і ўся справа, што Рыбак сапраўды зламаўся. Так паказана ў Васілія Быкава. І пра гэта канкрэтна гаварылася раней. Цяпер наконт уцёкаў. Паўтару, што ў фінале аповесці Рыбак і сам разумее, што ўцякаць яму некуды. Ды і ранейшы яго думкі пра будучую помсту паліцыяй — толькі самападман, ілюзіі, хітраванне з самай сабой. Усё Рыбакова падзенне і адбываецца пад самасудзіцельнасцю ілюзіі. Як паказваюць «Карнікі» Алеся Адамовіча, так адбывалася з многімі здраднікамі. Ад самагубства Рыбак адмаўляецца па дробязнай прычыне — паліцаі адбравлі папругу... І каб жа ён толькі «стаў у ланцуг паліцэйскіх падпагоздаў блізкай смерці», дык жа яшчэ і ўдзельнічаў у пакаранні былых таварышаў, так ратуючы сябе ад п'ятлі. А самае галоўнае, вырашальнае — у канчатковым выніку ён здаецца, не хочучы, праклінаючы ўсё і ўсіх, але мірыцца з лёсам паліцыяй.

А Агеёў? Адмаўленне ад падпіскі яму таксама пагражала фактычнай смерцю. Вось, калі ласка, у Быкава: «Агеёў ліхаманнава думаў, што рабіць. Вядома, ён не мог не разумець усёй згубы ад гэтай падпіскі,

якая проста магла скалечыць ягонае жыццё. Але і адмовіўшыся цяпер падпісацца, ён рызыкаваў не менш проста развітацца з гэтым сваім жыццём». У адрозненне ад Рыбака ён не баіцца і памерці, бо ганьбу лічыць больш страшнай, больш жахлівай, чым смерць. «Можа б, назаўжды лёг у сырую зямлю, затое ў яго было б чыстае сумленне і сумленнае імя, якое цяпер невядома як будзе адмыць ад фашысцкай гразі», — гэта таксама пра Агеева. І гэтыя словы толькі, не самасудзіцельнасцю Рыбака ілюзіі, а сапраўднае перакананне, пацверджанае тым, што Агеёў пайшоў на расстрэл, аднак жа не скарэўся падонкам з паліцыяй, як гэта зрабіў Рыбак.

Зусім іначай, чым Рыбака, ацэньвае Агеева і сам пісьменнік, які ў адным са сваіх інтэрв'ю падкрэсліваў, што для апошняга «нічога не было важнейшага — нават уласнае жыццё — чым заняць сваё месца ў страі, у беспрыкладнай барацьбе з ворагам».

Дык, выходзіць, розніца сапраўды ёсць? Яе не бачыць хіба што той, хто бачыць не хо-ча.

Шукаючы ўсносных апраўданяў Рыбаку, Каваленка піша і пра Кісялякова (з таго ж «Кар'ера»), маўляў, ён «выдаў у час невыносных натаванняў сваіх таварышаў, бо не выцярпеў нечалавеча болю». Дык гэта «зdraднік ці ўсё ж салдат, якому не хапіла сілы выстаяць?»

Але і Кісялякоў не Рыбак. Яго лёс па-сапраўднаму трагічны. Салдат з гэтага слабога здароўем студэнта, не прыгоднага для армейскай службы, атрымаўся не вельмі надзейны. Але і здраднікам назваць яго нельга. Бо падполчыкаў ён не выдаваў. Іх арыштавалі не па віне Кісялякова, які назваў прозвішча аднаго Малаковіча проста як свайго таварыша. Праўда, і гэтага хапіла, каб загубіць чалавека. Таму Малаковіч, ідучы на смерць, і не даруе Кісялякову. Ды, мусіць, усё ж таксама ёсць розніца паміж тым, хто хоць і не вытрымаў катаванняў, але плаціць жыццём за свой удзел у барацьбе, і тым, хто ад гэтай барацьбы адмаўляецца, ратуючы сябе.

Але пара ўжо зрабіць падсумаванне. Настойліва абараняючы Рыбака, даводзячы, што

яго здрада не з'яўляецца канчатковай, В. Каваленка, як мне здаецца, дапускае нацяжкі ў вытлумачэнні быкаўскай аповесці. І робіць гэта не толькі на суперак крытыцы, але і на суперак прамым выказванням пісьменніка пра тое, як ён бачыць свайго героя.

Што да крытыкі, дык тут справа простая. Кожны выказвае свой пункт гледжання, абгрунтоўваючы яго, як ён сам можа. А ўжо час, гісторыя, калі яны яшчэ будуць кім з нас цікавіцца, разважаць, дзе ў нас была праўда, а дзе яна, можа, і не начавала.

А як быць з пісьменніцкімі выказваннямі? З аўтарскім бачаннем сваіх герояў?

У прынцыпе крытыка можа не лічыць і з гэтым, а толькі гаварыць пра сваё разуменне аб'ектыўнага зместу твора, хача ў такім выпадку даследчыка будзе падсцярагаць вялікая небяспека судзіць мастака не па тых законах, якія ён сам над сабой прызнае, і многае ў яго творах проста не зразумець.

Урэшце, крытыка можа прама не згаджацца з мастаком, даводзіць, што ён ці то не так бачыць свайго героя, як ён на самой справе напісаны ў ягоным творы, ці то напісанае мала адпавядае рэчаіснасці і г. д. Самым аб'ектыўным суддзёй тут зноў жа будзе час і гісторыя.

Але крытыка, безумоўна, не мае права, вытлумачваючы творы пісьменніка і стварэння іх вобразы на суперак аўтару, сцвярджаць пры гэтым, што ён якраз так разумее сваіх герояў, так імкнуўся пісаць і напісаў іх. Бо гэта ўжо будзе падмена, пазіцыі, спрэчка з пісьменнікам пад выглядам згоды з ім. Такую падмену В. Каваленка — не ведаю, свядома ці міжвольна — у захопленасці сваімі канцэпцыямі дапускае даволі часта. Есць яна і ў вытлумачэнні вобраза Рыбака і называецца ў крытыка неардынарным разуменнем твора.

Гарачы пачатак музычна-тэатральнай зімы ў Мінску. Першыя снежаньскія дні — бясснежныя, неба нават па-восеньску падражнілася сонцам. І вось захаладала. А на фестывалі — пагодліва: у глядзельных залах, дзе амаль штовечар — аншлаг, у тэатральных фае, якія здаюцца цеснымі ад шматлікага люду, у кулуарах, напоўненых атмасферай дзелавых размоў і творчых спрэчак... Не хацелася мне ўжываць набор слоў, якімі звычайна аддаюць даніну ветлівасці прадстаўнічаму форуму і ягоным гасцям, але што зробіш: радасныя эмоцыі, цёплыя сустрэчы, свежыя кветкі, усмешкі, авацыі, воклічы «бравалі», — усё гэта ёсць на фестывалі. Ёсць і фестывальныя будні, нябачная для глядача рабочая частка гэтага унікальнага ў айчынай практыцы форуму. Маю на ўвазе не толькі працу тэатральнага заклісся і арганізацыйных службаў (а ўявіце сабе, якой напружанай і адладжанай працы вымагае падрыхтоўка сцэны — штодня для новага спектакля, забеспячэнне бытавых умоў шматлікім нашым гасцям — салістам оперы, дырыжорам, балетным трупам, музыкантам, артыстам хору і інш.). Маю на ўвазе і дыскусіі, семінары, канферэнцыі. Праграма фестывалю такая неабсяжная...

ПЛОШЧА Свабоды, 5. У зале СК БССР прайшоў семінар па пытаннях сучаснай оперы, наладжаны Саюзам кампазітараў СССР. Дзеячы музычнага мастацтва абменьваліся думкамі за «круглым сталом». Некаторыя ўдзельнікі семінара прапанавалі для праслухоўвання магнітафонныя запісы сваіх твораў. І зноў былі размовы, размовы... Ну а ці будзе плён ад тых размоў? Трэба спадзявацца. Бо на гэты раз кампазітары ўпершыню парушылі цэхавую замкнёнасць, вочы ў вочы сустрэліся са сваімі, скажам так, сумежнікамі, з практыкамі музычнага тэатра. Задумаліся: што трэба рабіць, каб у ланцужку «кампазітар — драматург — міністэрства — тэатр — глядач», каб у гэтым ланцужку, без якога немагчыма развіццё опернага жанру, узнік пастаянны ток?

А. ХОЛМІНАУ,
народны артыст СССР,
сакратар праўлення
СК БССР:

— Опера мае патрэбу ў дапамозе, у зруху, трэба, каб яна паўнацэнна ўвайшла ў культурнае жыццё краіны. Вось мы атрымалі магчымасць сустрэцца з тэатральнымі дзеячамі, рэжысёрамі, дырыжорамі, якія непасрэдна кіруюць опернай пастаноўкай у тэатры — гэтых кантактаў нам бракуе. А трэба супольна ісці да агульнай мэты... Спевакі нашы добра пачуваюць сябе... у пазамінулым стагоддзі: іхні слых не падрыхтаваны да музыкі сучаснай. Рыхтаваць трэба! Ідэальна, калі тэатр ведае і любіць кампазітара і заказвае яму пэўны твор, а Міністэрства культуры робіцца добрым пасрэднікам.

Г. ПРАВАТОРАУ,
галоўны дырыжор
Дзяржаўнага тэатра
оперы і балета БССР:

— Наша мастацтва церпіць ад прызмернасці творчай энергіі: створана маса опер, у саюзным і ў рэспубліканскім маштабе, — дзе ж іх ставіць? Гаворка мае быць не пра тое,

каб тэатру працаваць з аўтарамі, а пра тое, як рэалізаваць тыя горы ўжо створаных цікавых партытур. Мая думка: павінен быць тэатр савецкай оперы! Сёння ж кожны оперны калектыў абмежаваны ў сваіх магчымасцях, мы не можам рабіць больш чым 4 пастаноўкі за год (дзе оперы, два балеты). І нельга не ўлічваць, што ў рэпертуары мае быць класіка заходняга, рускага, сучаснага, так званыя шлягерныя творы, якія давалі б магчымасць спевакам «паказаць голас». Калі я толькі прыйшоў у беларускі тэатр, дык вырашыў даказаць, што можна будзе ставіць 5—6 прэм'ер за год. Мяне абвінавачвалі ў тым, што не ўлічваю рэальных магчымасцей. Слушна абвінавачалі. Цяпер і сам разумею: за год — дзве оперы, не больш. Што ж будзе ў такім разе з беларускай операй? Тым больш, наш тэатр на эксперыменце, планы паказчык над намі пануе. Праўда, трупы мае магчымасць сама выбіраць рэпертуар. Але што выберуць спевакі? Думаю, «Трубадура», а не беларускую оперу.

Ю. КОЧНЕУ,
галоўны дырыжор
Саратаўскага тэатра
оперы і балета:

— Як дырыжор сёння сутыкаюся з чым. Пераважная большасць кампазітараў не ведае спецыфікі вакалу. Нашы саратаўскія кампазітары (можна, не толькі нашы?) практычна ў тэатр не ходзяць, але оперы пішуць. У такім разе сувязі паміж мысленнем кампазітара (а яно, бывае, «інструментальнае», а не вакальнае) і прыродай тэатра — няма. Не наведваючыся ў оперны тэатр, кампазітар можа аддаць свайму твору пяць гадоў жыцця, прынесці яго на мастацкі савет, там сустрэцца са спевакі, якія будуць вырашаць лёс твора з пазіцыі сваёй музычнай кампетэнтнасці, з пазіцыі таго ж «Трубадура».

Музіц, павінны быць рэгулярныя семінары для інфармавання тэатраў: паказ фраг-

ПЕРШЫ ЎСЕСАЮЗНЫ: СПЕКТАКЛІ, СУСТРЭЧЫ, ДЫСКУСІІ

ментаў новых твораў, знаёмства з тэматыкай будучых опер. Мае быць упарадкавана сістэма заказаў. Можна, варта прапаноўваць аўтару напісаць, напрыклад, 30-мінутную сцэну з будучага твора і паказаць у тэатры? Як спрактыкаваны рэдактар па некалькіх строках пазмы адрозніць пазта ад графамана, так і тэатр зразумее, будзе опера ці не, ці варта

віць і іншы рэпертуар. Паставіць усё, што напісана, па розных прычынах нельга. Але не трэба шукаць аргументаў і засяроджвацца на праблемах надуманых, каб толькі апраўдаць бяздзейнасць. Трэба справу рабіць. І я не абагульняў бы наконт спевакоў. Ёсць спевакі-«гастралёры», дык няхай яны жывуць «на трубадурах». Але ёсць зусім іншыя прыкла-

ці з напісанага і пастаўленага ў студыйных умовах, але оперная студыя Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі займаецца, зразумела, не гэтым, Клуб сяброў оперы таксама; эксперыментальнай сцэны пры СК БССР няма, няма доўгачаканай камернай сцэны ў оперным тэатры. Ёсць рэальны выканаўчы патэнцыял. І, мусіць, нераскрытыя ці нерэалізаваныя таленты беларускіх

Першы дзень фестывалю: прэс-канферэнцыя ў Доме кіно.

Народная артыстка СССР Н. Сац і народны артыст СССР А. Холмінаў на семінары ў Саюзе кампазітараў.

падаваць адпаведную заяўку ў міністэрства.

Я. ВАШЧАК,
народны артыст СССР,
дырыжор ДАВТа БССР:

— Калі твор таленавіты, ён абавязкова выйдзе ў жыццё. Я не згущаю бы фарбы, нават наконт сітуацыі ў нашым тэатры. Картэс, Вагнер, Смольскі, Семіянка — іхнія оперы былі пастаўлены, ідзе балет Кандрусевіча «Крылы памяці», дзе сцэнічныя рэдакцыі зведзю «Ціль Уленшпигель» Глебава. Зразумела, усё гэта — сума за некалькі гадоў, бо трэба ж ста-

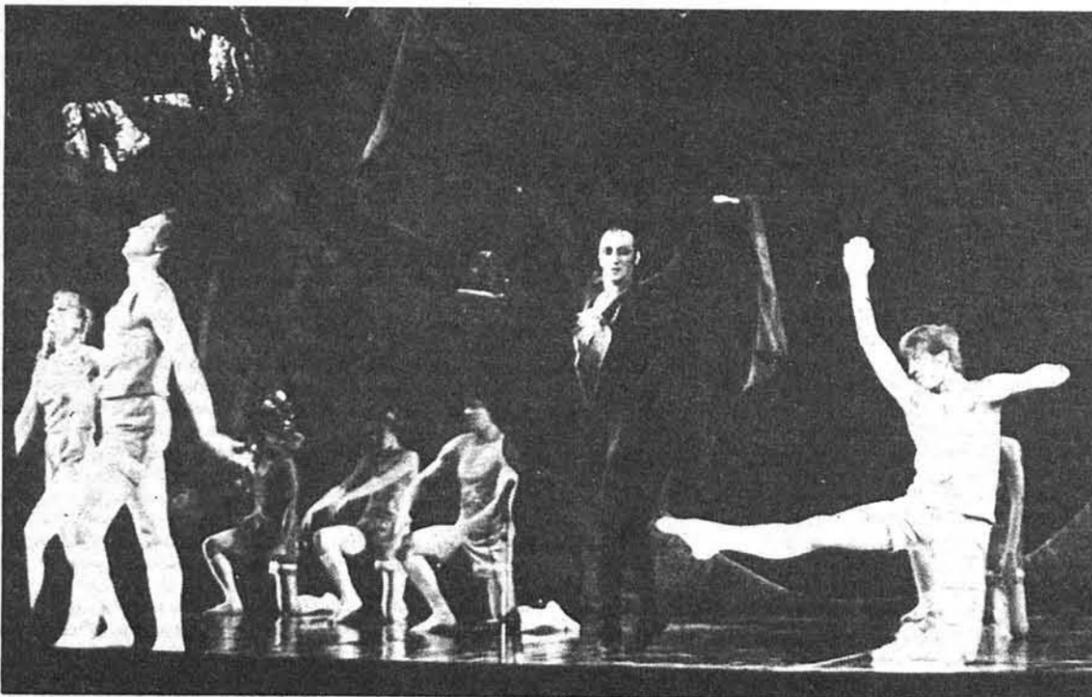
ды, вось нядаўні ў нашым тэатры: малады кампазітар Солтан працуе над операй «Дзікае паляванне караля Стаха», і спевакі вельмі добра паставіліся да ягонай музыкі.

...Для фестывальнай афішы прстойнага спектакля на музыку беларускага кампазітара не знайшлося. Мог быць, да прыкладу, «Джардана Бруна» С. Картэса — ды спектакль даўні і калі ўжо згінуў «па тэхнічных прычынах». Мог быць «Ціль...» — але і ён з немым сцэнічным стажам, зусім не спектакль апошніх сезонаў. Маглі паказаць гасцям штось-

оперных кампазітараў. Хіба гэта ўсё — не інфармацыя для роздзума?

ПРАБЛЕМА «лішняга білета» ўзнікла ўжо за месца да пачатку фестывалю. Недасведчаная пыталася: «На які спектакль лепш прарывацца, што варта глядзець абавязкова?» Дасведчаная разводзілі рукамі...

Лепш за ўсіх адказалі на тое пытанне тэлерэдакцыя журналісты, не абмінуўшы ўвагай, здаецца, ніводнага спектакля. З 1 снежня пачаліся «жывыя» трансляцыі опер па радыё, трансліравала спектаклі або за-

Ленінградскі тэатр сучаснага балета. Спектакль «Майстар і Маргарыта».

Аркестр тэатра оперы і балета Узбекскай ССР: на першым плане — галоўны дырыжор, народная артыстка СССР Д. Абдураманова.

2 снежня група ўдзельнікаў і гасцей фестывалю наведвала Хатынь.

півсвала на відэастужку тэлебачанне; выходзілі ў эфір і «жывыя» рэпартажы з тэлевізійнай дыскусійнай залы, якія закраналі, прынамсі, праблему «Тэатр і час» (пад такой рубрыкай, дарэчы, фестываль і праводзіцца).

Калі ў балете праблема судносін спектаклю з нашым часам і жыццём амаль не адчу-

спектакля таму, што гучыць. А гучыць досыць гожа ў выкананні аркестра Узбекскага тэатра з дырыжорам Д. Абдурахманавай, хору, салістаў.

Балеты ў пастаноўцы Б. Эйфмана. «Легенда», дзе тры мудрацы варажаць над чалавечай істотай, выпраўляючы яе ў жыццё. А там узнікае своеасаблівы зачараваны трохкутнік:

«Музыка для жывых». Тбіліскі тэатр оперы і балета.

жысурі. «Вайна і мір» пастаўлены ў кананізаваных традыцыях, а час паглядзець на гэты твор з пазіцыяй «лейтэнанцкай» прозы. Сама магчымаць ажыццяўлення оперы-эпапеі — гэта гонар тэатру. Але ёсць вопыт Пермскага тэатра, які паказвае «Вайну і мір» цалкам, без купюр, у два вечары. З мінскага тэатра ў выніку купюр

пра ўсё...

У заключэнне я хачу сказаць, што магістральнае ў Пракоф'ева ўсё-такі не «Вогненны анёл», а «Вайна і мір».

**М. МУГІНШТЭЙН,
крытык
(Свярдлоўск):**

— Статка спектакля «Вайна і мір» і ўнутраная (не было по-

та, і яго творчы склад, і яго творчыя магчымасці. Ажыццявілі «Вайну і мір», змаглі, захацелі гэта зрабіць! І дзіўна: было ў спектаклі шмат награвашчана, накручана — а ў канцы мы ўжо жылі адным сэрцам, адным пачуццём, што мы — непераможны народ.

Мне 84 гады, і з усяго майго багатага жыцця я выношу ўдзячнасць лёсу, што магла з Пракоф'евым разам працаваць, што ў нас было сапраўднае творчае сяброўства. І даруйце, я вас не разумею, калі вы гаворыце, што горш, а што лепш: «Вайна і мір» ці «Вогненны анёл»? Ён заўжды быў у пошуку, і ва ўсіх творах ён розны: «Каханне да трох апельсінаў», музыка да кінафільма «Іван Грозны», сімфоніі... І я не магу параўноўваць адно з другім! Уся гэтая шматграннасць — гэта наша гордасць!

Рада, што пазнаёмілася з беларускім тэатрам, які не ведала, ён імкнецца да эксперыменту. Таленавітых спевакоў, музыкантаў тут многа. Але ў самім фестывалі мяне здзівіла: чаму не паказваецца ніводнага твора для дзяцей? Хто тут вінаваты? Можна, гэта ад нявядання арганізатараў, што ў Мінску ідзе опера «Воўк і сям'я казлянята», балет «Чыпаліна»? Гэта ж можна было паказаць без усялякіх выдаткаў! Няма тут паразумення...

Трэба зразумець, што дзеці — гэта паўнапраўная частка грамадства, трэба памятаць пра дзяцей як пра тое самае дарогае, ад чаго залежыць наша будучыня, наш заўтрашні свет.

...Спадзяюся, у чытачоў не ўзнікае пытання, чаму, «пераворваючы» аб'ёмістыя матэрыялы бягучых фестывальных дыскусій, я выбрала тое, што датычыць оперы «Вайна і мір» (дырыжор Г. Праватараў, рэжысёр С. Штэйн, мастак Э. Гейдэбрэхт), якая адкрыла фестывальную афішу.

Антракт... Народная артыстка Эстонскай ССР балетмайстар М. Мурдма.

ваюцца, дык у оперы відавочны сіндром крызісу жанру.

**А. КАРДУНЭР,
рэжысёр
(Масква):**

— Гледачы на оперныя спектаклі практычна не ходзяць. У чым тут справа: оперны тэатр памёр, бо туды перастаў хадзіць глядач, ці глядач перастаў хадзіць, бо памёр тэатр, — такое пытанне нагадвае спрэчку пра пярвічнасць яйка або курыцы. Праўда, у кожным тэатры час ад часу нараджаюцца цікавыя спектаклі. Але оперны тэатр як жывы арганізм існуе сёння пакуль толькі ў Тбілісі і ў Свярдлоўску. Гэта прыклады выключныя.

Відаць, оперны тэатр адраваўся ад жыцця, існуе як нейкі храм для пэўнага культурнага рытуалу. Але тэатр — не рытуальнае месца, ён павінен адгукацца на пытанні нашага жыцця, і пакуль ён гэтым не зоймецца, ніякіх свежых павеваў тут не будзе! У оперы павінна быць жывая плынь праблем, якія нас крапаюць.

**Э. ГЕЙДЭБРЭХТ,
галоўны мастак
ДАВТа БССР:**

— У оперы перасталі верыць, бо яна стала кансерватыўнай, ілжывай. Пустыя вачніцы акцёраў; пустая істота ходзіць па сцэне ці стаіць, як свечка, пакуль рэжысёр не перасуне. Забыліся пра адкрыцці ў тэатры!

...Праграмкі твораў, з якімі пазнаёміў фестываль. Перабіраю іх.
«Вогненны анёл» С. Пракоф'ева, раскошная партытура, якая амаль паўстагоддзя не была вядома савецкаму слухачу. Псіхалагічны «ныск» у сюжэце і ў музыцы — і прыкрая неадпаведнасць візуальных сродкаў

Народны артыст Грузінскай ССР Г. Канчэлі (справа) і яго малады беларускі калега У. Кандрусевіч.

Цар — Улада — Каханне. І не ён валодае ўладай, яна валодае ім; яна, Улада, прагне чалавек — усяго, цалкам. Ён раб яе... Вось «Майстар і Маргарыта». Мне, на жаль, бракувала тут «духоўнай плоці» вобразаў булгакаўскага рамана, які жывіў работу балетмайстра. Дый музыка А. Пятрова, няма тут сакрэту, — гэта не музыка трагічна-філасофскіх бахаўскіх глыбінь...

Самае яркае: Тбіліскі тэатр! «Музыка для жывых» Г. Канчэлі. Якая яна чалавечная, нягучная, светла-мінорная, сапраўдная, гэтая музыка для жывых. Унікальная з'ява, адкрыццё высокага і жывога сінтэзу мастацтваў на сённяшняй опернай сцэне. А ў «Барбале» (колішняя «Кето і Катэ») можна захапляцца музыканцкімі свавольствамі маэстра Д. Кахідзе ў партытуры В. Далідзе, рэжысёрскімі прыдумкамі Р. Стурэа, вакальнай і акцёрскай культуры, выяўленчым густам, — усё гэта надало другое, свежае дыханне твору нацыянальнай грузінскай класікі, якая, на жаль, не заўсёды бывае пазначана пячаткай вечнай маладосці.

Не буду больш нічога дадаваць да сваіх экспромтных занатавак. Дарэчы, і ўдзельнікі дыскусій у Доме мастацтваў не мелі на мэце падрабязны разгляд канкрэтных твораў: адштурхоўваючыся ад суб'ектыўных заўваг і назіранняў, яны нярэдка выходзілі на агульныя праблемы музычна-тэатральнага працэсу.

**С. КАРАБКОУ,
крытык
(Масква):**

— Два пракоф'еўскія спектаклі — «Вайна і мір» у пастаноўцы мінчан і «Вогненны анёл» ташкенцаў — даюць спажыву для разваг наконт рэ-

зніклі пласты партытуры, якія адпавядаюць сённяшняму нашаму погляду на гісторыю: мы вучымся бачыць яе праз сукупнасць індывідуальнасцей, а не з «агульнага пункту». У мінскім жа спектаклі на першы план выйшла «духавая святочнасць» — гэта ў тых традыцыях, якія сёння перагледжваюцца.

**М. ЧАРКАШЫНА,
музыказнавец
(Кіеў):**

— Ёсць праблема асваення Пракоф'ева як цэласнага свету. Ён дасюль застаецца загадкай. А ці варта было, гаварылі ў кулуарах, звяртацца да «Вайны і міру», калі няма ў тэатры паўнацэннага складу выканаўцаў? Да таго ж мы правяралі праўдзівасць оперы гісторыяй, параўноўваем яе персанажы з гістарычнымі фігурамі, з героямі Талстога, з вобразамі, створанымі ў ранейшых пастаноўках. Абаязкова трэба было звяртацца да яе пастаноўкі, нават пры такім небліскучым выніку. На жаль, найперш дырыжор не ўлічыў асаблівасць Пракоф'ева, у операх якога няма фонавай музыкі, хоць быццам бы гучыць і танцавальная, і батальная музыка. І калі яна ігралася з фарсіраваннем гучы, дык гэтая, не хачу пакрыўдзіць, садова-паркавая музыка зніжала ўзровень спектакля.

**А. ЛАДЫГІНА,
крытык
(Мінск):**

— Не гады, а дзесяцігоддзі наш тэатр чакаў «Вайну і мір». Мы, мінчане, можам параўноўваць, як эвалюцыяніруе спектакль. Мне здаецца, што і набыткі ёсць, і цэласнасць. Я хачу рашуча ўстаць на абарону аркестра. Гэтак мы можам пасабіцца, па высокіх прафесійных крытэрыях, меркаваць

Удзельнік творчай дыскусіі — дырэктар Камернай оперы з Браціславы І. Рэвала.

шуку пракоф'еўскай інтанацыі), і вонкавая: спектакль фіксуе традыцыі іншай эпохі, сувязі з сучаснасцю, з драматычнымі падзеямі сваёй краіны не адчуваецца. Адзін з самых дытоўных кампанентаў пастаноўкі — работа мастака, але не можа існаваць работа мастака сама па сабе, калі іншыя ўдзельнікі пастановачнай групы будуць ствараць штосьці само па сабе. Адчування цэласнасці спектакля не было нават у рамках традыцыйнай эстытыкі.

**Н. САЦ,
Герой Сацыялістычнай
Працы, лаўрэат Ленінскай
прэміі, галоўны рэжысёр
і дырэктар Маскоўскага
дзіцячага
музычнага тэатра:**

— Мяне ўразілі і будынак мінскага тэатра оперы і бале-

У маім сённяшнім «ліміце паперы» яшчэ засталася старонка, прыдатная для нейкай інфармацыі.

Дык вось, паведамляю. Гасці з Балгарыі, Венгрыі, ГДР, Чэхаславакіі ўдзельнічалі ў першым жа абмеркаванні харэаграфічных спектакляў. Савецкі балет выклікае ў зарубажных гасцей цікавасць і ўхвалу.

У гасцінай Дома мастацтваў прайшоў семінар, на якім разглядаліся фінансава-эканамічныя праблемы музычных тэатраў. Гаворка закранула досыць шырокае кола пытанняў: месца музычнага тэатра ў сучаснай сацыяльна-культурнай сітуацыі; эксперымент у тэатральнай справе як першая прыступка да тэатральнай рэформы ў краіне; падрыхтоўка ўпраўленчых кадраў, галоўных спецыялістаў для тэатра; унутрытэатральныя праблемы, звязаныя з канкрэтнай арганізацыйнай дзейнасцю тэатральнага кіраўніцтва; узаемаадносіны тэатраў і органаў культуры з Міністэрствам фінансаў; рэпертуарная статыстыка; прыніцы заахочвання артыстаў хору; індывідуальная зарплата для унікальных оперных талентаў; стварэнне банка творчых кадраў і інш.

Гэтымі днямі працягваецца паказ фестывальных спектакляў. Адбудуцца таксама навукова-практычныя канферэнцыі па пытаннях опернага і балетнага мастацтваў.

13 снежня на заключнай канферэнцыі ў Доме кіно будуць падведзены вынікі I Усесаюзнага фестывалю музычных тэатраў.

**С. БЕРАСЦЕНЬ,
А. ДЗМІТРЫЕЎ (фота).**

У рэспубліцы з кожным годам павялічваецца выпуск перакладных кніг — як з моў народаў СССР, так і з замежных. Гэта яшчэ адно пацвярджэнне літаратурных узаемасувязей братніх народаў. У гэтым заслуга тых, хто ўзяў на свае плечы нялёгкую перакладчыцкую ношу. Сярод іх пазі і перакладчык Пятрусь МАКАЛЬ. Сёння з ім гутарыць наш карэспандэнт.

— Як вядома, Пятрусь Міхайлавіч, у час апошняга паездкі ў Чэхаславакію вы ўзнагароджаны медалём «За заслугі ў прапагандзе славацкай літаратуры». Вішнюючы вас з гэтай узнагародай, хацелася б запытацца, чым яна адметная? Якія ўражання ад сустрэч са славацкімі калегамі?

— Думаецца, пытаннем пра ўзнагароду лепей было б закончыць нашу гаворку. Але раз уж яно зададзена, адкажу. Медалё «За заслугі ў прапагандзе славацкай літаратуры» атрымліваюць аўтары (перакладчыкі або літаратуразнаўцы), якія актыўна і плённа працуюць дзеля папулярнасці здабыткаў славацкіх пісьменнікаў за мяжой. Мяркую, што ў самім факце прысуджэння мне гэтай узнагароды засведчана не толькі ацэнка маёй перакладчыцкай працы (галоўнае яшчэ не зроблена), але і падкрэслена важнасць творчых пісьменніцкіх сувязей, абмену мастацкімі каштоўнасцямі, духоўнага ўзаемаўзабагачэння нашых народаў. Зараз шмат гаворыцца пра эканамічную інтэграцыю, як адну з неабходных умоў пастаўковага матэрыяльнага прагрэсу сацыялістычных краін. Відавочна, што гэтая думка мае дачыненне і да сферы духоўнага жыцця. Сёння творчасць любога пісьменніка, незалежна ад таго, дзе ён жыве, не можа паўнакроўна развівацца па-за сусветным літаратурным працэсам. Падзел пісьменнікаў на «сталічных» і «правінцыяльных» даўно ўжо адышоў у мінулае. Васіль Быкаў набыў не толькі ўсеагульную, але і еўрапейскую вядомасць, калі яшчэ працаваў у Гродне. Адзін з найбольш вядомых сучасных рускіх пісьменнікаў Валентын Распуцін, таксама жыве далёка ад Масквы...

У Чэхаславакіі сёлета быў я не ўпершыню. З многімі чэшскімі і славацкімі пісьменнікамі ў мяне даўняе творчае сяброўства. Але кожны раз, калі пры-

ным пранікненнем у характары герояў і абвостраным драматызмам калізій, нечым нагадваюць аповесці Васіля Быкава...

Уразіла мяне сустрэча з па-

казана шмат — цікавых і канструктыўных. Але ж, думаецца, мне трэба пачынаць з галоўнага. Перабудова, якая закранула ўсе сферы жыцця краіны і пакуль што толькі стуквецца

Што ж, вернемся ў Браціславу. У Саюзе славацкіх пісьменнікаў толькі два кіраўнікі — старшыня і рабочы сакратар. І яшчэ ёсць аддзел літаратуры і заграўны аддзел, якія займаюцца ўсёй паўсядзённай арганізацыйнай работай, у тым ліку і паездкамі пісьменнікаў за мяжу. Славацкаму літаратару, каб наведаць Мінск або Кіеў, не трэба ехаць у Прагу і прасіцца там дні ў чаканні, пакуль аформіць дакументы...

Гэта, так сказаць, інфармацыя для роздму. Чаму б нам не прыгледзецца да вопыту нашых славацкіх калегаў? Разумна выкарыстаць яго, мы б не толькі далі магчымасць нашым таленавітым таварышам, вызваліўшыся ад сталаў пасадных, сесі за сталы пісьмовыя, але і ператварыць пісьменніцкі саюз са службовага дэпартаменту ў сапраўды творчую арганізацыю, дзе ўсе страсці і эмоцыі, якія сёння даюць аб сабе знаць галоўным чынам у закулісных дэбатах, знойдуць адкрытае выйшце, удыхнуўшы сапраўднае жыццё ў работу шматлікіх творчых секцый, клубаў, камісій, аб'яднанняў. Няхай, нарэшце, цудоўныя залы Дома літаратара, якія зараз так часта і недаравальна пустуюць, стануць месцам правядзення гарадскіх дыскусій пра набалелае, асяродкам сустрэч майстроў і пачаткоўцаў, пэдагагічнай кампазітарна-драматургаў і рэжысёраў, кнігавыдаўцаў і мастакоў. Усе яны тужаць аб гэтых сустрэчках, нецярпліва чакаюць іх... Я ўжо не гавару пра тое, што ажыццяўленне прапанаванай рэканструкцыі саюза вызваліла б сродкі, якія патрэбны для многіх выкародных мэт, скажам, для ўшанавання памяці нашых самаахвярных папярэднікаў.

— На вашым творчым рахунку пераклады многіх кніг са славацкай пэзіі. Калі паўстае ваш шлях у перакладчыкі?

— Відаць, кожны, хто піша, неабходна і перакладае. Я ўжо казаў, што сёння мастак слова не зможа па-сапраўднаму выявіць свой творчы патэнцыял без узаемадзеяння з тым, што робяць яго калега і ў краіне, і за яе межамі. Самы на-

«БЫЦЬ СУВЯЗНЫМІ НАРОДАЎ І СЭРЦАЎ»

язджаю ў гэту краіну, адкрываю яе нанова, адкрываю літаратурныя творы (і сучасныя, і класічныя), якія хочацца перакласці, адкрываю новых сяброў, сустрэчы з якімі прымусіваюць шмат пра што падумаць — і ў жыцці, і ў літаратуры. Мне расказалі, як сустракалі Міхаіла Сяргеевіча Гарабачова ў Браціславе ў часе яго апошняга візіту ў ЧССР. На камянях плошчаў і сценах дамоў з'явіліся імпрывізаваныя надпісы: «Няхай жыве перабудова!», «Вітаем савецкага кіраўніка!», «Чакаем абнаўлення!». Праваахоўныя органы прышлі нават спачатку ў мяшанне, перш, як прыняць рашэнне (пасля ўзгаднення з адпаведнымі інстанцыямі): надпісы не сціраць...

Калі я прышоў у Саюз пісьменнікаў, там рыхтаваліся да важнай падазеі — пасяджэння прэзідыума СП, якое павінна было аднавіць у членстве некалькіх літаратараў, якія не па сваёй волі на працягу многіх гадоў заставаліся па-за сваім пісьменніцкім супольніцтвам. Сярод тых, хто зараз вернуўся славацкай літаратуры — адзін з самых выдатных яе прадстаўнікоў, празаік Ладзіслаў Цыжкі. Яго кнігі аб вайне, пра-сякнутыя глыбокім псіхалагіч-

этам Павелам Койшам, якому ўдаецца сваю плённую літаратурную творчасць шчасліва спалучаць з дзяржаўнай дзейнасцю — ён першы намеснік міністра культуры Славакіі. Ён расказаў мне пра той уздым, які цяпер ускалыхнуў духоўнае жыццё рэспублікі: выдаюцца кнігі прозы і пэзіі, у якіх з пранізлівай праўдзінасцю ўвабляюцца самыя складаныя тэмы сучаснасці, адраджэння ленынскіх норм ва ўсіх сферах грамадскага развіцця краіны, у клубак выдавецтваў і часопісаў гучаць гарацьня спрэчкі і дыскусіі аб тым, як актывізаваць ролю мастацкай літаратуры ў грамадзянскім і маральным пастаўленні новага чалавека, у барацьбе за чысціню сацыялістычных ідэалаў... Што гэта — рэха нашай рэвалюцыйнай перабудовы? Так, славацкія сябры чула сочаць за тым, што сёння адбываецца ў Савецкім Саюзе, бяруць на ўвабраенне ўсё плённае з нашага вопыту. Але ж і нам ёсць чаму павучыцца ў іх. Не так даўно кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў БССР распаўсюдзіла анкету, у якой прапанавалася адказаць на пытанне, што варта зрабіць, каб палепшыць арганізацыйна-творчую дзейнасць саюза... Меркаванні было вы-

ў дзверы пісьменніцкай суполкі, дыктуе неабходнасць карэнных змен у самой структуры нашай арганізацыі, яе кіруючых органаў. Бадай, у ніводнай з саюзных рэспублік пісьменнікі не маюць такой магутнай шматступенчатай лэвіі свайго кіраўніцтва, як у Беларусі: на-версе — старшыня і першы сакратар (двоеўладдзе!), далей — чатыры сакратары (па жанрах і без жанру), яшчэ далей — кансультанты, так сказаць, цяглавая сіла спраў паўсядзённых. Іх лік цяжка ўстанавіць, бо функцыі, якія яны выконваюць, часта мяняюцца. Ну, і нарэшце, прэзідыум — выбарны орган, які працуе на грамадскіх пачатках... А яшчэ ж існуе праўленне СП БССР... Нічога дрэннага не хачу сказаць пра таварышаў, якія займаюць у саюзе сакратарскія пасады. Гэта — таленавітыя пісьменнікі, якім можна толькі паспачуваць: колькі адбараюць яны часу і энергіі ў сябе для пасяджэнчускай мітусні — часу і энергіі сваёй пісьменніцкай творчасці. Пры гэтым, як вядома, сакратарыята часта даводзіцца весці дэбаты з-за чыста практычных арганізацыйных пытанняў, якія лёгка мог бы вырашыць энергічны адміністратар... Я адхіляюся ад тэмы нашай гаворкі?

ЧЫТАЧ ПРАЦЯГВАЕ РАЗМОВУ

У нумары «ЛіМа» за 2.X.87 г. быў змешчаны ліст у рэдакцыю Н. Гілевіча «Як гэта зразумецца!», у якім гаварылася пра дзіўныя і сапраўды незразумелыя ўпущэнні ў «Зборнік помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» (Мінская вобласць, кніга першая) у пачатку Купалаўскіх мясцін на Лагойшчыне. 13 лістапада г. г. быў змешчаны ліст былога жыхара Лагойшчыны М. Тонкавіча, якога таксама абуралі такія адносіны аўтараў і выдаўцоў энцыклапедыі да памяці народнага песняра.

Сёння мы змяшчаем лісты У. Сазановіча і А. Чаляя — як спецыяльны працяг гаворкі пра мінскі том «Збору...»

Па прынцепах «цяп-ляп»?

Імя Б. І. Тузіна добра вядома жыхарам Клецкага раёна. У вёсцы Загорная нарадзіўся будучы старшыня Ашхабадскага Саўнаркома. Тут ён вучыўся ў народным вучылішчы, тут зведаў цану цяжкага жыцця пры царызме. Да нашага часу яшчэ захавалася хата, з якой будучы камісар пайшоў на службу ў армію і больш сюды ніколі не вярнуўся. Ашхабадскі камісар, адзін з арганізатараў Савецкай улады ў Закарспі Б. І. Тузін загінуў ад рук контррэвалюцыянераў у Краснаводскай турме восенню 1918 года.

Таму я з хваляваннем адкрыў «Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» — Мінская вобласць, кніга першая, каб прачытаць артыкул пра свайго земляка Барыса Ільча. Але, на жаль, яго не знайшоў. А, між іншым, імя Б. І. Тузіна на роднай Клецчыне названа Грыцэвіцкая сярэдняя школа, піянерская дружына, вулі-

цы ў Клецку і Ашхабадзе. Можна, гэта выпадковая недарэчнасць?

Гляджу «Збор...» далей. Сымон Будны... З імем гэтага беларускага гуманіста, рэфармацыйнага дзеяча і асветніка, філосафа і гісторыка звязана гісторыя Клецка ў пачатку другой паловы XVI стагоддзя, калі С. Будны тут працаваў прапаведнікам у кальвінскім зборы. Тут, на клецкай зямлі, нарадзіліся радкі «Катэхізіса» — першая кнігі на беларускай мове, якая была надрукавана па суседстве, у Нясвіжы.

Пра С. Буднага я знайшоў толькі тры радкі тэксту ў гістарычным артыкуле пра горад, ды і то не зусім дакладныя. Аўтары сцвярджаюць, што вучоны жыў у горадзе з 1560 па 1562 год. Гэта не зусім так, бо вядома, што 18 красавіка 1563 года Будны адправіў з Клецка ў Цюрых ліст швейцарскаму тэолагу Г. Булінгеру.

Горка зрабілася на душы за тое, што С. Будны мае ў кнізе такое адноснае дачыненне да старажытнага Клецка...

Спадзяваюся адшукаць тут і вёску Узногу. У 1793 годзе ва Узнозе нарадзілася Ева Фялінская. Рэвалюцыйнерка. Пісьменніца. У гісторыю культуры мая зямлячка ўвайшла як адна з першых у XIX стагоддзі пісьменніцкіх родаў з Беларусі. Вядомы «Энцыклапедычны слоўвар» выдавецтва Ф. Бракаў-за і І. Эфрона праз паўстагоддзе пасля смерці Е. Фялінскай назваў яе адной з выдатных жанчын заходняй Расіі ў XIX стагоддзі. Але і гэтая мясціна, як аказалася, не мае дачынення да гісторыі беларускага народа.

Пасля гэтага я ўжо не шукаў артыкул пра дзяржаўна-рэвалюцыйнага руху ў Польшчы М. У. Багушэвіч. Ведаў, што нарадзілася яна ў вёсцы Цяпэрка і была праўдучкай Касцюшкі. У 1884 годзе рэвалюцыйнерка ўзначаліла ЦК рабочай партыі «Пралетарыят», выдавала аднайменную газету — цэнтральны орган партыі. Восенню 1885 года арыштавана і саслана ў Сібір. Памерла ў Краснаарскай турме.

Імем М. У. Багушэвіч названы вуліца ў Клецку і школа ў Варшаве. Пра яе кароткае, але гераічнае жыццё напісаны кнігі, апублікаваны дзённікі рэвалюцыйнеркі. Але, на думку аўтараў і выдаўцоў «Збору...», усё гэта да памятных мясцін гісторыі Беларусі не адносіцца.

Заўважыў, што крыху лепш расказана пра архітэктурны помнік Клецчыны, увекавечана памяць герояў Вялікай Айчын-

най вайны. Але ў вёсцы Даматканавічы чамусьці не ўпамінаецца пра магілу Якава Шаўчука, які пахаваны на вясковых могілках. Камсамолец Я. Шаўчук адзін з першых уступіў у няроўную схватку з захопнікамі ў першыя дні Вялікай Айчыннай вайны. Быў членам Шчэпіцкага камсамольска-маладзёжнага падполля. Загінуў ў канцы 1941 года.

Не пашанцавала і партызану атрада імя Пархоменкі 32-й брыгады імя Калініна П. І. Шышу, які здзейсніў гераічны подзвіг. Пры выкананні баявога задання трапіў на засаду. Адстрэляваўся да апошняга патрона, а калі карнікі акружылі, то партызан не пажадаў здацца ў палон, а ўзарваў сябе апошняй гранатай. Астанкі яго пахаваны на могілках у вёсцы Бабавічы.

Не адшукаў я звестак і пра дзве мемуарыяльныя дошкі. Яны былі ўстаноўлены ў Клецку ў 1967 і 1970 гадах. Першая — у памяць аб загінуўшым за Савецкую ўладу на тэрыторыі раёна ў 1944—1950 гг. Другая прысвечана воінам 219-й танкавай брыгады пад камандаваннем палкоўніка М. Р. Хлюпіна, якія 4 ліпеня 1944 года першымі вызвалілі Клецк ад нямецка-фашысцкіх акупантаў.

Чамусьці не ўпамінаецца і пра помнік, што ўстаноўлены ў скверы вёскі Загорная, пра магілу ўдзельнікаў сялянскага бунту ў 1907 годзе Хрысціны Бамбешка, а таксама пра магілу воінаў-землякоў, якія загінулі, выконваючы інтэрнацыянальны абавязак у Афганістане. У выданні не знайшлі поўнага адлюстравання і магілы актывістаў Савецкай улады, мірных жыхароў, якія сталі ахвя-

рамі фашыстаў.

Знайшоў шмат памылак і недарэчнасцей. Я не маю магчымасці прывесці ўсе, але на асобных спыніюся. Напрыклад, мне дакладна вядома, што на могілках Клецка пахаваны 5 чырвонаармейцаў партызанскага атрада М. Кухарчыка, якія загінулі 16 чэрвеня 1919 года. «Збор...» сцвярджае, што там пахаваны 6 чырвонаармейцаў і яны загінулі 5 чэрвеня 1919 года. Аўтар артыкула варта было 36 зайсці ў мясцовы ЗАГС і паглядзець метрычную кнігу Пакроўскай царквы за 1919 год і не ўносіць бытаніны ў даволі вядомыя факты.

На старонцы 208 указваецца, што Клецк быў акупіраваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі 27 чэрвеня 1941 года. Гэта не адпавядае сапраўднасці, бо горад быў захоплены 26 чэрвеня 1941 года (гл. «Освобождение городов», М., Ваенвуд, 1985, стар. 122).

Не зусім дакладныя звесткі і пра вызваленне горада: на самай справе горад вызвалены на месяц пазней.

Для мяне застаецца загадкай, адкуль узятая лічба 7250 — гэта колькасць землякоў, што загінулі на франтах і ў партызанскіх атрадах, а таксама мірных жыхароў, загубленых нямецка-фашысцкімі захопнікамі. На самай справе яна больш значная. Каб пераканацца ў гэтым, варта паглядзець матэрыялы Надзвычайнай камісіі па ўстанаўленні злачынстваў нямецка-фашысцкіх акупантаў па Клецкім раёне.

У асобных артыкулах пра брацкія магілы ўказваецца, што ў іх пахаваны воіны і партызаны, хоць на самай справе партызан там зусім няма. Не

«КУДЫ НІ ПАГЛЯДЗІ, — СВАЯ ПРАБЛЕМА...»

Так пачынаецца адно са шматлікіх чатырохрадкоўяў, якія складаюць новы вершаваны зборнік Эдуарда Скобелева «Земныя долги» (выдавецтва «Юнацтва», 1987). Чатырохрадкоўе... Не вельмі прывычная, не вельмі характэрная для нашай паэзіі форма. Не традыцыйная ў адрозненне ад іншых яе малых форм. Можа, таму, што няпростая, што вымагае ад аўтара здольнасці схапіваць у словы імгненне, фіксаваць тут жа жывое назіранне, быць афарыстычна дакладным.

Гэтыя якасці і выяўляе ў сваім зборніку «Земныя долги» Э. Скобелеў. Яго чатырохрадкоўя вершы — гэта вершы-назіранні, вершы-развагі, вершы-высновы, а часам — палемічныя завостраныя вершы-рэплікі. Накшталт васьмі радкоў: **Отчизна не прощает лжи, в расчет не принимает цели, и ей конкретно, а не в целом, не в общем — в частности служи!**

Альбо:
Для дурака непознанное —

Неслыханное — чувств,
непринятое — мука.
Неразделивший мнения — дурак
И указавший выход — смертный враг...

«У лепшых радках Э. Скобелева, — піша ў сваёй, таксама вельмі лаканічнай прадмове да зборніка Пімен Панчанка, — жывоць дух нашага часу, філасофскі роздум, рысы савецкага чалавека: яго любоў да Радзімы, нянавіць да ворагаў, нецярпімасць да зла, раўнадушша і хлусні, свярджэнне радасці нашага жыцця, працы, дружбы. Я мяркую, што кніга Э. Скобелева будзе вельмі карысна маладому чытачу...»

У апошніх словах народны лютэліст мае на ўвазе той факт, што кніга адрасавана дзецям сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. І яшчэ адзін штырх: як пазначана на тытульнай старонцы, ганарар за зборнік аўтар перадаў у Фонд культуры.

Л. ЧАРЭШНЯ.

270 старонак пра любоў

Задума, як быццам, не такая ўжо і новая. Але глядзіце, якім цікавым зместам напаяняецца яна кожны раз!

«Песня о женщине». Зборнік вершаў паэтаў народаў СССР, прыведзеных жанчыне — сяброўцы, маці, працаўніцы. Мініцюрны фармат, вытанчанасць афармлення нібы знарок абраны, каб падкрэсліць нягучнасць, інтымнасць гэтых 165 прызнанняў у любоў.

Складальніку Васілю Вільтоўскаму мы абавязаны тым, што ў анталогіі змешчаны вершы 51 беларускага паэта.

«Гісторыя сусветнай паэзіі, здаецца, не ведае выпадку, каб паэт не прывяў жанчыне хаця б некалькі запаветных, радасцю ці болей у сэрцы народжаных радкоў». — піша ў прадмове Ніл Гілевіч.

Пушкін, Лермантаў, Някрасаў, Блок, Ясенін, Маякоўскі. І побач нашы Колас, Купала, Багдановіч... Сузор'е імёнаў паэтаў народаў СССР — Бараташвілі, Гамзатаў, Куліеў Карым, Марцінківічус. І зноў нашы — Куляшоў, Танк, Пан-

чанка, Лужанін, Гілевіч, Барадулін, Вярцінскі, Някляеў.

Стала ўжо прывычным размаўляць пра вершы ў такіх анталогіях — па алфавіту, па гадах напісання. Усё гэта не падыходзіла для маленькага зборніка, і ўкладальнік абраў іншы кампазіцыйны прынтэп — жанчына ў розных гадах яе жыцця.

«Паромшычкамі» беларускіх паэтаў выступаюць А. Пракоф'еў, Б. Кежун, Я. Хелемскі, Р. Казакова, Ф. Яфімаў, Б. Спрычан, І. Бурсаў. Так што гэта яшчэ ў нечым маленькая анталогія перадаў.

Хацелася б асобна сказаць пра мастацкае афармленне. Гэта міні-кніжачкай беларускіх паліграфісты смела могуць выйсці да ўсесаюзнага чытача, хоць тут даўно ўжо не аспрэчваецца лідэрства выдавецтва «Кніга». Выдатны друк, удалыя прапоры, снадосны белага і друкаванага поля, шрыфту і элементу аздаблення.

У сям'і беларускіх «міні» цікавае папаяненне!
Марцін КОУЗКІ.

БЕЛАРУСКАЯ КАНТАТА І АРАТОРЫЯ

Выход у свет працы Г. Куляшовай «Беларуская кантата і араторыя» (Мінск, «Навука і тэхніка», 1987) — факт адметны для беларускага музычназнаўства. Упершыню пададзена цэласная карціна жанру, які мае вялікае значэнне ў развіцці нацыянальнага музычнага мастацтва. Аўтар паслядоўна разглядае ўсе этапы станаўлення кантаты і араторыі, выяўляе спецыфічны, нацыянальна-характэрны і індывідуальны рысы ўвасаблення жанру ў творчасці беларускіх кампазітараў.

Неабходнасць у напісанні такога даследавання адчувалася даўно, бо ў нашай рэспубліцы кантата і араторыя займаюць ці не вядучае месца ў кампазітарскім працэсе. Аўтар слушна адзначае, што на ўсіх этапах развіцця жанру беларускія кампазітары імкнуліся перадаць сродкамі музыкі і слова агульначалавечыя, грамадзянскія праблемы, увасобіць грамадска значныя, адпаведныя сучаснасці, тэмы. Нярэдка яны шукалі новыя шляхі і сродкі ўвасаблення творчай задумкі. Усё гэта падрабязна паказана ў кнізе Г. Куляшовай.

Вельмі важная, на мой погляд, думка аўтара пра жанравы сінтэз, характэрны для апошняга перыяду станаўлен-

ня жанру. Цікавыя нататкі пра генезіс сучаснай кантаты і араторыі, а таксама разгляд акрэсленых Г. Куляшовай праблем у шырокім кантэксце сучаснай (перш за ўсё савецкай) музыкі. Асабліва цікавыя звесткі пра беларускія кантаты і араторыі даваеннага перыяду: на жаль, сёння мы дрэнна ўяўляем, як адбывалася станаўленне нашай кампазітарскай школы.

Прадуманае афармленне кнігі, кожная новая ілюстрацыя трапна перадаюць гістарычную і творчую атмосферу кожнага перыяду развіцця кантаты і араторыі, які разглядаецца.

Увогуле, праца Г. Куляшовай патрэбная, каштоўная і своечасовая. Есць у мяне, праўда, і некалькі зауваг. Так, напрыклад, думаю, што аўтар мог бы дапоўніць кнігу пералікам усіх кантат і араторыі, створаных у Беларусі, што зусім не пашкодзіла б, тым больш, што ў гэтым фактычна ўсе творы так альбо іначай прадстаўлены. Хацелася б таксама убачыць больш крытычную, строгую ацэнку якасці, ролі і значэння таго ці іншага твора, хоць я разумею, што жанр навуковага даследавання мае іншы мэты.

Сяргей КАРТЭС,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

дзейны шлях гэтага ўзаемадзеяння — пераклад, які дапамагае не толькі пашыраць пісьменніку свае далёкія і ўдасканалваць мастацкае майстэрства, але і глыбей прасякнёцца пачуццём лучнасці ўсіх працаўнікоў літаратурнага цэха культуры, усведамленнем адказнасці слова за лёс цывілізацыі. Да перакладаў са славацкай я прыйшоў ад польскай мовы, якую ведаю з маленства. Перакладаю паэзію польскай і чэшскай аўтараў.

— Славацкая і беларуская мовы — блізкія між сабой, а гэта значыць, перакладчыка падсцярагаюць цяжасці, так сказаць, «падводнага» цяжэння, калі словы пішуцца прыкладна аднолькава, але сэнс іх — розны...

— Згодзен, што перакладаць з мовы, якая блізкая да тваёй роднай, зусім не проста, што тут падпілююцца рознага роду нечаканасці — і лексічныя, і фанетычныя. Так, аднолькавыя па гучанні словы могуць мець розны, часам супроцьлеглы сэнс. Напрыклад, славацкае «чэрствы» значыць «свежы», «рыхлы» — «хуткі» і г. д. Але цяжасці не толькі ў гэтым. У славацкай мове ёсць доўгія галосныя, якія, па-першае, маюць семантычнае значэнне і, па-другое, надаюць асаблівы музычны і рытмічны лад радку, што стварае дадатковыя праблемы ў пошуках мастацкага эквіваленту арыгіналу.

— У апошні час шмат пішацца аб праблемах перакладу. Не будзем кранаць тэарэтычныя аспекты пытання. Тым не менш, хацелася б пачуць вашу думку, думку практыка... Якому перакладу вы аддаеце перавагу — як мага больш блізкаму да арыгінала ці перакладу, у якім найперш захоўваецца дух арыгінала, прысутнічае індывідуальнасць таго, хто перакладае, і, разам з тым, бачыцца асоба самога перакладчыка, яго індывідуальнасць? Калі магчыма, прайлюструйце гэта на прыкладах са свайго вопыту...

— Пытанне цікавае і складанае. Скажу шчыра, што я стаўлюся з пэўным скептыцызмам да розных тэарэтычных школ мастацкага перакладу, якія спрабуюць выпрацаваць абавязковыя правілы і каноны. Кожны раз у сваёй працы перакладчык сутыкаецца з непаўторнай

творчай індывідуальнасцю аўтара, якую неабходна данесці да свайго чытача. Зразумела, што аб літаральным падабенстве арыгінала і перакладу не можа быць і гаворкі — гэта фактычна немагчыма. Галоўнае — перадаць духоўны зарад і мастацкую своеасаблівасць творчасці аўтара. Сродкі дзеля гэтай мэты могуць быць розныя, часам даводзіцца аддавацца ад арыгінала, каб наблізіцца да яго... Натуральна, гэтае аддаленне апраўдана толькі тады, калі напісанае перакладчыкам, нанова створае ім, адпавядае эстэтычным прынтэпам паэта, якога ён перакладае. Навязваць сваю мастацкую манеру, свой творчы почырк іншамовнаму аўтару — рэч недаравальная, раўназначная гвалту, за якім хаваецца эгаістычнае жаданне перакладчыка паказаць сябе самога. Не магу я зразумець некаторых сваіх калег, якія, перакладаючы класікаў, імкнуцца іх «асучасніць», падагнаць пад свае ўласныя літаратурныя меркі, скажам, дакладную рыфму Шэкспіра або Пушкіна, ператвараючы яе ў прыблізнае сугучча. Спасылалася на прыклады са свайго перакладчыцкай практыкі не буду — няхай гэта робяць крытыкі. Галоўнае для мяне прынтэп: паэт, якога я перакладаю, павінен загаварыць па-беларуску, так, каб у яго голасе адчуваўся адметны тэмбр, непаўторны характар, самабытны духоўны свет іншага народа.

— Нанолькі дапамагае творчы вопыт іншых перакладчыкаў? Ці магчыма ў дадзеным выпадку гаварыць аб своеасаблівай перакладчыцкай школе?

— Думаю, што найлепшая перакладчыцкая школа (калі ўжо без яе нельга) тая, якую стварае сам перакладчык, робячы здабыткам роднай літаратуры мастацкі твор іншамовнага пісьменніка. Што датычыцца вопыту іншых перакладчыкаў, дык ён для мяне заўсёды каштоўны і павучальны, нават тады, калі іх творчыя прынтэпы і прыёмы іншыя, чым мае.

— Звычайна вы перакладаеце паэзію «дарослую»... Але ж у вас ёсць арыгінальныя кніж-

раён, што змешчаны ў «Зборнік помнікаў», лічу, што падрыхтоўка гэтага патрэбнага выдання вялася безадказна, па прынтэпе «цяп-ляп». Змешчаны матэрыял не дае поўнай і дакладнай карціны гістарычных і культурных мясцін Клецчыны, а ў некаторых выпадках ён дэзінфармуе чытача.

— Звычайна вы перакладаеце паэзію «дарослую»... Але ж у вас ёсць арыгінальныя кніж-

Інтэрв'ю ўзяў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

ні і для дзяцей! Ці не з'яўляецца жаданне перакласці сабе тое са славацкай дзіцячай паэзіі?

— Перакладаю паэзію і для дарослых, і для дзяцей. У апошнім выпуску штогодніка «Ветразь» змешчана падборка вершаў славацкага паэта Міраслава Валека, адрасаваных юнаму чытачу. Мяркую, што яго паэтычныя творы для дзяцей у маім перакладзе неўзабаве выйдуча асобным выданнем.

— Наогул, чым парадуюце ў бліжэйшы час як перакладчык?

— Зараз заканчваю працу над перакладам кнігі лірыкі чэшскага паэта лаўрэата Нобелеўскай прэміі Яраслава Сейферта, якая павінна выйсці ў серыі «Паэзія народаў свету» ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». У бліжэйшых маіх перакладчыцкіх планах — выбраная класіка славацкай літаратуры П. О. Гвездаслава. Зрэшты, планаў — многа, але гаварыць лепш за ўсё пра зробленае.

— А нанолькі Макаль-перакладчык «дапамагае» Макалю-паэту? Як вопыт іншай літаратуры ўплывае на ўласныя вашы творы?

— Відаць, у творчасці кожнага паэта бываюць міжвольныя перапынкі — гадзіны або гады асэнсавання і пераасэнсавання таго, што адбываецца ў вірлівай рэчаіснасці, ды і ў самой літаратуры. У такі час, каб не страціць, так сказаць, творчую форму, вельмі карысна, на мой погляд, звярнуцца да мастацкай скарбніцы класічных і сучасных аўтараў, якія працягнуць табе руку хуткай творчай дапамогі ў хвіліну пакутнага роздуму... Адчуўшы сваю далучанасць да невычэрпных духоўных багаццяў, знойдзеш у сабе сілы, каб нешта пераадолець, узысці на новы рубаж у пошуках праўды пачуццяў і духу чалавечых. Высокая сёння ў перакладчыкаў місія — быць сувязнымі народаў і сэрцаў, свярджаць ідэі братэрства і роднасці людзей у іх барацьбе за лепшую будучыню.

Інтэрв'ю ўзяў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Вядома, не толькі помнікамі ахвярам і героям Вялікай Айчыннай вайны вычэрпваецца тысячагадовая гісторыя нашай зямлі. Але сёння няведанне альбо слабое веданне гістарычнага мінулага роднага краю, духоўнай спадчыны нашага народа — горкая рэчаіснасць. Тым большай увагі, заглябленай працы вымагае гэтае выданне. Бо на сённяшні дзень «Збор помнікаў...» павінен быў стаць у дадатак яшчэ і адукацыйным, асветніцкім, выданнем, у прыватнасці, і па гісторыі беларускай культуры. Гэтага не адбылося. Варта толькі пашкадаваць, што публікацыя гэтай «казенкі» засведчылася галачкай у пэўнай дзяржаўнай графе — маўляў, «выканана». Ці не з-за такіх бюракратычных адносін да нечае там «роднае хаты» з боку нашых гісторыкаў, супрацоўнікаў Таварыства аховы помнікаў і адбываюцца часта прыкрыя з'явы, калі «малююць» бульдозерамі па спадчыне нашай? Накшталт таго, як «шчыраваў» той чалавечы «немясцовы», што выкрыты ў «Воўжыку» (верасень, № 17), які па-свойму «пакапаціўся» аб зямельчы — сведцы мінулага. Спрыйтна раздабываў ён бульдозеры і зруйнаваў... 43 (сорак тры) запаветныя курганы ў Мінскім раёне. Лёгка ж і адгаварыўся: «...я і не ведаў, што яны (курганы). — А. Ч.] некаму патрэбны...»

Уладзімір САЗАНОВІЧ,
журналіст.

г. Пушкіна,
Маскоўская вобл.

каў, што матэрыяльна-бытавой, што творчай, духоўнай. Есць шмат помнікаў, якія засталіся наогул па-за ўвагай выдання. Што датычыць звестак пра ўвекавечанне памяці герояў і ахвяр Вялікай Айчыннай, дык «Збор...» — хоць і не адкрыццё, але даволі грунтоўная праца. Толькі наконт тых жа помнікаў Вялікай Айчыннай вайны можна дадаць вось што: мы бачым на большасці манументаў шыльды з агульнымі аднастайнымі надпісамі — «тут пахавана...», «тут загінулі... (гэтулькі) тысяч чалавек». Балюча ўспрымаць жалобныя лічбы, якія вымяраюцца сотнямі тысяч. Яшчэ больш балюча становіцца ад усведамлення, што ўсе яны — безыменныя. Дык няўжо і праз гады мы не можам наладзіць справу па пошуку імёнаў загінуўшых і закатаваных?

Прапаную перавады «Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» перапрацаваным і значна дапоўненым.

А. ЧАЛЕЙ.
г. Мінск.

заўсёды дакладная колькасць пахаваных і хто яны.

Я поўнасьцю згодзен з артыкулам Ніла Гілевіча «Як гэта зразумець?» («ЛіМ», 2 кастрычніка 1987 г.), у якім аўтар падкрэслівае, што «наступіў крайні час пакончыць з агіднай паказухай, з бяздушна-бюракратычнымі і казённа-фармальнымі адносінамі да нацыянальнай культуры і да народнай памяці».

Па матэрыялах пра Клецкі

ДОЎГАЧАКАНЫ, АЛЕ НЯ ПОЎНЫ

Прачытаў артыкул Ніла Гілевіча «Як гэта зразумець?» («ЛіМ», № 40), дзе гаворка ішла пра «Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі», у прыватнасці, пра адсутнасць у ім нават намёкаў на памятныя купалаўскія мясціны Лагойшчыны. Цалкам згодзен з думкай, што «Збор...» уласцівы метадалагічныя хібы. Калі гэтая незвычайная праца абвешчалася для падпіскі, усе былі ўзрушаны — думалася, што навукоўцы зробяць добрую справу, што «Збор...» будзе глыбокім, у поўным сэнсе слова акадэмічным выданнем, якое спалучыць якасныя рысы даведніка і даследавання. І што мы бачым? У большасці сваёй — фотаапісаныя гістарычныя пласты ў гэтай энцыклапедычнай працы ўзняты павярхоўна.

Нестае «Збору...» і даследавання культуры нашых прод-

МІНСК. 1981 год. Супрацоўнікі Беларускага тэлебачання ўспрашлі Міколу Хведаровіча запісацца на відэамагнітафонную стужку. Па жылыя людзі асцерагаюцца спякотнай студыі, празмернага накалу асвятляльнікаў. Таму мы ўсе з палёгкай уздыхнулі, калі закончыўся запіс вершаў, дзядзька Мікола выцер успахлы лоб і пераможна, з уласцівай яму хітрынкаю, паглядзеў на ўсіх з вышыні тэлевізійнага «трону». Любіў ён лажартаваць, пасмяяцца. І дзіўна было глядзець у іскрыстыя дэбра-

меннік Генадзь Героднік, які пасля вайны жыў у Эстоніі, спраўляў у лютым сваё 70-годдзе. Яго жонка, Агнеса Барысаўна, і была той лекаркай, пра якую расказаў Мікола Хведаровіч.

— Я вывучала Цішку Гартнага ў школе, — ціха расказвала Агнеса Барысаўна. — Таму, калі ў нас паявіўся такі пацыент, стала не па сабе. Але памагчы Цішку Гартнаму мы, урачы, ужо не маглі. Ускрыццё паказана, што ён пакутаваў ад кістознага перараджэння нырак...

кую Беларусь. Дастаткова нагадаць, напрыклад, таленавітага паэта Уладзіміра Жылку.

Згадку пра пабыўку 1927 года можна знайсці ў часопісе «Кмен», дзе паэт Эзэф Гора піша пра чатырох гасцей Прагі: Янку Купала, Цішку Гартнага, Міхася Чарота, Міхася Зарэцкага. «Цішка Гартны, — згадвае Е. Гора, — які нарадзіўся ў 1887 годзе ў Капылі Мінскай губерні, ганарыцца, як і ўсе астатнія, сваім сялянскім паходжаннем. У 12 гадоў пасвіў чужы статак, быў гарбаром,

дружба. Апрача сябра з Браціславы, перакладаць згадзіліся Эзэф Гора, Яраслаў Сэйферт... На пачатку 1931 года я з вялікімі цяжкасцямі сабраў пераклады і перадаў рукапіс будучай анталогіі Вацлаву Капліцкаму. Матэрыялаў набралася на кнігу ў старонак 150. Аднак мой арышт у Празе, турма на Панірацы, а потым і высылка за супрацоўніцтва з камуністамі перашнодзілі мне дзевяці справу да канца і выканаць даручэнне Цішкі Гартнага. Толькі пераклады некалькіх вершаў былі надрукаваны ў чэхаславацкіх газетках і часопісах. Рукапіс на анталогіі, мабыць, трапіў у архіў тагачаснага выдавецтва «Покран».

Калі я вярнуўся ў Мінск і аказаўся без жылля, на першым часе мяне прытуліў Цішка Гартны. Таму на аснове ўласных уражанняў і назіранняў змагу сказаць, што ў гісторыі беларускай культуры цяжка знайсці падобнага чалавека, які б так шчыра, душэўна клапаціўся пра росквіт і пашырэнне роднага беларускага слова, узбройваўся здабыткамі літаратуры іншых народаў. За гэтую любоў да роднага слова адзін з так званых пісьменнікаў будзе потым здэканвацца з Цішкі Гартнага, што ён з «самім» Мясніковым асмеліўся гаварыць па-беларуску.

А там, у Празе, ён ніводнага дня не мог спакойна прасядзець, адпачыць. Усё бегаў, ездзіў, абы толькі не прамінуць з чэшскім выдаўцом, пісьменнікам, культурным дзеячам.

Памятаю, раптам яму захачалася пабачыцца з папулярным пісьменнікам Уладзіславам Ванчурам, які тады жыў у мястэчку Збраслаў (гэта каля 20 верст ад Прагі). Цішка Гартны наймае таксі, бярэ ў праважатыя Эзэфа Гору, мяне — і толькі пыл курэў. Паехалі! Гасцявалі мы ў Ванчуры каля гадзіны. Зміцер Хведаравіч дагаварыўся тады, каб перакласці і выдаць у Мінску два раманы Ванчуры, аднаго з зазнавальнікаў сацыялістычнай літаратуры ў Чэхаславакіі. Але пасля таго, як розным прыблудам спасобілася выпхнуць Цішку Гартнага з выдавецтва, раманы Ванчуры так і не пабачылі свету на беларускай мове...

Усе мінескія госці жылі тады ў гасцініцы «Алькрон» (вуліца Шцэпанска, 40). Савецкая паўпредства знаходзілася ў асабняку (вул. Італьяскай і Вазовай). Будынак гэты стаў вядомы як віла «Тэрэза». Савецкім паўпрэдам быў слаўна вядомы Уладзімір Аляксандравіч Антонаў - Аўсеенка, былы сакратар Петраградскага ВРК, кіраўнік штурму Зімяняга, адзін з арганізатараў Чырвонай Арміі.

Чэхаславацкія правыя дзеячы і іх друк лічылі вілу «Тэрэза» асінім гняздом, адкуль распаўсюджвалася «бальшавіцкая зараза». Пра гэтую вілу па Празе хадзілі розныя легенды... Нягледзячы на гэта, прагрэсіўныя пісьменнікі, паэты, мастакі, кампазітары, вядомыя дзеячы культуры часта наведвалі савецкае прадстаўніцтва, дзе вяліся шчырыя гаворкі на розныя тэмы. Тут сваімі людзьмі лічыліся Здзек Неудла, Эзэф Гора, Марыя Майерава, Іван Ольбрахт, Уладзіслаў Ванчура, Віцэслаў Нэзвал, Яраслаў Сэйферт, Вацлаў Капліцкі, Кубка, Навамескі і шмат іншых.

Для ўсіх беларусаў «Тэрэза» вельмі дарагая таму, што ў ёй у 1925, 1927, 1935 гадах многа разоў бываў Янка Купала, які ў гэтым белым будынку перазнаёміўся з выдатнейшымі палітычнымі, культурнымі і літаратурнымі дзеячамі Чэхаславакіі. Гэтую вілу ў свой час наведвалі акадэмік Карскі, прафесар Піцэга, шмат разоў заходзілі сюды незабыўныя Цішка Гартны і Міхась Чарот (1925, 1927), а таксама Міхась Зарэцкі (1927).

Закончыць гэтыя нататкі пра 32-гадовага старшынню Часовага Рэвалюцыйнага Рабоча-Сялянскага ўрада Беларусі, 40-гадовага акадэміка АН БССР хацелася б на вуліцы ці на плошчы Цішкі Гартнага ў Мінску. Але гэта ўсё наперадзе. Веру, што Зміцер Хведаравіч яшчэ ўліцца ў агульны ток жыцця.

Сяргей ПАНІЗНІК.

Вуліца Караткевіча

Яна і дваццаць, і сорак гадоў таму назад была такая ж ціхая, гэтая непрыкметная аршанская вулічка. Вы пройдзеце яе ўздоўж за некалькі хвілін. І сярэд дзесятна драўляных дамоў наўрад ці вылучыце сціпную хату, пазначаную № 10.

Адчыніце веснічкі, пастунайце ў дзверы — вам адчыняць і гасцінна запрасяць увайсці. Веранда, тры невялічкія пакойчыкі — але па тых, пасляваенных часінах, хатна не здавалася цеснай. Заўсёды тут было ўтульна і гаспа, і родзічам, бо, не маючы нейкага асаблівага багацця, сям'я Караткевічаў надзяляла кожнага цяплом добразычлівых чалавечых адносін.

А душой сям'і быў, канечне, ён — Уладзімір.

— Чым вызначаўся Валодзя сярэд іншых? — перапытвае сястра пісьменніка Наталля Сямёнаўна. — У малалецтве дык нічым быццам... Потым стаў шмат чытаць: яго нават небяспечна было выпускаць у школу, пераходзіць дарогу і кніжні перада сабой трымае. А кабінет ён сабе зрабіў ведаеце дзе? У сяронку, ён і цяпер захаваўся. Як прыезджаў студэнтам на канікулы, жыў там. За пісьмовы стол была скрыня. Канечне, і потым, калі ўжо ў Мінску жыў, бацькоўскую хату наведваў. І ўсё любіў каго з сяброў на радзіму сваю зацягнуць — памятаю, Бураўкін быў, Барадулін часта гасцяваў.

Наталля Сямёнаўна паказвае пакойчык, у які ледзь узніслася ложка і пісьмовы стол.

— Мы прывезлі Валодзю сюды ў чэрвені 83-га, — працягвае Наталля Сямёнаўна. — Ён вельмі цяжка перажываў смерць жонкі, хварэў. Нам падалося, што тут, на радзіме, яму будзе лепш, чым на шумлівых мінскіх вуліцах. Спачатку Валодзя зусім не выходзіў, чытаў ці не ўсё запар з таго, што было ў доме. Пасля некай адукацыі, прагуляўся нават да Дняпра. Вельмі радаваўся, калі атрымаў лісты ад сяброў. Пісалі яму Брыль, Вынаў, Мальдзіс, Генадзь Кісялёў, перакладчыца Валліціна Шчадрына, сябры-акіянолагі з Масквы. Пражыў ён тут больш як паўгода. Увечарах любіў прысець ля печы, пісаў нешта ў бланкіце ля А. Та адчыніў застанку і доўга так глядзеў на агонь, на вуголле...

Жыць яму заставалася некалькі месяцаў...

А нядаўна, у лістападзе, на вуліцу Касманаўтаў прыйшлі родныя і блізкія Уладзіміра Сямёнавіча, вучні сярэдняй школы № 3, якая носіць яго імя. Права адкрыць шыльду з новай назвай вуліцы прадастаўлена сястры Караткевіча Наталлі Сямёнаўне і сакратару праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Віктару Казыно. Усхвалявана гаварылі пра вернага сына беларускай зямлі празаікі Уладзіміра Дамашэвіча і Адольфа Варановіча, паэты Алена Танана і Пятро Ламан, даследчыні творчасці Караткевіча Анатоля Верабей і Язэп Янушкевіч, мастак Мікола Купала, галоўны рэжысёр коласаслава тэатра Валеры Мазынін. Вершы Караткевіча прачыталі артысты-каласаўцы Тацяна Мархель і Алесь Лабакоў.

Канечне, вуліца імя Караткевіча — толькі пачатак ушанавання аршанцамі памяці свайго слаўнага земляка. Будзем спадзявацца, што неўзабаве з'явіцца і помнік, і мемарыяльныя шыльды на будынкух, звязаных з жыццём і творчасцю пісьменніка. Трэба папалаціцца і аб тым, каб захаваць дом № 10 — ужо цяпер на вуліцу наступлае мікрарайон. Родным Караткевіча, які цяпер жыў у доме № 10 (дзякуй ім за тое, што захаваюць памяць пра Уладзіміра Сямёнавіча), варта было б выдзельць добраўпарадкаваную іватару, а ў хаце зрабіць музей пісьменніка.

Ну, а ў Віцебску? У свой час да 1000-годдзя горада Уладзімір Сямёнавіч напісаў п'есу «Званы Віцебска», прысвяціў гораду над Дзвіной чудовыя эсы. Думаецца, што і ў Віцебску магла б быць вуліца яго імя. Думаецца, што ў будучым тэатральным музеі, за стварэнне якога выказаліся віцебчане, павінен быць мемарыяльны пакой Караткевіча — тым больш, што захаваўся фрагменты дэкарацыі, касцюмы персанажаў, рукапісы п'ес, фотаздымкі...

С. НАВУМЧЫК.

г. Віцебск.

«ДАЙЦЕ МНЕ ЎЛІЦЦА Ў АГУЛЬНЫ ТОК ЖЫЦЦЯ!»

душныя вочы, ведаючы пра яго лёс. Пагартайце пісьменніцкі даведнік, пачытайце пра Міколу Хведаровіча. Якія там «цнатлівыя» словы біяграфіі стаяць пасля лічбы «1937»? Цытую: «Затым жыў за межамі Беларусі. З 1956 г. зноў жыў у Мінску».

Добра, што «зноў жыў». Добра, што «яшчэ жыў». Не, мы не пачулі ад дзядзькі Міколы жудасных падрабязнасцей з яго амаль дваццацігадовага пакутніцкага шляху. Пра тое, як ён зграбаў у жменю лагерных вошаў — у памарачальным прыступе крайняга галоднага знясілення, — гаварылі другія, якія таксама «жылі за межамі» і іх жыццё там і сёння яшчэ знаходзіцца па-за нашымі ўяўленнямі аб 30-40-50 гадах. Ён толькі сказаў пра апошнія дні Цішкі Гартнага, калі той паміраў у Пячэрскай (бліз Магілёва) псіхалічна-фізічна-эмацыянальнай пачатковай школы. Зміцер Хведаравіч Жылуновіч — Цішка Гартны, — каб перапыніць свае пакуты, удушшыў сябе ножкай бальнічнага ложка.

— Не верыце, — знайдзіце ўрача, якая лячыла яго ў Пячэрску, — і назваў яе прозвішча.

Можа, праз месяц пасля тэлеперадачы Міколы Хведаровіча не стала. Цяжкі груз перажытага забраў ён з сабою на той свет, не надрукаваўшы ні радка, каб вытлумачыць сваю біяграфію, пазначаную датамі ў даведніку: 1937—1956. Ды і ці можна было назваць жыццём той разбег часу?

Згадка Міколы Хведаровіча пра Цішку Гартнага, пра трагедыю ў Пячэрску мяне проста аякала. Справа ў тым, што пасля школы я вучыўся ў Магілёве на фельчара. Вучэбную практыку праводзіла наша група і ў Пячэрску, у той лячэбніцы, дзе закончыліся дні першага старшыні беларускага савецкага ўрада і аднаго з пачынальнікаў беларускай савецкай літаратуры. Блукаючы па Пячэрску, мо я ступаў на яго нікому не вядомую магілью?

Гэта ў Магілёве ў 1910 годзе Цішка Гартны пісаў:

Я люблю гэты вобраз краіны,
Дзе Дзвіна й чысты Нёман
Плывуць,
Між лясцоў, паміж гор, праз
лагчыны
Свае воды у мора нясуць.

Дзе раскінулісь шэрыя вёскі,
А ў іх родныя песні чульны,
— Песні — долі людской
Адгалоскі,
Песні — жалбы загнанай
душы.

Я люблю гэты вобраз бласконца,
Тыя вёскі, балоты, гаі,
Бо радзіўся я ў гэтай старонцы
І памру мо ў гэтай зямлі.
(«Родная краіна»).

Як бачым, суровы лёс так і распарадзіўся: безмагільная смерць падсцерагала яго ў дубровах Пячэрска.

Талін. 1986 год. Дапамог выпадак. Урадзенец Асвеі, пісь-

— Чым вам запомніліся яго апошнія дні?

— Ён, як толькі бачыў каго-небудзь, паўтараў: «Дайце мне ўліцца ў агульны ток жыцця!», «Дайце мне ўліцца ў агульны ток жыцця!»

Вярнуўшыся з Таліна, перагартайце томік вершаў Цішкі Гартнага. У 1911 годзе ён у Магілёве пісаў:

Многа працы ў мяне —
Хоць усю пору працую!
Грэй жалеза ў агне,
Вымай з горна і куй (...)

Рукі знаюць настрой,
Молат ўслышны на мне,
На ўсё жыццё цяжкі
Працы хопіць ў мяне.
(«Каваль»).

Цяжкай працы, распачатай рэвалюцыянерамі - левіцамі, аказваецца, хопіць і нам, нашчадкам аўтара Маніфеста, якім абвешчалася ўтварэнне «Савецкай Беларускай Незалежнай Рэспублікі»:

— Да змогі! Да змогі! Да змогі! — заклікаў усіх працаўнікоў у 1919 годзе недалёка ад Магілёва, у Смаленску, Змітро Жылуновіч. Паспрабуем паўтарыць гэты кліч і мы сёння, у час Перабудовы — Дабудовы ўсяго таго, што не паспелі, не змаглі зрабіць Цішка Гартны, тысячы і тысячы падобных яму барацьбітоў.

Самая глыбокая студня — забыццё. Паспрабуем жа падняць на святло хоць некалькі кропель з нявысахлай на наша шчасце крыніцы Цішкі Гартнага.

На жаль, перад уваходам у гарады няма скрыжалей, на якіх былі б пазначаны імёны, даты, варты людской памяці. Таму толькі дзякуючы пошукам я даведаўся, што Цішка Гартны два разы быў у Празе чэшскай: у 1925 і ў 1927 гадах.

У 1925 годзе Янка Купала, Цішка Гартны і Міхась Чарот прыбылі туды па запрашэнню таварыства «Чэхаславакія — СССР». Адбылася сустрэча і з міністрамі — эмігрантамі Беларускай народнай рэспублікі, якая была абвешчана 9 сакавіка 1918 года, але юрыдычна так і не прызнаная ні Германіяй, ні Польшчай, ні краінамі Антанты. Перагаворы вяліся з Крычэўскім, Цвікевічам, Зайцам, Пракулевічам, Захаркам ад ліквідацыі БНР, вяртанні эмігрантаў у Мінск. Вялікі аўтарытэт кожнага дэлегата з Савецкай Беларусі, гарачая перакананасць, патрыятычная пазіцыя паспрыялі поспеху дыпламатычнай місіі: эмігранты самі прызналі ліквідаваным урад БНР.

У Празе на той час вучылася многа беларускага студэнцтва (урад Чэхаславакіі выдаваў стыпендыі для моладзі з акупіраваных беларускіх тэрыторый Беларусі і Украіны). Янка Купала, Цішка Гартны і Міхась Чарот правялі вялікую прапагандысцкую работу і сярэд беларускай эмігранцкай моладзі. Многія з іх вярнуліся ў Савец-

хутка вызначыўся як сацыял-дэмакратычны змагар, пачаў з вершаў, выявіў сябе ў журналістыцы, за што пры царызме меў толькі праследванні.

Яго проза прасякнута ваяўнічымі настроймі беларускага народа ў адносінах да польскай шляхты і памкненнямі да рэвалюцыі. Працуе дырэктарам беларускага дзяржаўнага выдавецтва: ахвотна ўступае з намі ў дыскусіі. Што ў іх за чытаць? Інтэлігенцыя, якая па паўняецца з вёскі, абуджаныя рабочыя, а найбольш моладзь. Таму ў краіне не меншай, чым Чэхаславакія, але з меншымі літаратурнымі традыцыямі, масы якой толькі пазнаюць граматы, празаічныя творы выходзяць тыражом 3—5 тысяч паасобнікаў і разыходзяцца на працягу паўтара года; усё гэта варта лічыць як важнае дсягненне, пра якое беларускія патрыёты да першай сусветнай вайны не маглі і марыць.

Заканчваецца артыкул Эзэфа Горы разважаннямі, поўнымі горкай іроніяй, але і гонарам за Вялікі Кастрычнік: «...і ўсё ж хто ў нас, нягледзячы на славаўтае славянскае спарадненне, нешта ведае пра існаванне беларускай літаратуры? І хто аб ёй ведаў бы ўвогуле, каб не рэвалюцыя, якая і вызваліла яе з усеагульнага прыгнечання і якая магутнай плыню адраджэння рушыла яе наперад?»

Паўтараю, гэта было напісана 60 гадоў назад, пасля шчырых гутарак з Цішкам Гартным.

Але варта вярнуцца нам з Прагі ў Гродна, дзе апошнія гады жыў член «Саюза студэнтаў - грамадзян БССР», выпускнік Пражскага політэхнічнага інстытута інжынер Мікола Шыманка (1901—1986). Ён нарадзіўся на Пружаншчыне, працаваў настаўнікам, звадаў белапольскія турмы. Знаўся з Б. Тарашкевічам, Р. Шырмай. У Чэхаславакіі падружыўся з Янкам Купалам, Цішкам Гартным, Супрацоўнічаў з чэхаславацкай камуністычнай прэсай, за што восенню 1931 года быў высланы з краіны, вярнуўся ў Савецкую Беларусь. «Увесь час працаваў у лясной прамысловасці, — не без горкай усмешкі сказаў мне пры спатканні Мікалай Піліпавіч. Але сёння з вуснаў сведкі М. Шыманкі — толькі пра Цішку Гартнага: «Цішка Гартны ў той памяты 1927 год дамовіўся з тагачасным дырэктарам аднаго з пражскіх выдавецтваў пісьменнікам Вацлавам Капліцкім аб выданні кнігі «Анталогія беларускай паэзіі». У перакладчыкі Адальф Чэрны мне параіў запрасіць прафесара Францішка Ціхага, які ў тых часы жыў і працаваў у Браціславе. У час падрыхтоўкі гэтай анталогіі і завязалася між мною і Ціхім шчырая

Валянціна АКОЛАВА

Начы каўказскай маладзік

Ад свайго даўніны ў Абхазіі не засталася пісьмовых помнікаў літаратуры... але за некалькі вякоў да пачатку нашай эры зарадзіўся і беражліва выкрышталізаваўся каўказскі эпос пра герояў-нартаў. Гэтыя багатыя народныя сказы і паданні заслужана могуць стаць поруч з сусветнымі помнікамі: «Адысей», «Іліяда», «Песняй пра Нібелунгаў», «Словам пра паход Ігаравы», грузінскімі легендамі пра Амірані, беларускім фальклорам... Без горскіх казан, звычайна і абрадаў немагчыма ўявіць сабе абхазскі край, яго народ, мову, культуру, эстэтычныя каштоўнасці.

На працягтай і песеннай зямлі ўзгадаваў свой талент і Дзмітрый Іосіфавіч Гулія (1874—1960 гг.). Паэт і празаік, драматург і вучоны, ён даў абхазцам сваю азбуку, па якой у канцы мінулага веку вучыліся ў мясцовых школах дзеці, ён быў пачынальнікам абхазскай літаратуры, першым народным паэтам, прафесійным гісторыкам і этнографам свайго народа, першым рэдактарам абхазскай газеты, кіраўніком першай абхазскай тэатральнай групы... Дзмітрый Гулія быў сівым, як лунь, калі пачаў атрымліваць першыя ганарары за свае вершы. І, як горная вада, усё сваё жыццё правёў у нястомнай працы.

Першым настаўнікам Дзмітрыя Гулія быў яго народ, які за сваю вялікую і пакутную гісторыю перанёс столькі бяды і гора. У VIII—IX стагоддзях нашай эры абхазцы стварылі моцнае царства, якое мела вялікі ўплыў на справы ўсяго Каўказа. Пазней, у

час Сярэднявечча Абхазія раздрабняецца да маленькага княства, а ў гады турэцкага ўладарання абхазскі народ быў амаль увесь знішчаны. Прымушова перасяленні ў Турцыю ў мінулым стагоддзі абясцроўлівалі гэты край...

Савецкая ўлада ўдыхнула новае жыццё ў сэрцы абхазцаў. Як вясновы ружавы сад расквітнелі мова, паэзія, мастацтва абхазскага народа. У маладосці Дзмітрыя Гулія блізарунія і найўня літаратуры папярэднікаў, што абхазская мова — маленечкая кропля літаратурнага свету, і ў паэта са страху і ў хвіліны творчай бездапаможнасці выпадала плро з рук, з'яўляліся гарачыя сумненні: ці варта мазоліць сэрца дзеля кроплі, якая можа аднойчы выпарыцца. Але жыццё даназала, што варта і неабходна пісаць на роднай мове дзеля гэтай кроплі, якая завецца абхазскі народ. І гэтая кропля не выпарылася, бо кожны маленькі народ можа мець вялікую літаратуру.

Пасля таго, як даялося вачыма, слыхам і сэрцам даірануцца да мудрай і светлай абхазскай зямлі, пазнаёміцца з яе народам, фальклорам, песнямі, традыцыямі гэтага каўказскага краю, яшчэ раз захацелася быць дабрэйшай і больш адназначнай за сваё вялікае права—аднойчы жыць на зямлі, якая завецца Беларусь. Пра гэтыя трывогі і роздум напісаўся лірычны цыкл вершаў пад назвай «Начы каўказскай маладзік». Прапаную яго чытачам «Літаратуры і мастацтва».

АУТАР.

Дарожная песня Базалы

— Сустрэч не перадорваюць. І ў ценю
Не забягаюць промні сонца двойчы...
Нас сустракае лёс бядой часцей,
Чым шчасце чалавечы прарочыць.

Да нізкіх траў высокая раса
Спадае без жалыбы і шкадавання...
Вось так аднойчы і твая краса
Рашуча ўвойдзе ў храм святы каханья.

І вытча ў сінх зрэнках сін май.
І адсвяткуе, як за сто вяселляў...
— Любоў, як ружу, на святле трымай,—
Спяваў Базала! голасам асеннім...

І ачарпын² звінеў, як вадапад,
Калі чабан вядзе сваю атару
Прэз перавал—і не глядзіць назад...
І адступалі ад Каўказа хмары!

¹ Базал — абхазскае мужчынскае імя.
² Ачарпын—народны музычны інструмент на Каўказе.

Быль пра Лагустана і Сабі

— Там, дзе гор непработныя сны
І высокі над Рыцай туман,
Ходзіць крык ад вясны да вясны:
— Лагустан! Лагустан! Лагустан!

Калі змрок адамрэ... І святло
Выпраўляе ў дарогу чабан—
Слова звонкага як не было:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

За скалой імя-прывід сядзіць,
Каго хочаш звядзе яно ў зман,—
Быль расказаў абхазец адзін:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

А калі май ад кветак звініць,
Сад наведвае грозны султан,
І для ўсіх забаронай гучыць:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

Бойся гневу яго, як агню,

Беражы сваё сэрца ад ран,—
Рэхам дзень заклінаў цішыню:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

А калі ценю апошні знікаў,
Да дзявочай рукі талісам—
З неба месяц на травы—паклаў:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

І спытаў:—Ты гукала мяне?
За табой зор прыплыў караван.
Будзеш клікаць мяне ў вечным сне:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

Прыняла падарунак Сабі².
Ды не знала, што гэта дурман,
І ёй сэрца каменным зрабіў:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

І скалою застыў смелы крык...
Зноў над Рыцай бяле туман.
І галосцяць над светам вятры:
Лагустан! Лагустан! Лагустан!

¹ Лагустан — мужчынскае абхазскае імя, казачны герой каўказскага фальклору.
² Сабі—назва скалы, жаночае абхазскае імя.

Тры абхазскія вясельныя песні

1
Ноч на зыходзе. Раніцы сцяво
Сыпне расу — і новы дзень разбудзіць.
І сонца павітаецца з травой —
І ростані, каханы, нам не будзе!

Наколюць рукі ружамі далонь—
І позірк твой пялёсткі не астудзяць.
Зары світальнай палыхне агонь—
І ростані, каханы, нам не будзе!

І я такім, як ёсць, жыццё прыму.
І за любоў, якую не асудзяць,
Паклон вясне зраблю—і ўсё таму
Што ростані ёй з вечнасцю не будзе!

2
Я сяброў разгубіла, сапраўдных і
верных.
Каго ў спешцы юнацкай, каго —
проста так.

Шлях да болю сустрэч і разлук—
невыверны.
І яго не адолець адной мне ніяк.

Я да зайздрасці спехам імкнула аднойчы,
Ды душой паслізнула ў чорны той міг.
І святлом з таго дня даражача мае вочы,
Дабрыню выпраменьваюць: нервы,
зрок, слых...

Я з каханнем—у хованкі двойчы гуляла,
Ды прыслугай падману ні дня не была.
Я цябе, маладосць, шанавала так мала.
І не ведала, што рызыкаўна жыла.

А цяпер, калі сталасць бурліць,
як Кадора,
Я гляджу на вясну—як багіню з багін.
Гэта ёй падуладны: і вечнасць, і зоры,
І вяршыні незамгленнае каўказскіх
снягі.

3
Разгубленасць? Віна? Дакор?—
Ці апраўданне?
Ці з вуснаў цёплых крык? Ці холад
немаць?
Няўжо ўсё гэта ёсць самотнае расстанне?
Няўжо калы абрыву пачуццяў
ходзіш ты:

Любовейка—каханне?.. Надзеі зорны
высеў
Дарогу вымярае ад сэрца да святла.
хіба боль разлукі, як пальны два,
выспеў?

І я свайго юнацтва князёўнаю была?

На беразе паводкавай Кадоры

Ачарпын, ачангур,¹ анхіарцы²—
Тры музычныя хвалі зямлі—
У абхазцаў гасцінных з-пад пальцаў
Рэкі гукаў у слых мой лілі.

Тры мужчынскія твары ў такт зрэнак—
Данакай,³ Хаджарат,⁴ Басіат⁵—
Весяліліся ў вечар той зрэдку,
Бо лавінай быў выбіты сад.

— Вінаграднікі з корнем смерч зрушыў,
І на гронкі пячаткі наклаў.

Як, скажы, уцалелі ў нас душы?—
Сум, у тры інструменты, спяваў.

І сівы талумбаш⁶ сваім родным.
І гасцям-беларусам скажаў:
— Гэты век, нібы брат, стаў мне
кроўным...

І да гор паімкнуўся назад.
Там стыхіа яшчэ не астыла.
І бурліла ў Кадоры⁷ вада,
Нібы ўсім, хто жыў, гаварыла,
Што бывае раптоўнай бяда.

І я ўспомніла Прыпяць і вёскі,
Што раку абступілі сабой,
І чорнабыльскіх дзён адгалоскі
У адзіны зліваліся боль...

^{1, 2} Ачангур, анхіарцы — музычныя народныя інструменты на Каўказе.
^{3, 4, 5} Данакай, Хаджарат, Басіат — мужчынскія абхазскія імёны.
⁶ Талумбаш — кіраўнік святочнага стала, тамада ў абхазцаў.
⁷ Кадор—самая вялікая рака ў паўднёва-ўсходняй Абхазіі.

Развітанне з песенным краем

Каўказ са мной развітаўся бясмарна.
Ляжаў лаваш, загорнуты ў ручнік.
І Бзыб¹-рака ваду нясла ўладарна,
Тапіла ў Чорным моры маладзік.

Ён выплываў світанню на далоні,
Ражок святла разгойдаў на вадзе...
І знала я, што буду лепшай сёння,
Мой веку, да цябе і да людзей.

Бо песні з краю Гулія, як сонца,
Мне растапілі Болю ледзяшы...
Да мудрасці абхазскае бясконца
І мой імнуўся кожны крок душы.

І калі ёсць святло ў гэтым свеце,
Дык гэта словы прадзедаў-бацькоў...
Бывай, Каўказ! Марскі лагодны вецер
Для шчырасці не вынайшаў замкоў...

¹ Бзыб — горная абхазская рака, якая ўпадае ў Чорнае мора.

РОДНЫЯ КАРАНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

другога паняцці. Колькі ж яшчэ давядзецца спатыкацца з імі?

Калі не трэба спяшача, калі няма пільнага клічу з дому, люблю падацца ў пушчу яшчэ адной дарогай, якая вядзе праз Івянец. Бяжыць, віхляе асфальтавая стужка, то крута заломіцца на павароце, то ўзбяжыць на гару.

Расступаюцца прыдарожныя хвойнікі, данджом па ствалах і намлях рассыпаюцца сонечныя промні. Дарога вясёлая, але цяжкая. Летам ад язды па ёй кружыцца галава, зімой робіцца крыху страшнавата ад нечаканых заваротаў. У Івянцы жыўць і працуюць мае славетныя земляні-ганчары. Іх мастацтвам захапляліся ў многіх краінах свету. Я неаднойчы пісаў пра гэта. Іх збанкі, макітры, кубкі, глянці ведаю яшчэ з дзяцінства. Сённяшняя слава Івянецкага ганчарства не была б славай без ветэранаў Франца Ігнатавіча Целяшэўскага і Віктара Фларыянавіча Куліноўскага. Яны перадалі сваё мастацтва маладзёшым Станіславу Адамовічу, Міхаілу Звярно. Тыя — яшчэ маладзёшыны.

Я гляджу, як завіхаюцца яны ў новых сучасных цэхах, і робіцца мне радасна і разам з тым трывожна за іх.

Гэта добра, што на змену старым прыйшлі сучасныя

электрапечы, розныя канвееры. Хоць, пачакайце, чуў і іншыя меркаванні тых жа ганчароў. Я маю на ўвазе адмову керамістаў ад таго самага станка. Гэта, можа, проста. Есць форма. Запоўніў яе гліняным месівам — атрымлівай цэлы канвеер гатовых рэчаў, загартоўвай, распісвай іх. Але ці не падмяняецца тут творчасць звычайным патокам? Як жа быць тады з творчай індывідуальнасцю мастака, народнага ўмельца? Пытанне, адказаць на якое павінны не толькі мастакі.

Запіс, які знаходжу ў дарожным дзёніку, адносіцца да пачатку чэрвеня. «За лесам, у полі трактары акучваюць, а па-тутэйшаму «абганяюць» бульбу. Градкі доўгія, як ахаліць вокан. Пачынаюцца тут, ад лесу, і цягнуцца да самай вёскі Астравы, дзе зноў пачынаецца паласа лесу. Ішоў некалькі дзён і зараз ідзе дождж. Хораша пахне свежай вільготнай зямлёй. Нектарны смак першых суніц. І не чакаў іх так рана, 9-га чэрвеня. І першыя грыбы — падбарозавікі, лісічкі, сыражкі». Так сабе, запіс і ўсё, скажа хтосьці. А

за ім прыгадалася мне размова, якая адбылася ў той самы дзень там, у вёсцы Астравы. (Гэта ўжо тэрыторыя калгаса «За мір»).

— Вось стаў новы старшыня, — скардзіўся адзін з вясцовых мужчын, — і пачаў лішнія соткі абразыць. Мне нават прыйшлося садавінамі некаторымі ахвяраваць. Як быццам зямлі ў нас мала...

Што датычыць садавін, дык тут і, праўда, грэх немалы. Хоць у горадзе неаднойчы бачыў, як нішчылі сады, каб вызваліць плошчы пад новабудуёлі. А вось зямлі ў нас і сапраўды не так ужо і багата.

«На жаль, — пісаў рускі пісьменнік Фёдар Абрамаў, — пакулы планаў будучага размяшчэння ворыўнай зямлі, лугоў і лясоў у раёнах няма і над складаннем іх наўрад ці хто працуе». Добра разумею трывогу сваіх землякоў, навікоўцаў. І зараз ужо няма дзе пасвіць уласныя кароў, а што будзе праз гадоў пяць-дзесяць?

Па падліках маіх на сённяшні дзень у Малых Навіках засталася 26 хат. І на самай справе — малыя. Але і малая вёска патрабуе вялікай увагі. Ніколі не мела яна сваёй школы, магазіна. А з медыцынскім абслугоўваннем справа наогул складаная. Пра загадчыцу тутэйшага фельчарска-акушэрскага пункта Людмілу Маліноўскую можна казаць толькі самыя ўдзячныя словы.

І днём і ноччу гатова яна прыйсці на дапамогу чалавеку. І прыходзіць. Толькі і тут ёсць свае складанасці. Як быць з транспартам? Зрабілася, скажам, чалавеку здох дрэна. На чым жа дабрацца той дапамозе? Уся калгасная тэхніка пад вартай на механізаваным двары. Гэта правільна. Дысцыпліна таго патрабуе. Але ці нельга выдзеліць адну дзяжурную машыну для медпункта? Трымаць яе ўвесь час на сувязі? Выклікаць, калі трэба? Могуць, вядома, быць і іншыя варыянты. Зноў жа, дзе гэта вырашаць, як не на месцы, у калгасе?

ВЕСКА прачынаецца рана. Вёсцы спаць няма калі. У вярэні час яна прысаджаецца да экрану тэлевізараў. Так і праходзіць яе адпачынак. Як здаецца мне, вельмі сумна.

Вядома, адышлі ў нябыт былыя «папрадхуі», «вяхоркі». А што прыйшло ўзамен? Тэлевізар. Адзін-адзіны. Не прадуманы як след адпачынак маладзі. Прыходзіць субота, і ўсе настройваюцца на слух: дзе, у якой пушчанскай вёсцы, сёння вяселле? Вось туды і вальня валам з малых вёсак і вялікіх — на веласіпедах, матацыклах, аўтамашынах і часам нават на трактарах.

Час і завяршаць гэтую дарогу ў родныя пушчанскія мясціны. І цяжка развітвацца з імі, не наведваюшы яшчэ адна-

го дарагога пушчанскага куточка. Кромань — ціхае светлае возера ў самым сэрцы пушчы, блакітная шыбіна святла ў зялёнай круглай аправе лесу. Самая чыстая, самая пішчотная вада, якую памятаю яшчэ з дзяцінства. Кромань заўсёды дабаўляла вачам яскасці, а душы — уцехі.

«Якія там ракі лавіліся!» — прыгадаў нека мой знаёмы. Не хацелася мне засмучаць яго тым малюнкам, які даялося ўбачыць на Кромані некалькі гадоў назад. Увесь кроманьскі бераг быў пакрыты густым панцырам атручаных ракаў. Сумны і цяжкі малюнак. І, можа, непараўны. На жаль, прырода не толькі радуе нас, але і просіць літасці ў чалавека.

Трывожыць за цябе, родная пушча. Трывожыць за кожнае тваё дрэва, за твой мурашнік і зверта таксама. Восенню і зімой, у так званыя паляўнічы сезон, апынуцца ў родным лесе проста страшна. З раніцы да вечара не змаўкае тут страляніна, пранізлівае яханне ганчароў. Адстрэльваюць цішыню ды і не толькі яе. Страляюць, вядома, не ў чалавека. Але ж баліць і яму, чалавеку. Ніхто з нас не вечны на гэтай зямлі. Але пра вечнасць зямлі і зямнога мусіць дбаць кожны. Хай жа не губляюць сваёй жыццёвай сувязі родныя пушчанскія карані!

У СТАРАДАЎНЯ часы ў адной краіне стаяла вялікая гара з цудоўных прыгожых каменяў. На яе вяршыні была пячора, у якой жыў магутны тыгр з вострымі драпежнымі вачыма. Калі ён злаваўся і гыркаў — зямля дрыжала, а горы хісталіся.

А пад гарою раскінулася вялікае і глыбокае возера з цёмна-зялёнаю вадой. У ім жыла чарапах. Калі яна гневалася, яе панцыр так уздрыгваў, што на возеры паднімаліся вялізныя хвалі.

На схіле гары расла векавая сасна з крывым доўгім камлём і разлапістымі галінамі, якія глушылі пад сабою маленькія дрэўцы.

Тыгр і чарапах шмат год былі добрымі сябрамі. Калі яны доўга не бачыліся, то моцна сумавалі, таму праз дзень наведвалі адзін аднаго. Адпраўляючыся ў госці, тыгр спускаўся з гары, а чарапах, наадварот, караскалася па стромым схіле. І абодва яны, праходзячы дзяля сасны, спыняліся, каб паразмаўляць з дрэвам, распытаць яго пра здароўе. Сасна адказвала, што ўсё добра, а сама зайздросці-

ла ім. Яе не радавала сіла тыгра, а таксама здароўе чарапахі і, асабліва, іх сяброўства.

сасна патраціла на гэты нямаючы сілы і ўсё-такі дамаглася свайго. Праўда, чорная задумка адняла ў яе шмат

заківала галінамі: «Сястрыца чарапах, куды ты спяшаешся?»

Чарапах адказала: «Хачу адведаць сябрука майго тыгра». Сасна цяжка ўздыхнула. Чарапах спалохалася: «Чаму ты так цяжка ўздыхаеш?» Сасна зноў здушана ўздыхнула і сказала: «Паслухай мяне і ты не пойдзеш да тыгра». Чарапах здзівілася: «Чаму гэта не пайду?» І пачула ў адказ паспешлівы шэпт сасновых галін: «Дык ты нічога не ведаеш і ні пра што не здагадваешся... А тыгр такое пра цябе гаварыў, што сорамна было слухаць...» Чарапах, вядома, зацікавілася: «Што ж ён гаварыў пра мяне?» І сасна па вядомаму сакрэту паведала: «Ты толькі не злуйся... Ён цябе назваў нікчэмнай, жаўтаротай чарапашкай і паабяцаў прагрызці твой панцыр, калі ты прыпаўнеш да яго ў пячору». Пачуўшы такое, чарапах паспешліва павярнула назад і неўзабаве схавалася ў возеры.

А тыгр у гэты час, не дачакаўшыся сяброўку, здзівіўся: «Чаму няма да сёння чарапахі?» Ён вылез з пячоры, агледзеўся і вялікімі нецярплівымі скачкамі паімчаўся ўніз. На паўдарозе яго спыніла сасна: «Куды ты бяжыш, браце тыгр?» «Я чакаў, што

ляся спакойна, меладычна і... наганяла апетыт.

— Хопіць, мы больш не будзем яго чакаць! — ускіпела Бэйбэй. — Гэты чалавек абяцаў прыйсці а палове сёмай, а хутка будзе ўжо сем.

— Пачакаем яшчэ, Бэйбэй... — запырчыла маці.

— Пачынаем вячэраць! — падскочыла, як гарошына, са свайго месца Чжучжу і разам з братам выцягнула на сярэдзінку пакоя стол, што стаяў дагэтуль пры сцяне.

Маці і бацьку нічога не заставалася рабіць: вячэраць дык вячэраць.

Шэсць страў, сярод іх, вядома, дзве халодныя, падрыхтаваныя да віна, ледзь памесціліся на стале. Старэйшая дачка прынесла палачкі-відэльцы, малодшая падала чаркі, а сын адкаркаваў лёгкае сухое віно «Янхэ».

Людзі гавораць: піць і маўчаць — здароўе таптаць. Трэба зазначыць, на гэтай сямейнай вячэры ні на хвіліну не змаўкалі галасы. Бэйбэй працуе сакратаркай дырэктара тэкстыльнай кампаніі, яна заўсёды падрабязна расказвае пра навіны гандлю, пра новыя павевы моды. Чжучжу ўладкавалася статыстам у цэх адной вялікай фабрыкі. Там можна пачуць усе гарадскія плёткі, здарэнні і малодшая дачка з задавальненнем пераказвала іх бацькам, брату і сястры.

Аднак з асаблівай цікавасцю слухалі ўсе Цянцяна. Ён як-нік працаваў у рэдакцыі газеты, добра ведаў, што адбываецца ў краіне і за яе межамі, акрамя таго, мог гадзінамі расказваць вельмі цікавыя выпадкі, знаходкі. Старадаўня кітайская мудрасць сцвярджае: Сюжэй-кніжнік, не выходзячы за вароты, здольны пра ўсё ведаць. Пенсіянер Хуан Чжункуй таксама, не паднімаючыся з-за стала, даведаўся пра ўсё, што робіцца ў гэтым турботным свеце. А ёсць яшчэ радыё, тэлевізар, няхай сабе і чорна-белы...

Не забываліся за гэтым сталом абмяркоўваць і свае сямейныя клопаты. Вось і цяпер, заўважыўшы сум на твары старэйшай дачкі, маці ласкава сказала:

— Мы падрыхтаваліся, Бэйбэй, да вашага вяселля з Мінхуа...

А Хуан Чжункуй з усмешкай дадаў:

— Зрабіце, калі ласка, хутчэй нам гэты цудоўнае свята.

— Не падганяйце нас... — ганарліва ўскінула плячыма Бэйбэй. — Пакуль у вас больш слоў, чым спраў!

Бацька і маці здзіўлена паглядзелі адзін на аднаго. Хіба яны не шыравалі над пасагам? Колькі ўсялякага адзення і абутку накуплялі, не пашкадавалі нават грошай на магнітолу, швейную машыну і калярковы тэлевізар... Патрацілі амаль усе грошавыя запасы сям'і. А маёлю ў кватэру няхай купляе будучы муж. Такая ўжо завядзёнка. Што яшчэ трэба?

— Ты забыўся, тата, што калярковы тэлевізар мы яшчэ не купілі, а толькі

Дун Цзюнь Цзян Юань

САСНА

НАРОДНАЕ ПАДАННЕ

Яна даўно хацела пасварыць іх, зрабіць назаўсёды ворагамі. Старая

жыццёвага соку, камель напалову засох і пачарнеў, а іголки пажоўклі.

Неяк аднойчы чарапах выправілася на вяршыню гары, каб наведць тыгра. Як заўсёды, яна спынілася адпачыць каля сасны. І не паспела спытаць у дрэва пра здароўе, як сасна

мая бабулька!.. — Хуан Чжункуй часам жартаўліва называў так жонку, але яна не крыўдзілася. Больш трыццаці год пражылі яны разам. Усяго хапіла — і бедаў, і радасцей і будзённых клопатаў. Аднак яны па-сапраўднаму кахалі адзін аднаго, таму і дагэтуль збераглі хваляючае маладое пачуццё. І цяпер, шкадуючы і перажываючы за жонку, Хуан Чжункуй узяў яе пад руку і дапамог прысесці на канапу.

Апошні заўсёды вяртаецца дамоў сын Цянцяна. Ён служыць у адзеле рэкламы адной з газет. У яго абавязкі ўваходзіць рэдагаванне аб'яў пра наяўнасць свабодных рабочых месцаў на прадпрыемствах горада. Сын можа вярнуцца і раней, бо яму купілі за

Фэн Чжан

СЯМЕЙНАЯ СЕРЭНАДА

АПАВЯДАННЕ

Але Чжучжу, замест таго, каб добра пад'есці, бярэ ўсяго пяцінапеечны суп з гародніны. Есці ў сталойцы — значыць траціць свае заробленыя грошы, а дома бацькі кормяць бясплатна. Кемлівае дзяўчо!

«Тук-тук», «тук-тук!» — чуваць цяжкія няспешлівыя крокі. Гэта вяртаецца гаспадыня. Яна загадвае бібліятэкай. Пакуль раззішліся апошнія чытачы, пакуль разлажыла па месцах часопісы і кнігі — давялося затрымацца. А потым нудная язда ў перапоўненым аўтобусе, нарэшце, вузкая вулачка, магазінчык, дзе можна купіць дзецям іх любімыя яблыкі, а мужу бутэльку добрага віна...

Хуан Чжункуй хутка адчыніў дзверы, прыняў з жончыных рук цяжкую, як падняць, гаспадарчую сумку, адкуль цымяна жаўцелі пахучыя яблыкі.

Жонка сцвярджае: менавіта дзякуючы яблыкам, у дачок такая белая скура. А ў самой твар неўпрыкмет пажоўцеў, каля вачэй разбегліся маршчынкі, на скронях праступілі сівыя валасы. У маладосці жонка была такою ж прыгажуняю, як старэйшая дачка. Ох, як яна падалася мужчынам! Усміхнецца — на шчокках праявіцца мілья дзіцячыя ямачкі. Вачэй не адарваць. І такая скакуня была, веселуха, як цяпер малодшая дачка.

— Ты, я бачу, вельмі стамілася.

ХУАН Чжункуй не курыў, аднак любіў пасядзець за чаркаю. Праўда, піў ён няшмат, і то за вячэраю. Снедаў заўсёды на скорую руку, палуднаваў таксама на нагах, затое знаў смак у вячэры, заўсёды чакаў яе. Гэтая звычка склалася за многія гады. Пасля васьмі гадзін напружанай работы трэба было даць адпачыць і галаве, і целу. Не спяшаючыся, выпіваў некалькі кілішкаў добрага віна, уволю закусваў марынаванаю гароднінай. Жыццё здавалася не такім і сумным. Сын і дачкі снедалі і абедалі ў сталойках у сябе на службе. І толькі вячэра збіралася ўсіх разам дома. Сядалі за вялікі стол, слухалі лёгкую музыку, якую, здавалася, кампазітар спецыяльна стварыў для гэтых шчаслівых хвілін. Няспешна елі, жартавалі, смяяліся.

А сённяшні вечар наогул мог атрымацца незвычайны. Цяпер Хуан Чжункуй на пенсіі, а ў пенсіянераў хапае вольнага часу. Таму ён схадзіў на кірмаш, з задавальненнем згатаваў сытную вячэру.

«Тук-тук-тук» — затукалі па лесвіцы туфлі на высокіх абцасах. Гэта вяртаецца старэйшая дачка Бэйбэй. Вось яна паднялася на другі паверх, павярнула на трэці... Шчоўкнуў замок, дзверы адчыніліся. Паказаўся мілавідны тварык. Дачка была апранута ў свабодную рознакаляровую кофту і гэтую ж свабодную доўгую спадніцу. Паглядзіш — маладая вярба на майскім ветрыку. Упырхнула ў кватэру і ласкавым салодкім голасам спытала:

— Тата, што ёсць смачнага паесці?

— Адвараныя крэветкі з цыбуляй і маслам і мяса пад марынадам. Вы задаволены, шануюны пані?

— Цудоўна! Слава нашаму тату! — весела крыкнула дачка, расчэсваючы перад трупам доўгія хвалістыя косы.

— А Мінхуа прыйдзе вячэраць ці не?

— Тата, няўжо абавязкова пра гэты трэба гаварыць? — незадаволена калыхнула прыгожымі бёдрамі дачка.

Хуан Чжункуй усміхнуўся: яму падабалася гэтая какетлівасць старэйшай дачкі.

«Тук-тук-тук», — пачуўся раптам зноў таропкі перастук абцасаў на лесвіцы. Гэта вяртаецца малодшая Чжучжу. Бледна-зялёная спаднічка аж прыліпла да стройных ног, а зверху — ружовая камізэлька. У Чжучжу маленькі круглы тварык з вялікімі уважлівымі вачыма, а на патыліцы ляжыць тоўстая каса. Сябры на фабрыцы называюць Чжучжу гарошынкай, і гэтая не крыўдліва мянушка сапраўды пасуе да яе. Яна ж, калі прыгледзецца, не ходзіць, а весела скача, як гарошына. Вось і цяпер ускочыла ў кватэру.

Есць і шлак, што нас прыгрэе,
На пачатак пусціць рэю,
Пад суконкай патрымае,
Калі выгады не мае,
Каб запасаць мець, як шчасце,
Козырам крыць пры начальстве:
З-паза пазухі нейлоннай
Нашыя вымаць пісьмёны,
Што плявалі на законы,
Нашы стоішы імёны!
О! мы — верныя спляценні,
Цені ценяў, ценяў цені
І не пары розным мыкам:
Мы — не Гоп, тым больш са
Смыкам,

Тэм, дыспутаў, засліненых праблем,
А больш яшчэ па тым, як гнем і
шлем
Нячысцікаў не толькі ў лазні фінскія,
Не толькі да бабенцы афінскае!
О мінана!.. Бяры вышэйшы клас:
Пад ім дыван персідскі і палас,—
Не спажывец халтур, макулатуры,
Нашчадак рэнесанснае культуры,
Выгодай атулены НТР:
Тры лоджыі, салоны, інтэр'ер!..
На стэлажах — не толькі палітура,—
Паліт., асвет. і медлітаратура,
Гаммер, Бальзак, Талстой, Купала,
Колас,—
Пастаўлены на ўсе рэгістры голас:
Цяпер ён — усіх стыляў валадар —
Сапфо, Арыстафан, Сократ, Піндар!..
Цяпер ён жанру валадар любога —

Там не выбрысці сухім,
Дзе на шляху ананімі!..

Свежы вецер, вецер новы,
А кугаеце, як совы:
Не пачуеш ад савы
Чэснага «Іду на вы!..»

Дзе імжыць, там ілжыць;
Дзе туманяць, нешта мацяць...
Пах не свежай «Праўды» літар —
Дух цяжкі, не паспаліты!..

Белай ніткай маска шыта,
Бо ў арцелі «Перажытак»,
А што маскай тою звіта,
Робіць з літары бандыта!..

Імя ўласнае не ўжыта—
Найгнюснейшы перажытак:
Бо то ўцёкі ад сябе
У ясназорнай барацьбе,
Пляма чорная на родзе,
На сумленістым народзе,—
Як каверна, што ў грудзях
І ліхі дае працягі!..

Мой бацька лекар быў,
лячыў хваробы,
Казаў: «Што ні хвароба —
ад мікроба!»
А дзед мой знахар быў, казаў,
што з чараў
Пярэпалахі з рожай кроцаць перай.
З якога ж гэты сверблікі мікроба,
Што ўбіўся праз мазгі аж

у вантробы,
Бы грип, гайсае, шастае без рыпу,—
Не скрыцца, не ўцячы, нібы
ад грыпу!

Ні прафілактыкі, прывівак,
ані ўколаў,
Ні папярэдніх гутарак па школах,
Нібы няма санстанцый і санслужбы,
Нібы няма праблем сумлення,
дружбы,

Эрозіі душы, карозій духу,
Дзе ананімка першай папрадухай
Не Арыядны ніткі тэч, тўшы пітонаў
На персі, рукі новых Лааконаў —
Неміласэрныя, з лускай

халоднай тушы.
Неміласэрднеюць між іх і нашы
душы.

«Трасі, як грушы іх!..» —
у ладкі б'юць чынушы,—
Трасуць, нібы чынушы, душы душы!..

— Ах, і цябе зноў горш
Ташкенцкага трасло?..
Ад землятрусу — не ўцячэш.

Зло дружа, — зло!
Плюй! Не глядзі і не перажывай, —
Няхай!

Усё наперак гэта:
поціск рук, абдымкі,—
Там — канкурэнцыя рычаг,
тут — ананімікі.

Дзе чалавек, там поспех і няўдачы,
І слёзы радасці, і слёзы плачу.
Дзе поспех, там не проста «ахі!»,
«вохі!..»

А зайздрасць, і падножкі, і падвохі.
Падножкі ж і падвохі — не абдымкі,
І налятаюць каршакамі ананімікі.
Дабро і зло ў сусвету панятымі,
Ты ж будзь—па-філасофску—па-над
імі!

Зла не сцугляць,
тым больш — адным добром,—
Дык будзь — па-філасофску —
па-над злом!..

— О дружа мой, тэз філасофскіх
не стакроць!..
Быць па-над злом ганебна,
слаўна быць — супроць!..

Супроць бяру нялёгкае жазло,
Іду на вы, на Мінана, на зло,
Не застрахованы нікім і ані троху,
Лойка Алег, Антонаў сын,
унук Цімоха,—
А ты, мой лёс, усё разваж,
прыкінь:
Ці мінана, ці мне, каму ж амінь?!

Жінаана

ФРАГМЕНТЫ З САТЫРЫЧНАЙ ПАЭМЫ

Мы — не ўцекачы з турмы,
Мы — не вы, як вы — не мы!..
Не! Не з баракаў мы,—
з мэбліваных кватэр,
З барокаў мы на «ты» і з НТР,
Ад скамароха трохі ў нас і трохі
Ад Пікасо апекненнай эпохі.
Што Полацкага нейкі вершык рачы,—
Не так мы сёння божы свет іначым,
І ўвогуле няма нас: гэта значыць,
Ты слова «ананімі» чытай па-рачы:
Мінана!..

І так, ад Сахаліна і да Крыма
Не знойдзеце сягоння ананіма!..
Дарогі ўсе вялі калісь да Рыма,—
І не шукай, няма да ананіма!..
Інакшага прышчэпу — мінана,
Бы ў рэчышчы рэформ саміх яна:
Не манна з небясі, дый не мана,
Як поле міннае, шырокая яна,
Не абміне ні бог, ні сатана,
Бо мінана чырык — табе хана,
Бо мінана чырык — яму хана,
А мінана што зробіш?.. Ні храна!..
З трыбунаў будзеш лаяць?..

Ні храна!..
З газетай будзеш лаяць?.. Ні храна!..
Бо — мі-на-на!.. Святая мінана!..
Што Полацкі?! І мы маглі б з ахвоты
Зоркападобна тэкст складаць,
бо — патрыёты!..
А не — у форме сэрца,
каб нягжэчна

Не залічалі нас да бессардэчных!..
А не — нібы Апалінеры, кілаграмы
Паназакручваем, з упадку ўзняўшы
драмы!..
Хай праўды, хай сумленнасці
ні грама,
Затое веданне граф, пунктаў,
дыяграмаў,
Параграфу, камп'ютэра і кухні —
Таго, хто, дзе, калі, на чым папухне,
І ні ікоркі больш, ні нават івасі,—
З мядзведзем белым лапу пасасі!..

Раз пасасі,
Два пасасі,
А мінана «іжэ есі
На небесі,
Да свяціцца імя» мабі!..
І нам да лямпікі ўся твая сатыра,—
Прыстасаванцаў мы вышэй, Паміра,
Заўдзячныя нябачнай воку фірме...
Што Панчанка, хоць і народны
з імені!..
З нас кожны ў сто разоў мо больш
народны
Па ліку нат абжытых падваротняў,

Лепш размалюе Гой і Ван-Гога,
Савіцкага прытопча, Басальгаў,
Шчасных,—
Схацелі, каб канчаўся век абцасны
Галоснасці—для вас, нас—у тыраж?..
Э, не, не пройдзе гэтка антураж!..
Ні паляўнічаму злавіць мяне,
як звера,

Ані дружынніку, ані міліцыянеру,—
Я — не падсудны, непадпракурорны,
Стары, маладзиковы, ясназорны!

Экспрэсамі, «Ту», «АНАМІ»
Начыма недаспанымі
З раёнаў, вобласцяў, Масквы—
Не ў цёплым вырай журавы
Імчацца, выпетрыўшы ўшчэнт,
Інструктар і карэспандэнт,
Заг., нам., в. а., нач. сіваваты...
Свята?!

І небаскроб расце папер,
Прынятых, непрынятых мер,
Праверак метражу кватэр,
Пераправерак сфер і вер,—
Напята, нібы людзі, хаты,—
Святы?!

А мінана цішком, кradком:
Гарком, абком, абком, гарком,
Па трох адрозу адрасцах,
Па трох тарыфных паясах,
Пракуратуры і ў Кантроль,—
Становішча кароль!

І не падумае ж ні, ні,
Што ён, як моль, на дабрыні
Дзяржавы, што ўсё нам дае, —
На ласцы й строгаці яе,
На прэзе, каб і там і тут
Быў справядлівы лад і суд,
Каб дэмакратыі парыў
Да твару ёй, вялікай, быў—
Вялікай і святлом зарніц!
І ўвагай да любых драбніц!..
Нібы мембрана, слых яе:
На ўсё ўсім водгалас дае—
Ад людскасці, ад шчырасці,
Ды ж, каб не гэткаму расці—
Насуперак дзяржаўнасці
Падмёткавай іржаўнасцю!..

Нячэсцем чэсць не высціца,
Не нішчыць подласць подласці,
Бруд броду не счышчае,
А броду прымнажае.

То не полечка-трасуха:
Дождж ідзе, дарога суха,—

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры и правления Союза писателей
БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 02376

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. За-
харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
на сакратара — 33-19-85, аддзела ірытыні і біб-
ліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары-
са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04,
аддзела культуры і выяўленчага мастацтва —
33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання —
33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь-
маў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад-
дзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый —
33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64,
бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на ма-
шыныцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя
не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЬСЬКІ, Алякс
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар
ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ТВОРЫ АДАМОВІЧА — НА УКРАЇНЕ

У Харнаўскай бібліятэцы № 40, якая
носіць імя Янкі Купалы, вядзецца ра-
бота па прапагандзе твораў беларус-
кіх пісьмёнікаў.

Да 60-годдзя з дня нараджэння Але-
ся Адамовіча бібліятэка правяла чы-
тацкую канферэнцыю, прысвечаную
творчасці вядомага пісьмёніка і ву-
чонага. У кароткім уступным слове
супрацоўнікі бібліятэкі расказалі пра
жыццёвы і творчы шлях Аляся Ада-
мовіча.

Чытачы гаварылі пра «Хатынскую
аповесць», «Карнікаў», «Сыны ідуць у
бой» і іншыя творы пісьмёніка.

Была арганізавана выстаўка твораў
А. Адамовіча — чатырохтомніка, вы-
дадзенага ў Мінску «Мастацкай літа-
ратурай» на рускай мове, нядаўна
выпушчаныя кнігі «Выберы — жыц-
цё», «Хатынская аповесць», перакла-
дзенай на украінскую мову харнаў-
чанкай М. Львовіч, і іншых.

К. СЕРГІЕНЯ,
ветэран працы.

г. Харкаў.

НА МОВЕ БРАТЭРСТВА

У Вільнюсе ў Палацы работнікаў
мастацтваў адбыўся вечар, прысвечан-
ны шматнацыянальнай культуры
Вільні, у якім прынялі ўдзел прад-
стаўнікі маладзёжных секцый твор-
чых саюзаў, юнакі і дзяўчаты розных
нацыянальнасцей: рускія, літоўцы, бе-
ларусы, палякі, лярэі, караімы.

Ад імя беларусаў, пражываючых у
сталіцы Савецкай Літвы, з правамай
выступіла выпускніца Дзяржаўнага
мастацкага Інстытута Літоўскай ССР
Х. Балаховіч. Яна расказала прысут-
ным аб даўніх гістарычных сувязях
беларускага і літоўскага народаў,
прывяла прыклады ўзаемага супра-
цоўніцтва ў галіне мастацтва і літа-
ратуры.

На вечары гучалі вершы М. Багда-
новіча, У. Караткевіча і П. Панчанкі,
была наладжана выстаўка беларускіх
кніг, газет і часопісаў.

Арганізаваў вечар студэнцкі клуб
ВДУ імя В. Каласуса «Рамува».

В. СТЭХУ.

г. Вільнюс.

У ТУРКМЕНСКОЙ ГАЗЕЦЕ

Важнае месца на старонках што-
тыднёва «Эдэбят ве сунгат» («Лі-
таратура і мастацтва»), які выдае
пісьмёніцкая арганізацыя Туркменіі,
займае клопат пра літаратурныя су-
вязі народаў СССР. Таму, відаць, і
сталі традыцыйнымі на старонках га-
зеты тэматычныя старонкі, прысвечан-
ныя саюзным рэспублікам і іх літа-
ратурам.

Выйшла такая старонка і з матэ-
рыяламі, прысвечанымі беларускай
літаратуры. Народны пісьмёнік Турк-
меністана К. Курбаннепесаў пераклаў
«Паэму сораму і гневу» П. Панчанкі.
Змясціла газета і вершы М. Танка,
А. Вярцінскага, кароткія апавяданні
Я. Брыля. Гэтае ж выданне расказала
чытачу пра туркменскія старонкі эн-
цыклапедыі «Янка Купала».

Дарчы, у апошні час стала праў-
ляцца большая цікавасць да вывуч-
эння стану беларуска-туркменскіх
сувязей. Той жа што тыднёвік раска-
заў чытачу пра сувязь з Туркменіяй
Б. Мікуліча, інтэр'ю газеце па пы-
танні беларуска-туркменскіх літара-
турных зносін даў вядомы туркменскі
празаік Т. Джумагельдыеў.

А. КАРЛЮКЕВІЧ.

г. Ашхабад.

Папраўка

У артыкуле «Вернападданы паэзіі»,
змешчаным у мінулым нумары «ЛіМа»,
другі абзац у другой калонцы трэба
чытаць: «Тэарэтыкі літаратуры, спра-
чаючыся аб прыярытэце жанраў, і
дагэтуль любяць спасылца на Пуш-
кіна, які калісьці выказаў рэзка су-
працьлеглы меркаванні, якой нале-
жыць быць прозе: «яна патрабуе ду-
мак і думак...»

У гэтым жа нумары, таксама па ві-
не аўтара, у артыкуле «Паходня абу-
джанай памяці» няправільна працы-
таваны радкі з рамана Н. Гілевіча
«Родныя дзеці». У сапраўднасці стра-
фа гучыць так:

«Сатрапы знаюць і шалопяць,
Што на пляхах добра і зла
У нас не толькі гразь ды копаць —
У нас Гісторыя была!»